

Gardeners' World

INHEEMSE
ZAAIWEEK

doe met ons
mee!

10 Herfstklussen

Breng je tuin
in topconditie

Moestuin

Plant nu, oogst
in de winter

Inspiratie

Geef het najaar
kleur met potten

Aan de slag
Jouw lente
start nu!

F&L

€ 6,99

Kweek bloemen om te drogen • Monty's hemelse heggen

Snoei je planten in topvorm • Bescherm vorstgevoelige planten • Oogst je eigen zaden

SAFARI IN AFRIKA?

45

Jaar
passie
voor
Afrika

Tanzania
Kenia
Madagaskar
Oeganda
Rwanda
Zimbabwe
Namibië
Botswana
Zambia
Mozambique
Seychellen
Mauritius
Zuid-Afrika

Al sinds 1979 dé Afrika specialist

Op **jambo.nl** vindt u ruim 100 uitgekiende reizen of bel met onze Afrika specialisten op 020-2012740 voor een reis op maat. **De mogelijkheden zijn eindeloos, privé reizen geheel conform uw wensen!**

Mevrouw Helderder bestaat

‘Die mevrouw Helderder zal nog eens alles doodspuiten wat leeft hier in de buurt. Ze is altijd bezig met de spuitbus, tenminste als ze niet staat te boenen of te vegen. Té schoon, weet je. En té netjes. ‘t Is haar nooit helder genoeg, het moet altijd helderder.’ Dit schreef Annie M.G. Schmidt in 1971, in haar verhalen over Pluk van de Petteflet. Ik moest er altijd hartelijk om lachen wanneer mijn moeder dit voorlas, zelfs wanneer mevrouw Helderder met de gifspuit het park doorging, want zo iemand kon natuurlijk nooit echt bestaan.

Nu ik dit boek voorlees aan mijn dochter, en haar hartelijk hoor lachen om zoiets onvoorstelbaars, merk ik dat het bij mij een beetje knaagt. Ik hoor namelijk vaak van medetuiniers – en merk het zelf ook – dat ze gedoe hebben met buurtgenoten om de ‘netheid’ van hun tuin. Boosheid om wat blaadjes die blijven liggen, woede om clematissen die over schuttingen piepen, of verontwaardigd getut over uitgebloeide zonnebloemen die blijven staan voor de vogeltjes, want dat bruin ‘kan echt niet’. Wat blijkt: mevrouw Helderder bestaat, in veel verschillende gedaanten.

En dat terwijl we met de kleine beetje grond die we tot onze beschikking hebben, juist proberen uit alle macht zoveel mogelijk vlinders, bijen en vogels een huis te bieden. Dat geeft hoop, dat beetje zorg voor de natuur in tijden dat je het van de politiek bepaald niet hoeft te verwachten. Het wordt knap lastig wanneer je ook nog strijd aan je broek hebt hangen over die kleine stukjes grond, die kleine beetje hoop.

Ik hoop op mijn beurt dat er maar weinig herkenning is bij het lezen van mijn voorwoord deze maand, maar vrees het ergste. Ik kan alleen maar zeggen: Je bent niet alleen en zet ‘m op! Nu heeft niet iedereen de moed om haar of zijn schouders op te halen wanneer er een ‘Helderder’ op hoge toon verhaal komt halen. Misschien is een bepaald boek cadeau doen een goede hint?

In dit magazine zal je in ieder geval alle inspiratie vinden voor een weelderige, bloemige, zoemende tuin, en het werd gemaakt door gelijkgestemden. Wie weet helpt dat.

Liefs!

Anne
awiegers@fml.nl

 Anne is ook op Instagram te vinden:
@anne_wiegers

oktober 2024

Inhoud

Seizoen

- 10 Wij houden van oktober**
Het is nog warm genoeg om een middagje te tuinieren.
- 15 The Full Monty**
Met kunstzinnigheid wordt een tuin pas echt een lust voor het oog.
- 16 Topkeuze**
Een groep prachtige voormalige asters heet tegenwoordig *Symphyotrichum*.
- 18 Red de bij**
Tips van de Bijenstichting.
- 20 Tuingast van de maand**
De diana-uil (*Griposia aprilina*).
- 22 Kweken en eten**
Zelfgekweekte pompoenen zitten boordevol culinaire mogelijkheden.
- 26 Een oase aan leven**
Op kwekerij De Verwildering worden kweeappeltjes en peperbollen geoogst.

32

OP DE COVER

- 32 Monty's hemelse heggen
- 37 Snoei je planten in topvorm
- 40 Plant nu, oogst in de winter
- 44 Oogst je eigen zaden
- 48 Geef het najaar kleur met potten
- 60 Bescherm vorstgevoelige planten
- 71 Inheemse Zaaiboek
- 85 Breng je tuin in topconditie
- 90 Kweek bloemen om te drogen
- 98 Start nu met tuinieren voor een bloeiend voorjaar

40

48

Groene school

- 32 Hemelse heggen**
Volgens Monty is dit de beste tijd van het jaar om een heg te planten.
- 37 Jouw snoei maand**
Frances brengt planten vóór de koudere wintermaanden in vorm.
- 40 Overvloed in de winterkas**
Hou je voorraad op peil met smakelijke sla- en groentesoorten.
- 44 Oogst je eigen zaden**
Zelf zaad oogsten is gemakkelijk, leuk en geeft veel voldoening.
- 48 Geef het najaar kleur met potten**
Nick Bailey vult potten met najaarsbloemen en bladplanten.
- 53 Vraag het Anne**
Anne geeft antwoord op tuinvragen.

Inspiratie

- 60 Vorstgevoelige planten**
Alan legt uit hoe je vorstgevoelige planten beschermt.
- 68 In de kas van Anne**
Anne legt de basis voor de winteroogst.
- 71 Govert gidst**
Welke inheemse planten passen in jouw tuin?
- 77 Moeiteloos oogsten**
Plant gewassen voor volgend jaar.
- 82 Makkelijk vermeerderen**
Nick Bailey laat zien hoe je nieuwe planten maakt met bladnerfstekken.
- 85 Een zorgeloos najaar**
10 topklussen om je tuin 'herfstklaar' te maken.
- 89 Inheemse held**
Viltroos (*Rosa tomentosa*).
- 90 Bloemen drogen**
Helemaal terug van weggeweest en Frances legt uit hoe je dat doet.

En verder

- 6 Prikbord**
- 8 In de tuin van**
- 65 Puzzel en win**
- 112 Colofon**
- 113 Groeigids**

"Koekjes en brood bakken van ... Canna! Kan gewoon ... Zo leer ik steeds weer iets nieuws van Michiel en Julie. Meer vanaf pagina 26."

ANNE WIEGERS - HOOFDREDACTEUR

"Heggen zijn de perfecte partner voor overvloedig bloeiende borders."

MONTY DON - TUINEXPERT EN PRESENTATOR

"Bladstekken kende ik wel, maar bladnerfstekken? Op pagina 82 lees je alles over deze opmerkelijke methode."

HELGA KLUITER - REDACTEUR

"De herfst zit vol vlammeende kleuren en door potten te beplanten geniet je er met volle teugen van (p. 48)."

JOS HEIJMANS - REDACTEUR

"Ik kan niet wachten om aan de slag te gaan met de tips van Frances Tophill voor het drogen van bloemen (p. 90)!"

IONA VAN DEN DRIES - REDACTEUR

"Op pagina 71 lees je over mijn bezoek aan NL Bloeit! en leer welke inheemse planten goed passen in de tuin."

GOVERT DE JONG - REDACTEUR

Onze socials: @GardenersWorldNL

Welkom

Lees hier alles over wat er deze maand te doen valt op tuingebied, nieuws, weetjes en nog veel meer ...

1 Zonnebloempitten

Het beste vogelvoer als het gaat om calorische waarde, dus het trekt ook de meeste vogelsoorten aan: mezen, vinken en zelfs goudhaantjes. Het zijn gepelde zwarte zonnebloemzaden, dus is er weinig afval.

Vogels hebben het hele jaar door onze hulp nodig, maar in deze periode in het bijzonder. Veel bekende tuinvogelsoorten nemen in aantal af, waaronder huismussen, houtduiven en spreeuwen. Het goede nieuws is dat het makkelijk en leuk is om ze te helpen. De kleine moeite om je tuin vogelvriendelijker te maken, wordt ruimschoots beloond met het plezier dat deze fascinerende schepseltjes je zullen bezorgen.

2 Zwarte zonnebloemzaden

De klassieke betaalbare keus, hoewel ze behoorlijk knoeien. Ze zijn geschikt voor allerlei vogelsoorten, vooral voor mezen en vinken, maar er liggen na de maaltijd wel een boel schilletjes op de grond.

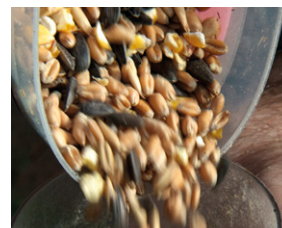

3 Vetbollen en -korrels

Dit is het lievelingsvoer van spechten, staartmezen, spreeuwen en andere algemene soorten, maar het kan ook meer bijzondere vogels aantrekken. Vermijd vetbollen die in een plastic netje zitten, want daarin kunnen vogels verstrikt raken.

4 Energierijk mengsel

In het hele jaar, maar vooral 's winters nuttig. De meeste mengsels bevatten zonnebloempitten, pindakorrels, gebroken haver en soms meelwormen. Voor gebruik op voedertafels en in hangers.

5 Krenten en rozijnen

Merels, lijsters en veel andere vogels eten graag fruit. Week het voer eerst, zodat het niet uitzet in de vogelingewanden, en laat het 's nachts niet buiten liggen, want het kan ongedierte aantrekken. Krenten en rozijnen zijn giftig voor honden.

Voer voor vogels

Vergroot de biodiversiteit in je tuin met de speciale uitgave **Tuinieren voor de natuur**. Bestel hem op gardenersworldmagazine.nl/natuur

AGENDA

De leukste tuin- en natuurevenementen voor deze maand

Ambachtelijke plantenmarkt

Wanneer: 28 & 29 september

Waar: De Wiersse, Wiersseralle 9, 7251 LH Vorden

Info: dewiersse.com/plantenmarkt

De Ambachtelijke Plantenmarkt is dé plek waar gepassioneerde kwekers van duurzame planten en bijzondere tuinbenodigdheden verzameld zijn – een waar paradijs voor plantenliefhebbers. Let op! Je kunt alleen online kaarten kopen à € 12,50. Er is geen kaartverkoop aan de poort.

Plantendag Arboretum Kalmthout

Wanneer: 6 oktober

Waar: Arboretum Kalmthout, Heuvel 8, 2920 Kalmthout (B)

Info: arboretumkalmthout.be

Op zondag 6 oktober kun je in de arboretumtuin komen shoppen bij kwekers en professionele verzamelaars uit België en omstreken. Aan hun kramen vind je heel wat nieuwe aanwinsten voor je tuin of je terras. Ook in het plantencentrum is er zoals altijd een ruim aanbod van gewilde bomen en tuinplanten. Kaarten zijn online verkrijgbaar in de voorverkoop (€ 12,-) en aan de dagkassa (€ 14,-).

Tableware & Flowers

Wanneer: 4 & 5 oktober

Waar: Kwekerij/Tuin De Boschhoeve en De Engelse Serre, Boshoeve 3, 6874 NB Wolfheze

Info: boschhoeve.nl

Al een aantal jaren wordt de unieke collectie oud, antiek en hedendaags serviesgoed van Tineke van der Maas van 'De Engelse serre' uit Bennekom in de grote schuur van De Boschhoeve in Wolfheze gepresenteerd. Tijdens de Tableware & Flowers-dagen zijn meerdere schuren en tenten gevuld met sfeervol gedekte tafels. Fraaie boeketten en kransen van de tuinvrouwen van De Boschhoeve zorgen voor de kers op de taart. Naast de serviezen zijn er hoekjes met brocante, kaarten voor tal van gelegenheden, (kraam)cadeautjes en leuke tweedehands kleding voor vrouwen. Bij mooi najaarsweer zijn de tuinen nog een rondwandeling waard. En in de theeschenkerij kunnen bezoekers genieten van koffie of thee met wat lekkers, broodjes en soep. Toegang en parkeren gratis.

Vers groen

Op de redactie van Gardeners' World magazine is het een beetje een bitterzoete maand.

We nemen afscheid van **Helga**, redacteur van het eerste uur, en verwelkomen **Lizanne Croonen**.

Met trots voeg ik mij bij het redactieteam van dit magazine. Als een echte buitenliefhebber breng ik veel tijd door in mijn stadstuin van 50 m², waar ik vooral geniet van het gezoem en getijl om me heen. Ik verslind boeken over planten en bomen en doe dat het liefst op mijn favoriete tuinbankje. Of ik nu wandel door bijzondere tuinen of een doe-project oppak in eigen tuin ... via de artikelen die ik schrijf, neem ik jullie mee op mijn ontdekkingsreis!

Lizanne Croonen

In maart 2017 verscheen de eerste Nederlandse editie van Gardeners' World magazine. Als redacteur van het eerste uur heb ik het tijdschrift, en later ook de website en de wekelijkse nieuwsbrief, zien opbloeien tot het wat het nu is: een geweldig, inspirerend en groen tijdschrift. Maar nu is voor mij de tijd gekomen om het stokje door te geven aan Lizanne. En mag ik mij, net als jullie, elke maand gaan verheugen op een nieuw nummer van *Gardeners' World* in mijn brievenbus.

Helga Kluiters

Gardeners' World magazine

Volg ons op onze socials: @GardenersWorldNL

Leestip! Planta Sapiens

Dit boek neemt je mee in een nieuw wetenschapsgebied: plantenneurobiologie. Planten beschikken over cellen die elektrische signalen versturen en ontvangen. Deze cellen fungeren feitelijk als neuronen en stellen planten in staat om complexe problemen op te lossen.

Zijn planten dan ook bewust? Jazeker. Hebben ze herinneringen? Jazeker! Ze hebben een eigen vorm van intelligentie, die tot nu toe onderbelicht is gebleven. Plantenonderzoeker en filosoof Paco Calvo vertelt in dit boek over zijn baanbrekende onderzoek naar plantbewustzijn.

Planta Sapiens | De ontdekking van plantintelligentie - Paco Calvo
ISBN 9789464711950 | paperback
304 pagina | € 27,90

IN JOUW TUIN

Wil jij iets vertellen
over jouw tuin?

Ga naar [gardenersworld
magazine.nl/jouw-tuin](https://gardenersworldmagazine.nl/jouw-tuin)
en stuur ons jouw
verhaal.

In de tuin van ...

Lindsay Slinkman

uit Den Ham (OV)

Een paar jaar geleden zijn we verhuisd van een tuin van 150 vierkante meter naar een tuin van 500 vierkante meter. Ik heb veel stekjes meegenomen, maar alsnog duurde het wel even voordat alles gevuld was.

Toen we hier kwamen wonen was het een wilde weide met een enkele pruimenboom. Sinds die tijd hebben we al meer dan twintig bomen geplant! We hopen dat ze ons schaduw en een besloten gevoel gaan geven. We hebben gekozen voor een tuin met zowel strakke als losse vormen. De paden en terrassen zijn veelal recht, maar de borders in het gras zijn vloeiender van vorm, met veel siergrassen en vaste planten. Mijn lievelingsgras is *Miscanthus sinensis* 'Kleine Silberspinne', mooi voor in het midden van de border.

Ik ben een echte plantenliefhebber. Het plantenbestand in de tuin is dan ook heel divers. Van een rode ensete-banaan tot aan rudbeckia's en van hosta's tot aan de rijstpapierplant: je vindt het in mijn tuin. Ik vind altijd wel weer iets nieuws bij een kwekerij, alleen wordt het wel steeds moeilijker om een plekje in de

tuin te vinden. Daarom wil ik mij nu extra gaan richten op potten.

Het meest trots ben ik op de kardoen, die maar niet wilde groeien en het nu toch goed doet. Of die inheemse clematis die ik uit zaad opkweekte. En de dadelpalm die ik uit een dadel van de supermarkt opkweekte en heel traag groeit. Maar ook planten met een betekenis, zoals de klimroos (*Rosa* 'New Dreams') die ik van mijn moeder kreeg.

We hebben ook een moestuin waar ik vorig jaar meer dan 90 kilo groente en fruit uit heb geoogst! Ik heb het bijgehouden in een oogstboekje.

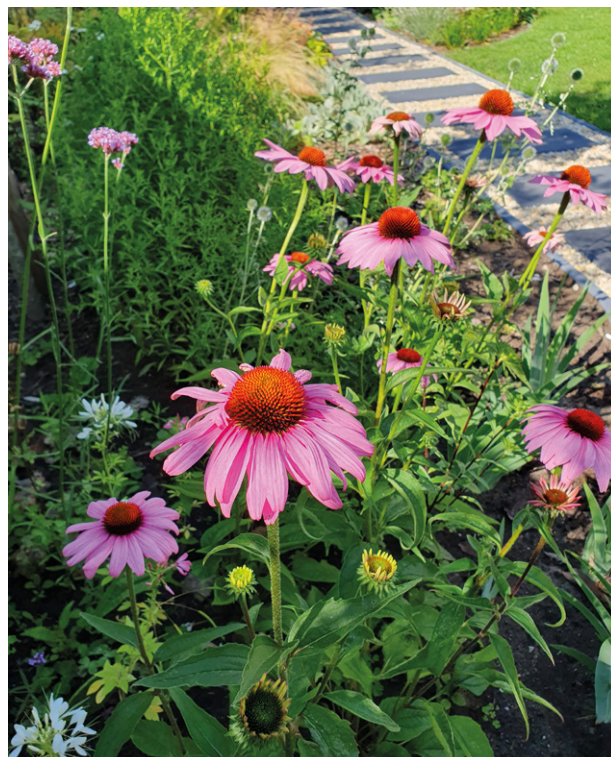
Naast de siertuin en moestuin ben ik ook heel druk met het zaaien en stekken van plantjes. Deze verkoop ik in de kraam die aan de weg staat. Het is zo leuk om op die manier met andere enthousiaste tuinliefhebbers in contact te komen! De tuin geeft me rust en het zien groeien en bloeien van de planten brengt altijd weer een lach op mijn gezicht. Wil je mijn tuinavonturen online volgen, ga dan naar mijn instagram-account: @detuintut.

Lindsay Slinkman

“De tuin geeft me rust en het zien groeien en bloeien van de planten brengt altijd weer een lach op mijn gezicht.”

*“In oktober kwamen wij
In een storm elkander tegen
Onze liefde bloeide bij
Mist en hagel, wind en regen.”*

RAMSES SHAFFY

Wij houden van oktober

Deze maand worden we voorzichtig naar de winter geleid. We grijpen automatisch naar een dikkere sok en we gaan niet meer naar buiten zonder jas. De wind is wat feller en de bladeren aan de bomen worden een beetje vlekkerig aan de randen. Maar het is nog steeds warm genoeg om een middagje te tuinieren of om de laatste zomeroogst binnen te halen. Ook zijn er nog steeds beschutte plekjes waar je met een kopje koffie kunt zitten om naar de vogels te luisteren die op het punt staan te vertrekken en de laatkomers in je borders te bewonderen.

STER VAN DE MAAND

Hydrangea aspera 'Hot Chocolate'

Van een hortensia kun je van alles vinden, maar 'sexy' hoort daar volgens ons niet echt bij. Misschien is dat juist de reden geweest om deze variëteit 'Hot Chocolate' te noemen. Deze band uit de jaren 70 had een hele rits hits, waaronder *Everyone's A Winner*, *So You Win Again* en niet te vergeten *It Started With A Kiss*. Allemaal kunnen ze voor de liefhebber van toepassing zijn op deze *Hydrangea*. Wij proberen er een beetje 'sexyness' aan toe te voegen door deze variëteit te koppelen aan die andere hit: *You Sexy Thing!*

Goede en betrouwbare plant voor zon of lichte schaduw. Zoals alle hortensia's mag hij niet droog staan. Vermeerderen uit halfrijpe stekken in de zomer.

Hoogte x Breedte 3 m x 2,5 m

ZURE BES

Er was een tijd waarin de berberis een populaire haagplant was, maar intussen is hij voor velen niet meer de eerste keus. Dat is jammer, want hij heeft veel voordelen. Zijn herfstkleur is subtiel maar opvallend, hij heeft goede lentebloemen en de wilde berberis produceert eetbare bessen. Let wel op, want sommige gekweekte vormen hebben bessen die licht giftig zijn.

Berberis thunbergii 'Rose Glow'

Robuust en winterhard in elke grond. Werkt goed als haag en als borderstruik. Kent veel verschillende soorten van groen tot paars.

H x B 1,2 m x 1,2 m

ONTDEK JE VLEKJE

Hoe komt een plant die zo mooi, zo delicaat, zo fijn getekend en zo nuttig is aan de onaan-trekkelijke algemene naam paddenlelie?

Toegegeven, het is een lelieachtige plant, maar we weten niet wat een pad hiermee te maken heeft. Zou het zijn omdat de gevlekte bloemblaadjes misschien een beetje padden-achtig zijn? Wij waarderen padden om zijn slakken-verslindende capaciteiten, maar alleen zijn moeder zou hem mooi vinden!

Tricyrtis hirta 'Taiwan Adbane'

Niet in de volle zon planten. Doet het goed in diepe schaduw zolang hij niet te droog staat. Delen in het voorjaar. **H x B** 80 cm x 50 cm

COME ON EILEEN

Vorige maand staken we de loftrompet over de dahlia, maar dat betekent niet dat hij wij hem in oktober ineens lelijk vinden. Zijn kleur, bloeitijd en algehele uitstraling maken zijn omslachtige overwintering meer dan goed. En hij is bovendien makkelijk te stekken, dus je hoeft nooit zonder te zitten.

Dahlia 'Mrs Eileen'

Graaf de knollen na de eerste vorst op en bewaar ze op een droge en vorstvrije plek.

H x B 90 cm x 60 cm

TOET TOET BOING BOING

Je hebt de hele zomer een parade van prachtige planten zien ontluiten, bloeien en verwelken, en nu zitten we in de eindfase. Nu de dagen korter worden is er geen betere combinatie om de dagen op te vrolijken dan deze. Dit zijn de Peppi en Kokki van de tuin.

Dahlia 'Thomas A. Edison'

In warme en beschutte borders kun je meestal volstaan om de knollen tijdens de winter te bedekken met een dikke mulchlaag.

H x B 80 cm x 50 cm

Salvia 'So Cool Pale Blue'

Als je een kas hebt, is het nog niet te laat om wat stekken van je salvia's te nemen voor volgend jaar.

H x B 70 cm x 60 cm

WIT KANT

Dit is de laatste van de witte schermbloemigen die ons maandenlang hebben verblijd. Het begon met fluitenkruid in mei. Sindsdien hebben we akker-scherm, berenklaauw, straalscherm, *Cenolophium* en (als je pech hebt) zevenblad gehad. Niet iedereen is een liefhebber, maar ze geven wel wat flair aan elke tuin.

Selinum wallichianum

Goed in de schaduw. Plant ze met een beetje lucht tussen de planten, omdat ze hun effect verliezen als ze dicht op elkaar staan. Gemakkelijk uit zaad op te kweken.

H x B 1,5 m x 60 cm

The Full Monty

Voor een gezonde tuin heb je zeker groene kennis nodig, maar met kunstzinnigheid wordt een tuin pas echt een lust voor het oog, aldus **Monty**.

“Kunstzinnigheid zit in het hart en de ziel van tuinen.”

Dit zijn sombere tijden, en er is veel om somber over te zijn. Maar somberheid is een steil en verraderlijk hellend vlak dat gemakkelijk kan doorslaan naar striktheid, arrogantie en erger. Alles op zijn tijd en dat geldt ook voor strikt zijn, maar die momenten zijn zeldzaam en moeten we waar mogelijk vermijden. Serius zijn is echter een heel andere zaak.

Ik kan over zo'n beetje alles serieus zijn, zelfs over lichtzinnigheid. Met de opmerking van Logan Roy in de tv-serie *Succession* tegen zijn kinderen: "Ik hou van jullie, maar jullie zijn gewoon geen serieuze mensen", wees hij hen vernietigend terecht. Driewerf hoera voor serieusheid, hooguit twee voor somberheid.

Toch vrees ik dat somberheid de tuinwereld binnendringt. Het kent een aantal gezichten, maar allemaal kaarten ze klimaatverandering, Natuur (met een hoofdletter N), *rewilding*, inheemse planten en andere soortgelijke onderwerpen aan. Nu moet ik benadrukken dat ik dit allemaal ontzettend serieuze, belangrijke onderwerpen vind, en ik besteed er veel tijd, moeite en energie aan op zowel Longmeadow als in de wereld daarbuiten.

Maar somberheid is niet de juiste manier om ermee om te gaan, niet in de laatste plaats omdat het van iedereen die dat zo aanpakt een saaie blaaskaak maakt.

Hartstochtelijke kracht klinkt en oogt misschien goed – zeker voor de adolescente fijngevoeligheden op sociale media – maar het verdringt delicatere zaken die er net zo hard toe doen. Om een vergelijking uit de tuin te gebruiken: planten hebben sporenelementen en de oneindig subtiele en complexe interacties van het bodemleven net zo hard nodig als simpele slokken stikstof en kalium uit een fles.

Het grootste slachtoffer van een overdaad aan hartstochtelijke somberheid is kunst. Ik geloof heilig dat alle goede tuinen, ongeacht de stijl, kunstwerken zijn, net als schilderijen, muziekstukken of gedichten. Kunstzinnigheid zit in het hart en de ziel van tuinen. Om dat te ontkennen of te begraven onder een mulchlaag van somberheid is als het ontkennen van de vreugde van tuinen en tuinieren.

Steeds wanneer we twee planten bij elkaar zetten, nemen we een creatieve, aristieke beslissing. Tuinbouw bepaalt misschien het

succes en de levensduur van die kunst, maar de tuinier creëert en begrijpt het. Wanneer we een tuin aanleggen, zijn we vooral bezig met het voeden van onze ziel, niet het redden van de planeet. Die zal namelijk wel overleven, al is het op de manier zoals wij dat kennen. Maar wij zijn dan wellicht ook het grootste probleem waarmee de planeet het moet stellen.

Alle kunst is subjectief, dus het antwoord op de vraag wat een goede tuin is, is erg breed. Persoonlijk kan ik schoonheid zien in wel honderd tuinstijlen, of het nu om een rij kolen gaat of een rij prachtig gesnoeide heggen, een opvallende gemengde border of een groep zeer subtiele grassen. Ik was onlangs in Levens Hall in het Lake District en dit meest recente bezoek bevestigde mijn overtuiging dat de combinatie van geschiedenis, goed ontwerp, uitmuntend tuinmanschap en kunstzinnigheid zich kan meten met welke tuin ook ter wereld.

Levens heeft prachtige wildebloemenmengsels en weiden, en is een toevluchtsoord voor vogels die in de enorme heggen nestelen. Maar de tuin bestaat ook vooral uit zeer niet-modieuze elementen: strak gemaaid grasvelden (tegenwoordig gebruikt voor heel serieus maar totaal niet sombere wedstrijden croquet), de beroemde strakke vormsnoei, met daaronder 15.000 perkplanten (die overigens door de briljante Chris Crowder zijn geselecteerd op bij-vriendelijkheid), de leilinden en perfect gewiede borders. Moeten die ijverig plaatsmaken voor 'rewilding'? Natuurlijk niet.

Tuinen zijn onnatuurlijk, gemaakt door en voor mensen om van te genieten. Het is serieus belangrijk dat we zo veel mogelijk diversiteit creëren in onze tuinen om gezonde leefomgevingen te maken voor onze mede-wezens, en niemand probeert dat meer te prediken en uit te voeren dan ik. Maar een tuin die sombertjes elke vereiste van duurzaamheid, watergebruik, CO₂-vermindering, minimaal plasticgebruik en al die andere belangrijke zaken probeert te vervullen, maar niet de poëzie of kunst als basis heeft, is simpelweg geen goede tuin.

Symphotrichums

Deze prachtige voormalige asters, ondergingen een verbijsterende botanische naamsverandering.

Kijkend naar gedroogde exemplaren die tientallen jaren ongezien in bruine papieren enveloppen hebben gelegen, heeft de taxonoom (oftewel 'de knoeier met plantennamen') een hoop uit te leggen. Maar hij heeft wel een punt.

Je gelooft het misschien niet, maar het bijwerken van plantennamen is van vitaal belang. *Salvia*'s worden allemaal 'salvia' genoemd omdat ze gemeenschappelijke kenmerken hebben. Toen botanici naar rozemarijn keken, bleek dat *salvia*'s en rozemarijn dicht bij elkaar stonden dan we dachten. Dus wat we *Rosmarinus officinalis* noemden, heet nu *Salvia rosmarinus*.

Voor alle duidelijkheid: het onderzoeken van gedroogde exemplaren is slechts een onderdeel. De nieuwste genetische analyses spelen ook een cruciale rol bij determinaties.

Dat brengt ons bij het geslacht *Aster*, waar botanici tot de tegenovergestelde conclusie kwamen van wat er met *salvia*'s gebeurde. Ze besloten dat veel van deze planten zo verschillend van elkaar waren, dat ze apart moesten worden geclassificeerd. Dus werd het geslacht opgesplitst in kleinere groepen en de planten die we ooit *Aster lanceolatus* (smalle aster) noemden, staan nu botanisch bekend als *Symphotrichum*.

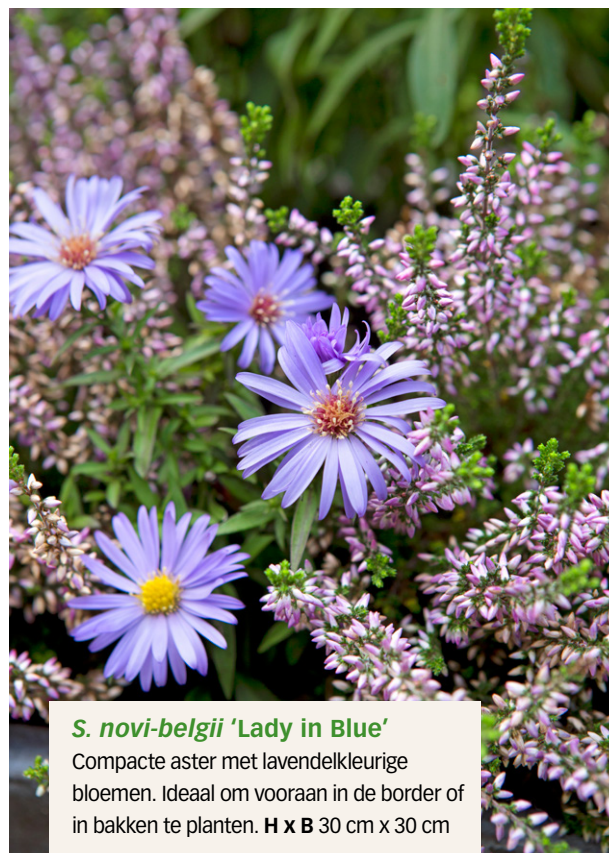
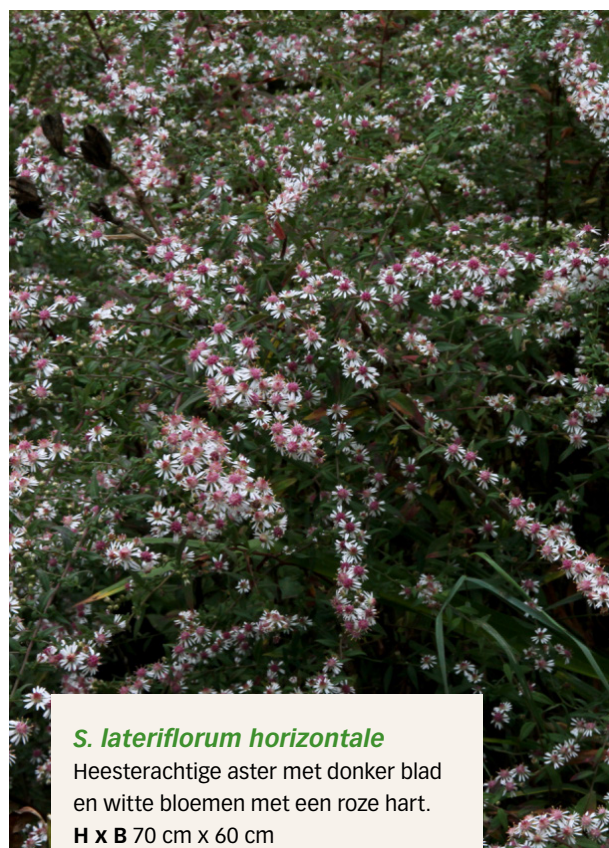
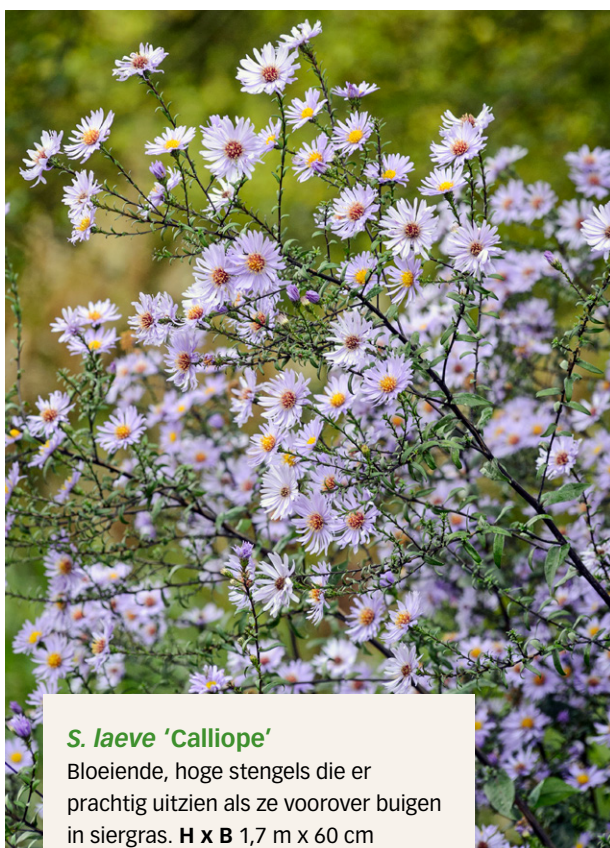
Maar hoe ze ook heten, het zijn nog steeds onmisbare vaste planten voor de herfsttuin.

■ **Standplaats** Bij voorkeur in volle zon of halfschaduw, in rijke, vochtige maar goed doorlatende grond. Sterk en veerkrachtig. Ze groeien meestal ook in minder dan ideale omstandigheden, maar kunnen dan gevoeliger zijn voor meeldauw. Allemaal zijn ze winterhard.

■ **Verzorging** Ondersteun hogere variëteiten en kop regelmatig voor een langere bloei. Geef water in droge periodes, want droogte werkt meeldauw in de hand. Snoei de planten in de winter flink terug, tot net boven de grond. Mulch elk jaar in de herfst of het vroege voorjaar.

S. novae-angliae 'Harrington's Pink'

Statige bloem en meeldauwbestendig.
Snoei hem eind mei. H x B 1,3 m x 80 cm

Symphiotrichums

	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Bloei												
Planten												

Bijenportret De ranonkelbij

De ranonkelbij (*Chelostoma florissomne*) is een van de vier soorten klokjesbijen die in Nederland voorkomen en is vrij zeldzaam. Wat deze soort bijzonder maakt, is dat hij exclusief afhankelijk is van de boterbloem (*Ranunculus*) voor het verzamelen van stuifmeel. De vrouwtjesbij verzamelt het stuifmeel en gebruikt het als voedsel voor haar larven, die zich in nestgangen ontwikkelen. De bij is te herkennen aan haar zwarte kleur met witte haarbandjes en het feit dat ze stuifmeel verzamelt in een speciale buikschuier. Mannetjes zijn iets groter en hebben een duidelijker beharing en specifieke kenmerken aan hun antennes en achterlijf.

Nestelgelegenheid

De ranonkelbij komt vooral voor in bosranden, kleinschalige agrarische gebieden, en parkachtige landschappen in het oosten en zuiden van Nederland. Voor het nestelen maken ze gebruik van natuurlijke of geboorde gangen in hout, vaak gemaakt door houtbewonende kevers. Ook bijenhôtels met holle stengels of houtblokken worden door deze bijen gebruikt. Het nest wordt zorgvuldig afgesloten om bescherming te bieden tegen parasieten, zoals de gewone knotswesp en de sluipwesp *Melittobia acasta*, die schade kunnen toebrengen aan de bijenpopulatie.

Voedsel

De ranonkelbij is afhankelijk van bepaalde soorten bloemen voor voedsel. Terwijl andere klokjesbijen vooral op klokjesbloemen vliegen, haalt de ranonkelbij stuifmeel van boterbloemen zoals de scherpe boterbloem, knolboterbloem en kruipende boterbloem. Nectar wordt ook verzameld van andere bloemen zoals ereprijs, roos en paardenbloem. Mensen kunnen helpen door het planten van boterbloemen en het aanbieden van geschikte nestelgelegenheden, zoals bijenhôtels, waardoor de overlevingskansen van deze bijen kunnen worden vergroot.

Red de bij

Plant bollen

In deze tijd is het nog relatief warm, daarom is het plantseizoen van bloembollen verschoven naar oktober en november. Dus is het deze maand tijd om biologische bloembollen (regulier geteelde bollen bevatten vaak veel gif) te kopen. Door de vroege bloei help je jonge hommelskoninginnen in het voorjaar aan noodzakelijk voedsel!

Kijk voor een groot sortiment aan bijvriendelijke bloembollen op de website van de Bijenstichting, en maak gebruik van de korting.

www.bijenstichting.nl/bollen

Bloembollen met korting!

Koop biologische bloembollen met 10% korting! Gebruik de code GW24B.

De Bijenstichting

zet zich in voor bijen en beschermt ze tegen uitsterven. Via cursussen, workshops en open dagen leer je alles over bijen. Je kunt ook altijd een kijkje komen nemen in de demonstratietuin in Vorden, waar met veel vrijwilligers gewerkt wordt aan de bloemborders. Iedere maand geeft de Bijenstichting ons de perfecte tips om onze tuinen nog natuur- en bijvriendelijker te maken.

www.bijenstichting.nl

Tuingast van de maand

Veel tuiniers verlengen het kleurseizoen door laatbloeiende *Verbena bonariensis*, rudbeckia's, asters en sedums te kweken. Deze extra bron van nectar is goed voor de bestuivers, waarvan er veel nog in de weer zijn na een late start in de lente. Verwijder, op een zachte dag, uitgebloeide bloemen om ze zo lang mogelijk te laten bloeien. Geef de planten bij droog weer flink water zodat ze nectar blijven produceren.

Onvoorspelbare weersomstandigheden spelen de levenscyclus van bijen en vlinders parten, dus een goede dosis nectar nu maakt het verschil voor degenen die in winterslaap gaan of naar het zuiden vliegen voor de winter.

Dit kun je tegenkomen **Diana-uil (vlinder), *Griposia aprilina***

De diana-uil is een middelgrote vlinder met een spanwijdte van 36-46 mm. Hij vliegt van september tot oktober en komt voor in bossen, parken en landelijke tuinen, waar hij zich voedt met klimopbloemen en overrijpe bessen. Ze worden enigszins aangetrokken door licht, dus kijk uit of ze in de buurt rusten.

Na de paring leggen de vrouwtjes eitjes in de schorsspleten en takken van eikenbomen, voordat ze sterven. De eitjes blijven de hele winter op de boom en komen in de lente uit. Ze eten de binnenkant van de bladknoppen op voordat ze naar de bloemen en bladeren van de boom gaan. Ze voeden zich 's nachts en overdag verstoppen ze zich in de schors. Als ze klaar zijn om te verpoppen, verlaten de rupsen de boom en maken ze een cocon in de grond. In september komen de volwassenen tevoorschijn, klaar om het proces opnieuw te beginnen.

Je kunt nog egels aantreffen voordat ze in winterslaap gaan.

Kijk ook uit naar

- Egels, vooral als ze overdag buiten zijn. De baby's zijn misschien niet groot genoeg om te overwinteren, dus neem contact op met een opvangcentrum of de Egelbescherming voor advies.
- Kommavlinders genieten van de zon voordat ze terugkeren om te overwinteren in boomholtes of houtstapels.
- Schildwantsen die uitrusten op planten. De groene schildwants wordt in deze tijd van het jaar donkerder omdat hij opgaat in de bladeren waarop hij overwintert.

De diana-uil is lichtgroen met zwarte markeringen en kan moeilijk te vinden zijn tussen het loof.

“De diana-uil komt voor in bossen, parken en landelijke tuinen, waar hij zich voedt met klimopbloemen en overrijpe bessen.”

Weinig ruimte, veel smaak

Zelfgekweekte pompoenen zijn vroege najaarsgroenten boordevol culinaire mogelijkheden. **Rukmini Iyer** combineert ze met gebakken gnocchi en geitenkaas.

Met een beetje geluk kun je deze maand nog steeds een paar zelfgekweekte tomaten oogsten. Mijn dochter Alba is bijna drie en neemt haar baan als tomatenplukker heel serieus. Ze selecteert zorgvuldig alleen de rode en legt elke tomaat op de terrastafel voordat ze weer vraagt om te worden opgetild, zodat ze de volgende kan plukken. Een langzame maar heerlijke manier om te oogsten.

Ik moet toegeven dat mijn eigen pompoenplanten dit jaar niet zo tevreden

waren in hun potten, maar gelukkig haalde mijn moeder een enorme oogst uit haar moestuin. Ze zijn perfect voor de bereiding van najaarsgerechten, rösti of muffins (geraspt), of gekruide ovensgerechten die je serveert met parelgerst met citroen.

Hier deel ik een geliefd recept voor een ovensgerecht met gnocchi en pompoen. Ben je in voor wat avontuur? Pureer dan geroosterde pompoen met ricotta en gebruik de puree als vulling voor zelfgemaakte pasta die je serveert met salieboter.

FOTO: DAVID LOFTUS

“Pompoen is perfect voor de bereiding van najaarsgerechten, rösti of muffins, of gekruide ovengerechten die je serveert met parelgerst met citroen.”

Ovengerecht met gnocchi, geitenkaas en geroosterde pompoen

Dit is een heerlijk voedzaam gerecht. Perfect voor grotere groepen en opgewarmd minstens zo lekker.

VOOR 4-6 PERSONEN

VOORBEREIDING 20 minuten

BEREIDING 55 minuten

VOOR DE BASISLAAG

- 1 kg pompoen, geschild, ontpit en in blokjes van 1,5 cm
- 1 takje rozemarijn
- 1 theelepel chilivlokken
- 1 theelepel zeezoutvlokken
- 1,5 eetlepel olijfolie
- 1 kg aardappelgnocchi

VOOR DE BOVENLAAG

- 500 ml crème fraîche
- 1 theelepel zeezoutvlokken
- 125 g geitenkaas, in plakjes
- Handvol panko (broodkruim)
- 50 g pijnboompitten
- Versgemalen zwarte peper
- Griekse basilicum

BEREIDING

- 1 Verwarm de oven voor op 200 °C (heteluchtoven: 180 °C). Doe de pompoen, rozemarijn, chilivlokken, zeezout en olijfolie in een ovenschaal. Meng door elkaar en rooster tot de pompoen zacht is.
- 2 Doe de gnocchi in een schaal en giet er kokend water overheen. Laat 2 minuten staan en giet af.
- 3 Haal de schaal met geroosterde pompoen uit de oven. Roer crème fraîche en zeezout door de gnocchi en giet dat over de pompoen.
- 4 Verdeel geitenkaas, panko, pijnboompitten en wat versgemalen peper over de bovenlaag. Bedruppel desgewenst met een beetje olijfolie en zet de schaal 30 minuten in de oven.

Andere smaken uit de tuin

Vers geoogste wortelen smaken heerlijk en in verschillende kleuren zien ze er ook mooi uit.

Wortelen zijn een echte herfsttraktatie. Ze zijn leuk om te oogsten en direct uit de tuin smaken ze heerlijk vers. Ik vind het lekker om ze te glaceren: schil en halveer kleinere wortelen en snijd de grotere in gelijke stukken. Doe ze (met één laag tegelijk) in een koekenpan met schuimende boter met kardemomzaad, zout en een snufje suiker. Dek de pan af en laat ze garen. Voeg zo nodig af en toe een scheutje water toe. Je zult ze nooit meer anders willen eten!

Zoete aardappelen zijn de krachtpatser in de keuken. Ook al zijn je kasten verder leeg, dan kun je toch een voedzame maaltijd bereiden. Ik vind het lekker om ze in hun schil te roosteren totdat ze boterzacht zijn en ze dan te vullen met zwarte bonen met knoflook, geroosterde rode ui en ricotta.

Met **paprika's** maak je snel een bijgerecht. Rooster ze in hun geheel in de oven en roer ze door limabonen uit blik of pot, met een dressing van olijfolie, basilicum en citroensap. Met nog wat geroosterde gehakte walnoten is dit een gemakkelijk, voedzaam gerecht.

Aan de slag

Deze groenten kun je in oktober zaaien en binnen opkweken.

■ **Zomerbloemkool.** Zaai binnen in kweektrays of kleine potten en doe dat 1 cm diep. Bescherm de zaailingen in de winter onder een kweekkap of in een koude bak. Geef voldoende water. Hard de planten in het voorjaar af en plant ze uit wanneer alle risico op vorst is geweken, met 45 cm tussenruimte.

■ **Tuinbonen.** Zaai binnen in individuele kleine potten of modules. Plant ze na zes weken buiten uit, om in mei te oogsten.

■ **Doperwten.** Zaai dik in een zaai bak met een goede drainage en zet ze op een vensterbank. Ze zullen meerdere keren een oogst van jonge erwtscheuten geven, voor in je salades.

Zaai doperwten binnen (1-2 cm diep) en gebruik de jonge scheuten voor een wintersalade.

Een oase aan leven

De Verwildering is een ware snoepwinkel voor tuiniers. Van alle denkbare voedsel(bos) planten tot mediterrane kruiden, medicinale vondsten en eetbare bloemen, het is er allemaal. Het doel? Iedereen die dat wil voorzien van eetbaar plantgoed voor alle situaties: van kleine tuinen tot boomgaarden en voedselbossen.

De Verwildering is gelegen op een halve hectare landbouwgrond waar Michiel en Julie in 2018 zijn gestart met de aanplant van hun permacultuurproject. Wat startte met een kale, levenloze weide lijkt elk jaar

meer en meer op een oase van leven en diversiteit. Hier kunnen planten opgroeien in hun natuurlijke habitat. Julie en Michiel geven ons de beste seizoensgebonden tips om zelf ook aan de slag te gaan.

In het najaar en tijdens de winter is de webshop van De Verwildering geopend en kan er op bestelling plantgoed worden afgehaald. De kwekerij is weer te bezoeken op

zaterdagen van eind maart tot eind juni 2025. Elke zaterdag is er telkens om 10 uur een rondleiding en door het jaar heen worden er workshops georganiseerd.

Naast het opkweken van plantgoed is er de verwerking van de oogst van het land. Er worden bereidingen gemaakt in de vorm van kruideninfusies, siropen voor limonades, azijn, confituur, kruidenzout en zeep.

De Verwildering is gelegen in het landelijke Vinderhoutse, op acht kilometer fietsen van centrum Gent.

www.deverwildering.be

Michiel & Julie van de Verwildering.

Olifantenknoflook

Het is weer zover. De tenen van knoflook, en voor ons vooral de olifantenknoflook, mogen terug de grond in. We stoppen de tenen zo'n 15 cm diep in de grond, 15 cm van elkaar. Daarna bedekken we het bed met een laagje compost. Tegen december zie

je de eerste bladeren al boven piepen. En die zijn erg lekker in stoofpotjes. Precies preibladere, maar dan met een looksmaakje. Oogst bladeren van verschillende lookjes, zo put je de plant niet teveel uit. In februari weten we wat gegeten ;).

Peperbollen van eigen kweek

In oktober (soms al in september) oogsten we de peperbollen van de Aziatische peperstruik (*Zanthoxylum*). We laten ze in huis drogen waardoor de zaadhulzen openbarsten. De zwarte zaadjes houden we apart om te zaaien, of ze gaan mee in de pepermolen (al hebben ze geen smaak). De roze zaadhulzen smaken kruidig en peperig met een hint van citrus. Voeg deze specerij pas toe op het einde van je kooktijd. Ook de bladeren

kun je gebruiken en laten meesudderen in stoofpotjes (zoals laurier) en geven ook een citrusachtig smaakje af. Zalig toch, zo'n winterharde peperboom in je eigen tuin!

Wist je dat deze struik ook 'kiespijnboom' genoemd werd? Stop maar eens een verse peperbol in je mond. Voor een instant tintelend en verdovend effect.

Peperbomen houden van zon of halfschaduw en groeien best snel. Let wel op voor de doornen op de takken.

Vuurazijn

Nu de mierikswortelbladeren aan het verdorren zijn en alle energie van de plant naar de wortel gaat, is het tijd om de wortel te oogsten. Daarmee maken we Fire Cider zodat die klaar is tegen de winter. Deze vuurazijn is een boost voor je immuunsysteem, een mix van antivirale kruiden op appelazijn. Het werkt preventief tegen ziektes en ondersteunend bij verstopte sinussen. En het is lekker verwarmend. Traditioneel bereid met gemberwortel, mierikswortel, look, ajuin en cayennepeper op appelazijn.

Onze eigen herfstversie: verse mierikswortel, gemberwortel, evt. kurkuma en rozenbottels* fijnsnijden. Doe alle stukjes in een bokaal (zonder metalen deksel, dus liever een weckpot, of stop een velletje bakpapier onder het deksel). Gooi er nog een kaneelstokje bij, enkele peperbollen of een stukje chilipeper. Een takje rozemarijn of tijm kan ook. En enkele schillen van sinaasappel

zorgen voor een lekker smaakje. Overgiet alles met appelazijn en laat 4 à 6 weken trekken op een koele, donkere plaats. Schud de bokaal af en toe. En zeef eventueel voor gebruik. Als we ons ziek voelen, dan nemen we een eetlepel van deze azijn. Vind je dat te heftig, gebruik het dan samen met een slaatje. Op uw gezondheid!

**Alle rozenbottels van biologisch gekweekte rozen zijn eetbaar. Wij kiezen graag voor de dikke bottels van de rimpelrozen of de kleine van de hondsrozen. Je hoeft de pitten er niet uit te halen, want de azijn wordt toch later gezeefd.*

Meidoorn

Bomen vol bollen in prachtige herfstkleuren! Het zijn de bessen van de meidoorn die de show stelen. We zijn nog aan het proeven van verschillende struiken. Zo is de grootvruchtige meidoorn *Crataegus schraderiana*

na bijzonder productief hier. En de Mexicaanse meidoorn bijzonder groot. Zijn geur is geweldig. Afgelopen winter droogden we de bessen voor kruideninfusies. Dit jaar maken we er misschien wel confituur van.

Bijna knollentijd

Van zodra de temperaturen voor het eerst onder 0 °C gezakt zijn, kleuren de bladeren van achira, yacon, crosne, oca, knolcapucien ... bruin. Dan graven we hun knollen op.

Achira (*Canna edulis*) is een sierlijke, subtropische plant met grote banaanachtige bladeren en oranje-rode bloemen. Hij sterft bovengronds af wanneer het vriest. Dan halen we de knollen uit de grond en een deel ervan laten we in een bak met droge grond op een koude, vorstvrije plaats overwinteren,

om na IJsheiligen terug uit te planten. Een ander deel eten we op. De knollen bevatten veel zetmeel, net zoals aardappelen. Maar de wortelstokken zijn erg vezelig. Na lang koken of stoven, worden ze zachter en zoeter. Met het meel ervan wordt brood, taart en koekjes gebakken. Geraspte wortel wordt ook gebruikt als bindmiddel, een 'arrowroot'-vervanger. De bladeren zijn leuk als bord of wrap om groenten en rijst in te stomen. Ze geven een citrussmaak af.

Onze Steph maakt deze lekkere taart van achira:

Ingrediënten

- 500 g achira
- 120 g kokosolie
- 120 g havermout
- 1 koffielepel natriumbicarbonaat (of bakpoeder)
- 2 eieren
- 1 soeplepel rietsuiker
- 1 koffielepel vanillesuiker
- een kneep van de agavesiroop
- snuffje zout
- chocoladesnippers (eventueel)

Bereidingswijze

- 1 Schil de achira en kook deze in 20 minuten gaar.
- 2 Smelt de kokosolie en meng de agavesiroop en de suiker in de gesmolten kokosolie.
- 3 Pureer de achira en meng er

de twee eitjes bij, klop even-tjes door met de hand.

- 4 Voeg daarna het kokosolie-mengsel, de havermout en het natriumbicarbonaat erbij.
- 5 Bak voor 50 minuten op 180 graden en werk eventueel af met geraspte chocolade.

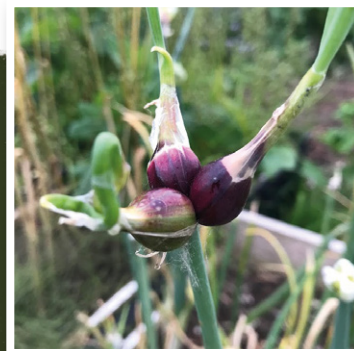
Warm is de taart heerlijk, maar dan valt ze een beetje uit elkaar. Eens afgekoeld, wordt ze stevig en kun je ze makkelijk uit het vuistje eten.

Yacon of appelwortel (*Smallanthus sonchifolius*) is ook een knolgewas uit de Andes. Als je deze opgraft, zie je de roodachtige broedknol en daaromheen de 'eetknollen'. Die zien eruit als langwerpige aardappelen. De broedknollen bewaren we in hun geheel om later op te potten tot nieuw plantgoed (dan pas worden ze in kleinere stukken gesplitst). De eetknollen kun je meteen opeten, maar als je wacht tot na Nieuwjaar, smaken ze heerlijk zoet. Je kunt ze zo uit het vuistje eten of ze stoven.

Boomui

In oktober potten we de bollen van boomui op. Een bijzondere doorlevende groente die ook Egyptische ui of doorlevende ui genoemd wordt. Deze ui maakt bovenaan de stengels broedbolletjes die omvallen en opnieuw in de grond wortelen. Zo gaat deze ui op wandel ('walking onion'). De plant is volledig eetbaar. Bladeren gebruik je zoals

grof bieslook of pijpui. Broedbolletjes als zilveruitjes. Maar wij houden ze liever apart om er nieuw plantgoed van te kweken.

Japanse kwee-confituur met olijfwilgbessen

Voor deze lekkere gelei koken we **1 kg olijfwilgbessen*** met **5 kweeappeltjes** (inclusief schil en pitten). Daarna alles door de passe-vite en opkoken met **250 gr suiker** per liter sap.

Of we doen stukjes kweeappel in een pot **appelazijn**. Dan krijg je na enkele weken een heerlijk geurende aromatische azijn.

**Olijfwilgbessen komen van de struik *Elaeagnus umbellata*. Die bessen werden in september al geoogst en ingevroren. Het is een mooie, snelgroeïende struik die uitbundig bloeit met kleine, witgele bloemen waar bijen en hommels graag op af vliegen. In de herfst volgen dan de vele kleine rode, frizure besjes. Wacht met oogsten tot ze goed rijp zijn, anders smaken ze wrang. Bij verwerking verdwijnt de wrangheid.*

Ook hier is kruisbestuiving aangeraden: kies dus voor twee verschillende cultivars. De struiken doen het goed in de volle zon en wind (leuk als windhaag) en op arme grond. En zijn bijna wintergroen omdat ze zo laat hun blad verliezen en al vroeg terug uitlopen.

Gouden appeltjes

De geur van zonnige kweeappeltjes: we zijn er zot van. Deze vruchten komen van de dwergkwee, Japanse kwee, sierkwee of *Chaenomeles japonica*. Een prachtig struikje dat heel vroeg op het jaar vrolijk bloeit en ons in de herfst telkens opnieuw op een grote oogst trakteert. De vruchten smaken naar citroen en je kunt ze dus ook zo gebruiken. Voor limonades, sappen en siropen. Of voor een overheerlijk

confituurtje. Ze zitten vol pectine en vitamines.

De struiken bloeien in verschillende kleuren. 'Cido' draagt zalmoranje bloemen (zie foto hierboven), 'Rubra' rozerode en 'Crimson & Gold' gaat voor knalrood. Cultivars zijn vaak erg productief en geven grote vruchten. We dachten lang dat deze struiken zelfbestuivend waren, maar kruisbestuiving is aangeraden. Ga je voor het fruit, dan heb je dus twee verschillende cultivars nodig.

Winterrogge

Waar een plekje in de (moes-) tuin leeg komt te staan, zaaien we groenbemesters in. Zo blijft de grond bedekt in de winter en wordt die ook nog eens gevoed. Winterrogge vinden we prachtig en is niet vorstgevoelig. De zaden kiemen snel als je die nu zaait. Binnen de kortste keren heb je een mooi groen tapijt, de hele winter lang.

In de lente, wanneer je wilt aanplanten, trap je de rogge plat en laat je die zo liggen.

Als we de halmen willen oogsten, binden we ze samen in bussels. Dat werkt makkelijker.

De nieuwe planten zet je er zo tussen. Dan hoeft je niet meer te mulchen. Laat je de winterrogge in zaad komen, dan kun je de zaden aan je kippen voeren. Afgelopen lente kwam een vriend de halmen van de rogge halen om er een bijenkorf mee te vlechten. We zijn benieuwd naar het resultaat.

Groene school

Leer elke maand iets nieuws in de tuin. Van basistechnieken als met onkruid omgaan en snoeien tot het vergroten van je moestuinoogst, in deze rubriek komt het allemaal aan bod.

Deze maand

- 32 Hemelse heggen**
Volgens Monty is dit de beste tijd van het jaar om een heg te planten.
- 37 Jouw snoeimaand**
Frances brengt planten vóór de koudere wintermaanden in vorm.
- 40 Overvloed in de winterkas**
Hou je voorraad op peil met smakelijke sla- en groentesoorten.
- 44 Oogst je eigen zaden**
Zelf zaad oogsten is gemakkelijk, leuk en geeft veel voldoening.
- 48 Geef het najaar kleur met potten**
Nick Bailey vult potten met najaarsbloemen en bladplanten.
- 53 Vraag het Anne**
Anne geeft antwoord op tuinvragen.

FOTO: JASON INGRAM

Door hun ingetogen orde en rust vormen heggen de perfecte partner voor overvloedig bloeiende borders.

*“Ook onder een strak
gesnoeide heg ligt nog
steeds het wanordelijk
kloppende hart van
groei en verandering
van zelfs de deftigste,
getemde tuin.”*

Hemelse heggen

Een heg is de perfecte manier om je tuin structuur te geven. En volgens **Monty** is dit de beste tijd van het jaar om er een te planten.

Heggen van
verschillende
hoogten zorgen
voor levendigheid
op Longmeadow.

Ik vind alle heggen mooi. In het gunstigste geval vormen ze een prachtig, levend bouwwerk, in het slechtste geval biedt zelfs de rommeligste heg een nestplaats en beschutting voor vogels, insecten en kleine zoogdieren. Heggen breken de wind veel beter dan welke schutting of muur ook, want ze filteren en sluizen de luchtstroom door hun netwerk van takken. Bovendien creëren ze een microklimaat, waardoor een tuin geschikt wordt voor meer plantensoorten. Hun schaduw is meestal zacht en beschermend, en ze bieden – niet onbelangrijk – privacy die elke tuin tot een optimale ontspanningsplek maakt.

Maar wat ik het fijnst vind aan heggen is dat ze verschillende ruimtes creëren. Ik zeg altijd dat de beste delen van een tuin bestaan uit de ruimtes tussen de planten. Hoewel die ruimtes in een glorieuze bloemenborder oneindig kunnen variëren en meer of minder prominent kunnen zijn, is er niets wat een ruimte in een tuin zo omarmt als een mooie heg.

Muren zijn een goede tweede, al zijn er maar weinig muren die zo breed als een heg zijn of net zo elegant kunnen golven, buigen en welven – laat staan uiteenspatten in een vlucht mussen als je er langs loopt. Ook onder een strak gesnoeide heg ligt nog steeds het wanordelijk kloppende hart van groei en verandering van zelfs de deftigste, getemde tuin.

Onze tuin in Londen, in de jaren tachtig, had geen enkele heg. We werden wel omringd door muren (de muur op het zuiden was verrassend hoog en mooi) en we bouwden er dwars door de tuin nog een. Er ontstonden verschillende ruimtes, maar alles was van steen. Was dat omdat we in de stad woonden? Of, om de vraag om te draaien: zijn heggen geschikter voor landelijke tuinen? Nee en nee. Hoewel ik die tuin heel mooi vond, was het een gemiste kans. Als ik het over mocht doen, dan zou ik die afscheiding hebben gemaakt met heggen.

Lange afscheidingen

Op Longmeadow hebben we dus flink uitgepakt met heggen. Een hoge taxusheg scheidt de ommuurde tuin van de voortuin waarin vormplanten staan (waar we nooit filmen). Langs alle paden en grotere percelen dichter bij het huis groeien haagbeuken. Die worden richting het hakhout en de fruitgaard onderbroken door andere haagplanten, zoals meidoorn, omdat de tuin daar minder formeel is en overvloeit in het omringende landschap. De gehele tuin wordt omheind door een gemengde heg die aan een kant uit veldesdoorns bestaat.

De beproefde en betrouwbare, groenblijvende taxus is favoriet bij heel veel tuinarchi-

Monty's snoeitips

■ De beste tijd om bladverliezende heggen te snoeien is tussen eind zomer en midden najaar. Streef ernaar om de heg naar boven toe smaller te maken. Door iets afgeschuinde zijkanten kan het licht ook de onderste helft van de planten bereiken, zodat de hele heg mooi dicht blijft. Er zijn allerlei verschillende heggenscharen: scharen met een benzinemotor zijn krachtig, maar ook zwaar en lawaaiërig. Elektrische scharen zijn perfect voor lichter snoeiwerk en een fraaie afwerking. De nieuwe snoerloze apparaten met lithiumbatterij zorgen voor een totaal andere snoei-ervaring: ze zijn lichter en minder rumoerig dan een benzinemotor en hebben geen elektriciteits snoer dat je moet meeslepen.

■ Voor hoge heggen is een snoeischaar met lange stelen heel handig, want dan kun je op de grond blijven staan. Als je toch de lucht in moet – om de bovenkant te snoeien bijvoorbeeld – gebruik dan een veilige trap, ladder of verplaatsbare steiger. Voor de afwerking werkt een handheggenschaar net zo goed als een schaar op benzine, elektriciteit of batterij. Maar welk gereedschap je ook gebruikt, zorg ervoor dat het scherp is. Dat is veiliger voor jou, beter voor de planten en maakt het snoeien een stuk gemakkelijker.

“Heggen breken de wind beter dan welke schutting ook, want ze filteren en sluizen de luchtstroom door hun takken.”

tecten. Niets vormt een betere achtergrond of dichtere groene structuur dan een goed onderhouden taxusheg. Het belangrijkste voordeel van groenblijvende heggen is hun permanente kleur en dichtheid – hun vorm is zelfs tijdens de somberste decembermiddag een lust voor het oog.

Daarentegen golven bladverliezende heggen mee op het ritme van de seizoenen. Hoewel de stekelige, afgekloven takken van een meidoornheg de winter nog bijtender maken, stemt niets zo vrolijk als de aanblik van de eerste jonge blaadjes in maart en april. Mei heeft altijd een week waarin ik zou zweren dat de hele tuin zichtbaar ademt en bruist van leven – zo intens is de energie van het uitlopende jonge loof van de heggen.

Haagbeuken houden hun blad vast, hoewel minder vastberaden dan een taxus of buxus. In deze periode worden hun bladeren zijdegeel en eind november zullen ze een koffiekleurige tint hebben. Maar in tegenstelling tot het loof van meidoorns, veldsdoorns en essen, dat tegen de kerst helemaal is verdwenen, blijven ze de hele winter hangen. Deze middenweg werkt goed in de wintertuin: aan de ene kant blijft de vorm en structuur van de gesnoeide zomerheggen

behouden, aan de andere kant is er de magie van het voorjaar wanneer in april het jonge groen tevoorschijn komt.

De haagbeuk heeft 's winters nog een ander aspect waarop ik dol ben. Op een zonnige, koude dag in het nieuwe jaar, wanneer de heggen zo droog als kurk zijn, kan ik tijdens het werk in de tuin ineens de regen op de bladeren horen ratelen – maar ik voel of zie niets. Een heel licht briesje laat de dorre bladeren ritselen en dat geluid lijkt sprekend op dat van spetterende regendruppels. Het is subtiel, magisch – alsof er in de verte duizend klokjes klingelen.

De hoogte van een heg is heel belangrijk, maar hierbij gaat het vaak mis. De hoogte moet in verhouding staan tot de ruimte die wordt afgescheiden en in dienst staan van het gewenste visuele effect. Met andere woorden, elke centimeter meer of minder vergt een cruciale esthetische beslissing. De vuistregel is dat een heg beter te hoog dan te laag kan zijn. Hoe tegenstrijdig het ook mag klinken, hoogte doet een ruimte groter lijken, terwijl een laag, schamel hekje alles eromheen kleiner maakt. Bedenk dat een kleine kamer door een hoog plafond veel groter lijkt.

Een omheinende heg combineert mooi met andere planten, zoals leilinden.

Gebruik voor hoge heggen gereedschap met lange stelen, dan hoef je niet te klimmen.

Het strakke 'raam' in de heg die Monty's tuin omheint, gunt een blik op het landschap erachter.

Menselijke maten

Ik vind het prettig om afmetingen in de tuin in termen van de schaal van het menselijk lichaam te gieten. In grote lijnen betekent dit dat ik heggen heb die te hoog zijn om overheen te kijken, heggen op heuphoogte en heggen op kniehoogte. De laatste twee zijn gemakkelijk te onderhouden. Ik meet ze nooit, maar haal er gewoon de heggenschaar ter hoogte van mijn eigen heupen of knieën overheen. De hoge heggen heb ik laten groeien tot twee verschillende maar constante hoogten. De heggen onder de leilinden en rond de Jewel Garden zijn 180 cm hoog – mijn eigen lengte – omdat ze tegen een achtergrond van bomen of onder bomen staan. De hoge heggen die de tuin onderverdelen en afscheiden zijn 3,5 meter hoog. Ik onderhoud de heggen met behulp van een meetstok die ik van een hazelaartak uit het hakhout heb gemaakt.

Ongeacht de hoogte moet elke heg regelmatig worden geknipt. Het is verbluffend hoe de tuin opknapt wanneer de heggen worden gesnoeid. Natuurlijk kost het meer moeite om ze op die hoogte te snoeien, maar dat zijn ze volgens mij meer dan waard.

Het is belangrijk dat je zelf uitvindt wat in jouw tuin werkt. Wat ik op Longmeadow doe, zal voor jou vrijwel zeker niet de ideale oplossing zijn. Zo zijn er bijvoorbeeld landelijke regels over de maximale hoogte van heggen in voortuinen (1 meter) en zij- en achtertuinten (2 meter), en per gemeente kunnen er nog aanvullende voorschriften zijn. Maar het principe blijft gelijk: heggen maken elke tuin mooier. Ga af op het oog en je lichaam om de hoogten te bepalen, snoei regelmatig en laat je heggen gerust een statige hoogte bereiken.

Monty op TV

Volg **Monty** en het team elke vrijdagavond in **Gardeners' World**. Zie onze nieuwsbrief voor data en tijden.

Hulst

Levensboom

Haagbeuk

Taxus

Beuk

Monty's favoriete haagplanten

Betrouwbare planten om in vorm te snoeien.

- Hulst (*Ilex aquifolium*) is een uitstekende haagplant. Plant geen hulst langs borders, want je kunt je tijdens het wieden of planten gemeen pijn doen aan de afgevallen bladeren.
- *Thuja plicata* en Californische cypres (*Chamaecyparis lawsoniana*) zijn ook geweldige groenblijvende haagplanten. Ze groeien snel en zijn geschikt voor heggen die je als afscheiding gebruikt.
- Taxus is niet alleen voor grote tuinen en groeit sneller dan je misschien denkt, wel 60 tot 90 cm per jaar. Hij hoeft maar een keer per jaar te worden gesnoeid en zal na een drastische snoei goed terug groeien. Maar wil je hem lager dan een meter

houden, dan blijft het geen dichte plant. Kies in dat geval buxus (*Buxus sempervirens*).

- Ik vind zowel haagbeuken (*Carpinus betulus*) als gewone beuken (*Fagus sylvatica*) prachtig, maar zou ze nooit bij elkaar in dezelfde tuin planten. Ze hebben hetzelfde effect, maar hebben verschillende soorten grond nodig: haagbeuken willen zware kleigrond, terwijl gewone beuken liever goed drainerende kalk- of zandgrond hebben. Beide planten worden in het ideale geval twee keer per jaar gesnoeid, begin augustus en nogmaals in het begin van het nieuwe jaar (hoewel één keer, begin najaar, ook voldoende is).

Snoeien met gemotoriseerde heggenchaar

Hoewel de meeste heggen-scharen tanden aan weerszijden van de messen hebben, is het gemakkelijker om maar één kant te gebruiken en een heg met brede, opwaartse bewegingen te snoeien. Houd het apparaat dicht bij je lichaam om je rug minder te belasten en pauzeer regelmatig.

Jouw snoeimaand

Frances Tophill laat zien hoe je planten vóór de koudere wintermaanden in vorm brengt.

Oktober is een overgangsmaand waarin het echt herfstachtig wordt. Het is weer even wennen: de nachten zijn nu officieel langer dan de dagen. Sommige planten, zoals chrysanten, worden door de kortere dagen gestimuleerd om te gaan bloeien, maar andere houden het juist voor gezien. In oktober kan het voor het eerst gaan vriezen, wat betekent dat het te laat is om vorstgevoelige bomen en struiken te snoeien. Aan de andere kant worden de winters steeds zachter, dus ook onze tuinagenda is aan verandering onderhevig.

Steeds meer tuiniers merken dat door het opwarmende klimaat meer plantensoorten 's winters buiten overleven. Verder snoeien we in het najaar geen kruidachtige vaste planten meer, want tegenwoordig weten we dat bladafval en oud plantenmateriaal een waardevolle schuilplek voor overwinterende

insecten en larven vormen. Maar planten en delen ervan die echt zompig en bruin zijn geworden, mag je wel verwijderen.

Tot slot – voor een statige uitstraling van je winterborders – heb je deze maand de laatste kans om vormplanten te snoeien voordat het te koud wordt.

Laat planten die voor kleur zorgen deze maand met rust.

Volg Frances op TV

Frances en de rest van het *Gardeners' World*-team zijn elke vrijdagavond te zien op BBC2. Zie onze nieuwsbrief voor data en tijden.

Snoei deze planten nu ook

Sommige bomen en struiken verliezen veel sap via de snoeiwonden, als ze gedurende de groeiperiode tussen eind winter en midden zomer worden gesnoeid. Dat probleem voorkom je als je ze snoeit nu hun groei is vertraagd.

GOUDENREGEN Deze hoeft niet per se te worden gesnoeid, maar snoei een tegen een muur geleide plant wel om hem netjes te houden.

HAAGBEUK Voor vormbomen is het najaar de ideale snoeiperiode en bij heggen loop je nu minder kans om nestelende vogels te verstoren.

LINDE Deze bomen kunnen laag aan de stam ongewenste scheuten produceren. Verwijder die nu om de kruin vrij te houden.

BERK Snoei deze bomen als het echt nodig is, maar wees wel zorgvuldig: als je een berk lelijk snoeit, blijf je dat zien.

Nu niet snoeien

✗ ROZEN Laat rozenbottels tot het eind van de winter zitten, want die vormen een nuttige voedselbron voor vogels.

✗ PERZISCHE SLAAPBOOM en andere zeer vorstgevoelige bomen, omdat er vóór de winter onvoldoende tijd is om te herstellen. Snoei deze in het voorjaar.

✗ JAPANESE ESDOORN Wacht tot de herfstkleuren zijn vervaagd, maar snoei wel voordat de sapstroom in januari weer op gang komt.

✗ VIJGENBOOM Snoei in het voorjaar en zo nodig nogmaals in de zomer. Draag handschoenen om je huid tegen het sap te beschermen.

Laat rozenbottels zitten, want die vormen een voedselbron voor vogels in een periode dat er verder weinig te eten is.

Laurier in vorm snoeien

Een tuin kan er 's winters wat kaal uitzien. Veel tuinontwerpers zeggen dat minstens een derde van de beplanting uit groenblijvers moet bestaan, om een tuin het hele jaar structuur te geven. En niets geeft meer structuur dan groenblijvende vormplanten. Snoei ze nu zodat ze op hun

mooist zijn voordat de winter arriveert. In het najaar nestelen er geen vogels, dus is dat de periode om dit soort struiken en heggen te snoeien. Streef naar een zeer strak resultaat, wat de vorm ook is. Touwtjes en een haakse hoek kunnen je helpen om de perfecte vorm te bereiken.

Vormplanten zorgen voor structuur, maar moeten regelmatig worden gesnoeid om mooi te blijven.

Stap voor stap

1 Begin met de zijkanten om de gewenste breedte te verkrijgen. Gebruik een schone, scherpe en gesmeerde heggenschaar. Controleer regelmatig dat je de juiste vorm aanhoudt.

2 Snoei de bovenkant en gebruik zo nodig een verlengstuk. Voor de top van de plant kun je de hoek van het mes verstellen. Blijf op je omgeving letten, om ongelukken te voorkomen.

3 Kort de onderkant in om ruimte tussen de grond en de struik te creëren. Loop tot slot de hele plant na met een snoeischaar, om eventuele uitstekende takjes te verwijderen.

Tip

Gebruik je gemotoriseerd tuingereedschap? Dan zijn persoonlijke beschermingsmiddelen een must. Draag voor een heggenschaar als deze geschikte kleding, schoenen met stalen neuzen, werkhandschoenen en een veiligheidsbril of -vizier om je ogen tegen rondvliegende deeltjes te beschermen. Gebruik gehoorbescherming als je met gereedschap met een benzinemotor werkt. Bij een snoerloze, stille heggenschaar zoals hier in beeld, is dat optioneel.

Houd bij de koop van een heggenschaar ook rekening met de kosten van beschermingsmiddelen.

Ook zo snoeien

- Veel andere vormbomen en -struiken, zoals buxus en taxus, kun je net zo snoeien als laurier, hoewel je sommige soorten wat eerder moet snoeien.
- Laurierkers (*Prunus laurocerasus*) kan in dezelfde vorm worden gesnoeid, maar de klus wordt meestal gedaan met een takkenschaar en een snoeischaar in plaats van een heggenschaar. Een heggenschaar laat namelijk half doorgeknipte bladeren achter die bruine randen krijgen, waardoor de heg lelijk wordt.

Laurier

	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Bloei												
Snoei												

VOLGENDE MAAND Frances laat zien hoe je bamboe in de tuin in toom houdt.

DEEL 2

Overvloed in de winterkas

Plant winterse groenten

Hou de voorraad in de winterkas op peil met smakelijke sla- en groentesoorten. **Lucy Chamberlain** legt in dit deel uit welke groenten je nu kunt kweken.

De zomergroenten in de kas naderen hun einde, maar dat is geen reden om je kas in de winter leeg te laten staan. Oktober is de perfecte tijd voor het planten van winterharde groenten waarvan je gedurende de magere wintermaanden tot in het voorjaar kunt oogsten. Van pittige bladsla en malse kropsla tot ijzersterke spinazie en vitaminerijke boerenkool – geef je winterkas een nieuwe bestemming en maak er

een bolwerk boordevol heerlijke en voedzame bladgroenten van.

De vorige maand heb ik uitgelegd dat het wat aan de late kant was om winterharde groenten te zaaien. Hoe dan ook, maak je geen zorgen als je niet aan zaaien ben toegekomen. In deze periode verkopen tuinentra en webshops een groot assortiment aan trayplanten, zodat je ook in de winter zelfgekweekte groenten kunt eten.

Haal bedden met zomergroenten leeg: oogst alle vruchten en laat de jonge rijpen.

Oogst de laatste zomergroenten

In oktober worden de dagen snel korter en dalen de nachttemperaturen – dus het is tijd om de zomergroenten weg te halen. Red wat je kunt: oogst tomatentrossen, rijpe meloenen en alle komkommers, ongeacht hun afmeting. Leg tomaten op een rooster op een zonnige en warme plek zodat ze kunnen afrijpen (dit werkt ook met ook meloenen). Komkommers blijven in de koelkast ruim een week goed.

Knip de planten vervolgens in stukken en trek ze uit de grond. Verwijder alle plantenresten uit de kas. Je kunt gezond plantenmateriaal fijnhakken en op de composthoop gooien.

Koop nu trayplanten
van wintergroenten
en slasoorten om in
de kas op te kweken.

Topgroenten in trays

- Boerenkool
- Sla
- Eenjarige spinazie
- Snijbiet
- Rucola
- Witlof
- Mosterdsla

Vorbereiden van de borders

Geef de borders, groeizakken en potten in de kas een opfrisbeurt, zodat je wintergroenten er goed zullen groeien. Bestrijd vóór het planten ziekten en ongedierte, zoals bladluis, met geschikte biologische bestrijdingsmiddelen.

De grond in de kas is in deze tijd van het jaar waarschijnlijk heel droog en sterk verarmd. Maak hem met een tuinslang of gieter goed nat – dit kan even duren! Werk daarna een traagwerkende organische mest (zoals lavameel) en een goede kwaliteit biochar (dit lijkt op houtskool) door de bovenste 20 cm aarde.

Als je bodemverwarmingkabels ingraaft, blijven de groenten zelfs bij zeer lage temperaturen groeien. Een kabel van zes meter kost rond de vijftig euro, en de oogst zal veel groter zijn. Graaf hem in op 15 cm onder het grondoppervlak en sluit hem aan op een timer zodat hij 's avonds automatisch wordt ingeschakeld.

Bevochtig de aarde en voeg organische mest toe.

Nu doen: winterharde sla planten

Winterharde slasoorten, zoals 'Winter Gem', zijn ideaal om nu in de kas te planten. Ze zijn veel lekkerder dan wintersla uit de winkel en kunnen per blad worden geoogst voor maximale versheid en minimale verspilling. Als je de sla nu plant, kun je vanaf de volgende maand tot in maart of zelfs april oogsten.

1 Controleer je potten en bakken met sla en andere winterharde bladgroenten die je vorige maand hebt gezaaid op slakken en ander ongedierte voordat je ze naar de kas verhuist.

2 Graaf gaten voor de plugplanten, zet een plantje in elk gat en bedek de wortelkult voorzichtig met aarde. Geef de zaailingen minstens 25 cm tussenruimte, zodat ze de ruimte hebben om volop te groeien.

3 Voorkom rot door de planten ver genoeg uit elkaar te zetten en de kas regelmatig te ventileren. Beperk slakkenschade tot een minimum door biologische bestrijders, zoals aaltjes in te zetten in de kas.

4 Geef regelmatig water en oogst slabladeren zodra ze groot genoeg zijn. Pluk steeds de afzonderlijke buitenste bladeren. Je kunt er ook voor kiezen om de planten uit te laten groeien tot malse kroppen.

“Lap de ramen vanbinnen en vanbuiten om de wintergroenten zoveel mogelijk licht te geven.”

Maak de ramen elk jaar schoon, dat komt de gezondheid van de groenten ten goede.

Kasklussen in oktober

Houd grote schoonmaak

Wanneer je alle zomergroenten uit de kas hebt verwijderd – en voordat je de wintergroenten plant – is het tijd om de kas te desinfecteren. Je kunt schoonmaakproducten op basis van citrusfruit gebruiken, maar ventileer wel goed.

Lap de ramen

Lap de ramen vanbinnen en vanbuiten met een doek of zeem om het teveel aan desinfectiemiddel te verwijderen. Hiermee verwijder je meteen eventueel kassenwit, waardoor het lichtniveau in de kas toeneemt.

Haal de bezem erdoorheen

Gebruik een bezem om de houten of aluminium kaskdelen van spinnenwebben, stof en plantenresten te ontdoen. Heb je een luchtcompressor, dan is dit klusje een fluitje van een cent.

Reinig de hoeken en gaten

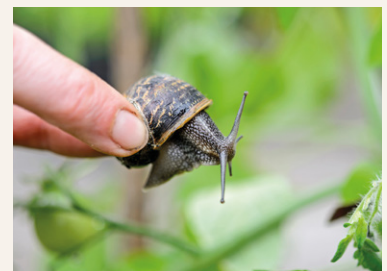
Een kas zit vol lastig bereikbare hoeken en gaten waarin zich vuil kan ophopen. Je kunt dit klusje klaren met een oude tandenborstel – uitstekend gereedschap om deze plekken schoon te maken.

Gebruik een oude tandenborstel om de kas tot in de puntjes schoon te maken.

Planten verzorgen in de winter

Gedurende periodes met mild winterweer kunnen wintergroenten flink groeien (vooral als je 's nachts bodemverwarmingskabels gebruikt). Koeler weer kan echter tot rot leiden, dus ventileer de kas vaak en verwijder alle bladeren die vergelen of de eerste tekenen van schimmel vertonen. Aaltjes houden slakken op afstand, maar werken niet onder de 5 graden. 'Patrouilleer' dus af en toe om eventueel ongedierte te verwijderen. Geef water zodat de (pot)grond net vochtig blijft, maar niet drassig wordt.

Let op ongedierte, zoals slakken, ter bescherming van je wintergroenten.

Oogst je eigen zaden

Je kunt heel wat euro's besparen en toch van je favoriete planten blijven genieten door zelf zaad te oogsten. Het is gemakkelijk, leuk en geeft veel voldoening.

Nu de zomer voorbij is, is de tijd aangebroken om zaad van je favoriete planten te winnen. Zaad oogsten en vervolgens weer zaaien is niet alleen een leuke – en heel milieuvriendelijke – manier om planten te kweken, maar ook de goedkoopste.

De meeste planten produceren na de bloei zaden. Die kun je met de juiste aanpak verzamelen, schoonmaken en opslaan om volgend jaar opnieuw te zaaien. Het voordeel hiervan is dat je minder nieuwe zaden en planten hoeft te kopen. Bovendien is het een mooie manier om je

favoriete planten met vrienden en familie te delen.

Volg onze instructies voor het oogsten, bewaren en een succesvolle ontkieming. Waarschijnlijk heb je alle benodigde spullen al in huis, dus ga meteen aan de slag!

Zaad uit planten winnen

Heel veel soorten planten produceren zaden die je nu kunt oogsten.

Zaad winnen en succesvol planten kweken

Veel zaden produceren planten die gelijk zijn aan de ouders. Maar sommige zaden doen dat niet en dat geldt vooral voor bepaalde cultivars (soorten die doorgekweekt zijn om specifieke eigenschappen). Een cultivar herken je aan de naam die tussen aanhalingstekens achter de Latijnse geslachtsnaam staat.

Veel groenten zijn bijvoorbeeld F1-hybriden, die niet geschikt zijn om zaad van te winnen. Controleer dus de

verpakkingen of plantenlabels. Wilde planten of oude rassen zijn betrouwbaarder als je zaad wilt winnen, maar als je een plant echt heel mooi vindt, kun je het altijd proberen – wie weet krijg je een interessant resultaat.

Kruisbestuiving

Tenzij je bloemen afgezonderd staan, bestaat de kans dat er kruisbestuiving met andere planten plaatsvindt. In dat geval wordt het stuifmeel tussen

verschillende variëteiten of zelfs verschillende geslachten uitgewisseld. Bij kruisbestuiving hebben de nakomelingen eigenschappen van beide ouders. Bij sierplanten als Oost-Indische kers, petunia's en dahlia's, en groenten als pompoenen, spinazie en broccoli, treedt bijvoorbeeld gemakkelijk kruisbestuiving op.

Steriel zaad

Niet alle zaden ontkiemen en

daar zijn verschillende redenen voor. Misschien zijn de bloemen niet bestoven. Sommige bestuivers maken een gat aan de achterkant van bloemen om bij de nectar te komen en omzeilen zo het stuifmeel. Of de het weer is ongunstig geweest, zoals een lange hittegolf waarbij de planten hun energie benutten om te overleven in plaats van zaad te produceren. Je kunt de kiemkracht controleren met de test op pagina 47.

Leer hoe je verschillende soorten zaadhoofden herkent, zoals deze van de *Cosmos* 'Millennium'.

Wanneer zaad winnen

Zaden zijn er in allerlei vormen en maten en ze worden op allerlei manieren verspreid. Sommige vallen gewoon op de grond, andere zweven weg met de wind en weer andere groeien in peulen die opengspringen, waardoor de zaden wegschieten.

De timing van de zaadwinning is cruciaal, dus wacht niet te lang.

Je moet ze verzamelen wanneer ze rijp zijn, maar voordat ze zich verspreiden – of worden opgegeten. Doorgaans herken je het juiste moment aan het feit dat de zaden of peulen verkleuren en uitdrogen. Houd ze dus in de gaten. Peulen kun je voorzichtig heen en weer schudden – hoor je gerammel, dan zijn de zaden rijp.

Laat erwtenpeulen aan de plant rijpen en pluk ze wanneer ze droog maar nog wel dicht zijn.

FOTO'S: JASON INGRAM; WILLIAM SHAW

Kleine zaden winnen

Planten die kleine zaden produceren, zoals klaprozen en wortelen, doen dat meestal in grote hoeveelheden. Daardoor kun je heel veel zaad verzamelen, maar dat kan lastig zijn omdat de zaadjes zo klein zijn. Droge zaaddozen barsten gemakkelijk open, dus doe ze meteen in een pot of zak.

Daarna moet je de zaadjes uit hun omhulsel halen. Bij zaadhoofden kun je het kaf waarschijnlijk met je vingers wegwrijven. Doe zaaddozen in een papieren zak en schud die flink heen en weer. Zeef de inhoud daarna door een keukenzeef om alleen de zaadjes over te houden.

Hoge ridderspoor (*Delphinium elatum*)

Deze met bloemen beladen halmen zorgen achter in borders voor hoogte. Rijpe zaaddozen zijn bruin en dor en zitten vol zwarte zaadjes. Je kunt deze plant ook vermeerderen door splitsing of basisstekken.

Van de met bloemen beladen halmen van de *Delphinium elatum* kun je heel veel zaadjes winnen.

1 Knip de droge zaaddozen met een snoeischaar van de plant en houd ze rechtop.

2 Draai de zaaddoos boven je handpalm ondersteboven en schud de zaadjes eruit.

3 Doe de zaadjes in een gelabelde envelop en bewaar die in een luchtdichte doos.

Grote zaden winnen

Grote zaden, zoals van zonnebloemen en goudsbloemen, laten zich gemakkelijk hanteren en oogsten wanneer ze rijp zijn. Verzamel ze een voor een of knip de zaadhoofden in hun geheel van de plant om de zaden er vervolgens uit te halen. Laat ze goed drogen voor je ze opslaat.

Grote zaden in peulen, zoals bonen en erwten, mogen aan de plant drogen. Daarna kun je de hele peulen van de plant draaien en openbreken om de zaden eruit te halen.

Vogels en andere dieren zijn dol op zaden, vooral de grotere. Win rijpe zaden dus zo snel mogelijk of bescherm de zaadhoofden of peulen zo nodig met netten.

Acanthus spinosus

Deze zaaddozen kun je het beste plukken wanneer ze nog groen zijn, voordat de grote zaden eruit vallen. Draag handschoenen, want de planten zijn stekelig.

Na de bloei vormt doornige berenklauw zaaddozen die elk tot vier zaden bevatten.

1 Houd de stengel vast, pak een zaaddoos aan weerszijden beet en trek hem neerwaarts van de plant.

2 Check de zaaddoos op gaatjes. Maak bij twijfel de zaaddoos open om de zaden te controleren.

3 Doe de zaaddozen in een zak tot ze droog zijn. Bewaar de zaden daarna in een luchtdichte doos.

Zaden testen, prepareren en opslaan

Nadat je kaf, insecten en ander afval uit de gewonnen zaden hebt verwijderd, kun je ze opslaan. Strooi het zaad in een gelabelde papieren envelop. Bewaar die bij andere zakjes zaad op een koele, droge plek – bijvoorbeeld in een schuur.

Zaden testen

Wil je de kiemkracht controleren van zelf gewonnen zaden (of zaden die je in voorgaande jaren

hebt gekocht), dan kun je ze het beste eerst testen in plaats van meteen te zaaien en tevergeefs

op hun ontkieming te wachten. Het geeft je ook een idee van het kiempercentage, zodat je weet

hoeveel je moet zaaien. Dit is vooral nuttig voor zaden die ouder zijn dan een jaar.

1 Vouw een stuk keukenpapier dubbel en leg dat in een bak of bord. Maak het licht vochtig met wat water.

2 Strooi de zaden op het vochtige papier. Hoe meer zaden je test, des te betrouwbaarder het resultaat, maar gebruik niet je hele voorraad.

3 Dek af met transparant plastic en zet op een warme, donkere plek. Houd het papier vochtig. De ontkieming duurt ongeveer tien dagen.

Bewaar de zaden in gelabelde enveloppen op een koele, droge plek buiten het bereik van knaagdieren.

Dit heb je nodig

Je hebt maar weinig nodig om zaden te winnen en op te slaan, en de meeste zaken heb je waarschijnlijk al in huis.

- Papieren zakken en enveloppen
- Pen
- Snoei- of balkonschaar
- Handschoenen
- Keukenzeef
- Opbergdoos

Zaden opslaan

Zaden moeten worden bewaard op een droge en koele plek met een lage luchtvochtigheid. Je kunt die omstandigheden nabootsen in een koelkast (in een luchtdichte doos – ideaal

voor langetermijnopslag) of een koele kamer. Label de zaden met de plantnaam en de datum, zodat je weet welke zaden het zijn en hoe lang ze goed blijven. Onder de juiste omstandigheden

kun je zaden een paar jaar bewaren – misschien langer dan je denkt. Komkommerzaad kan bijvoorbeeld wel tien jaar goed blijven en tomatenzaad tot acht jaar.

Geef je terras
of voordeur een
onmiddellijke facelift
met dit vurige
herfsttafereel.

Geef het najaar kleur met potten

Geniet met volle teugen van de intense herfstkleuren door potten te vullen met najaarsbloemen en bladplanten. Volg de tips van **Nick Bailey**.

Met het najaar voor de deur kun je je tuin, terras of balkon een opkikker geven met gloedvolle potplanten. De kleuren zorgen voor een prachtige blikvanger op een terras, naast je voordeur of in een border die over zijn hoogtepunt heen is. Of je nu een enkele pot, een paar potten of meerdere groepjes neerzet, ze vormen de ideale, verplaatsbare tuin. Het is een gemakkelijk klusje dat binnen een half uur is geklaard en niet te veel kost. Bovendien kun je de winterharde planten later in je borders zetten. De resten van eenjarige planten kunnen op de composthoop. Dus waar wacht je nog op? Laat je creativiteit de vrije loop, volg mijn simpele instructies en geef je tuin een vlam-mend herfstspektakel. Als je de potten nu beplant, behouden de planten hun levendige kleuren maandenlang en fleur je de tuin op totdat de kou begint te bijten.

◀ Herfstvlammen

Met deze levendige mix van tinten luidt je het najaar uitbundig in. De zonnehoeft geeft het geheel structuur en een opvallende kleur, terwijl de zegge voor hoogte en beweging zorgt. Ze worden vergezeld door het koepelvormige, geelgroene purperklokje en de lampionplant (een knipoog naar Halloween). De viooltjes in een contrast-rende kleur zorgen voor samenhang in de beplanting. Het gehele beeld wordt verzacht door de Suzanne-met-de-mooie-ogen die over de rand van de pot hangt.

Wij gebruikten

- ❶ *Rudbeckia hirta* 'Cherokee Sunset' x 1
- ❷ *Carex buchananii* x 1
- ❸ *Heuchera* 'Lime Marmalade' x 1
- ❹ *Physalis alkekengi* var. *franchetii* x 1
- ❺ Viooltjes x 6
- ❻ *Thunbergia alata* 'African Sunset' x 1

Vrolijke blues

In veel najaarstuinen overheersen de oranje en gele tinten, dus ik gebruik graag blauw om een levendig contrast te krijgen. Oranje en blauw liggen tegenover elkaar op de kleurencirkel, dus gecombineerd worden beide kleuren rijker, intenser en spannender. Deze pot is gevuld met lichtere en donkere blauwe tinten. Om de vormen te laten contrasteren, heb ik achterin een kegelvormige dwergcypres gezet, terwijl de blauwbaard een rondere vorm heeft. Deze twee contrasteren weer met het horizontale laaghangend kattenkruid en de blauw met gele viooltjes.

Wij gebruikten

- 1 *Chamaecyparis pisifera* 'Boulevard' x 1
- 2 *Caryopteris x clandonensis* Grand Bleu x 1
- 3 *Nepeta* (kattenkruid) x 2
- 4 Viooltjes – blauw en geel x 6

Een pot beplanten

1 Kies een grote pot met drainagegaatjes in de bodem. Vul die tot ongeveer 10 cm onder de rand met turfrijke universele potgrond.

2 Plaats eerst de grootste en volste planten achter in de pot. Zorg ervoor dat de planten met hun beste kant naar voren gericht staan.

3 Plant dan de kleinere en laat loshangende ranken over de rand hangen. Controleer of het totaalbeeld evenwichtig en vol genoeg is.

4 Vul zo nodig gaten tussen de planten met meer potgrond, druk licht aan en geef royaal water zodat de grond zich rond de wortels zet.

Bekoorlijk roze

De verschillende, licht gedekte tinten van deze pot houden elkaar goed in balans en elke plant krijgt evenveel aandacht. Ook vormen zijn belangrijk. De slanke hibiscus biedt hoogte en structuur en sluit aan bij het glooiende mahoniegras. Overhangend sedum (hemelsleutel) en een purperklokje in vergelijkbare tinten verzachten de voorkant van de pot. De ingetogen roze violen brengen alles samen.

Wij gebruikten

- ❶ *Hibiscus acetosella* 'Mahogany Splendor' x 1
- ❷ *Uncinia rubra* (mahoniegras) x 1
- ❸ *Hylotelephium cauticola* 'Coca-Cola' x 1
- ❹ *Heuchera* 'Wild Rose' x 1
- ❺ *Viola* 'Pink Shades' x 6

Gember met room

Deze pot eert de subtielere herfstkleuren dankzij de combinatie van oranje, gemberkleurige, roomkleurige en groene tinten. De zonnehoed speelt overduidelijk de hoofdrol, maar zou zonder de bijrollen niets voorstellen.

De wolfsmelk biedt een mooie structuur en textuur, en contrasteert met de grotere bladeren en roomkleurige bloemen van de zilverkaars die voor hoogte zorgt. De samenhang in deze compositie is echter te danken aan het zacht wuivende fazantenstaartgras, dat uiteenlopende roodbruine tinten heeft, over de randen hangt en de compositie een ongedwongen uitstraling geeft. En de bonus is dat dit allemaal vaste planten zijn, dus je kunt ze naderhand in de tuin zetten.

Wij gebruikten

- ❶ *Echinacea 'White Swan'* x 1
- ❷ *Euphorbia 'Ascot Rainbow'* x 1
- ❸ *Cimicifuga racemosa* x 1
- ❹ *Anemanthele lessoniana* x 2

Potplanten verzorgen

- ✓ Verwijder verwelkte bloemen regelmatig, zodat de planten zo lang mogelijk doorbloeien en de compositie er altijd goed uitziet.
- ✓ Geef water naar behoefte, waarbij je de bovenste paar centimeter van de potgrond laat uitdrogen voordat je weer royaal water geeft. Houd er rekening mee dat zelfs in het najaar regen niet genoeg is om de potten vochtig te houden.
- ✓ Als je een gewone turfrijke universele potgrond hebt gebruikt, geef dan tijdens het groeiseizoen om de zes weken vloeibare mest om de planten gezond te houden.
- ✓ Fatsoeneer de potten wekelijks door verlepte of beschadigde bladeren te verwijderen.

Vraag het Anne

Heb jij ook prangende tuinvragen voor Anne? Stel ze via redactie@gardenersworldmagazine.nl o.v.v. *Vraag het Anne*. Het is heel fijn als je ook een foto kunt meesturen.

V Vier jaar geleden toen mijn vader overleed, begon ik met tuinieren om innerlijke rust te vinden en om te rouwen op een manier dat mij terug kracht gaf omdat ik meteen ook iets doe voor de bijtjes, vlinders, vogeltjes ... Ik kijk heel graag *Gardeners' World* op de BBC en jullie tijdschrift vind ik geweldig en nu heb ik ook je hulp nodig, Anne.

Naast de rampzalige slakkeninvasie zit ik nu met bomen die er uitzien alsof het herfst is, ze zien er ziek uit. Vooral mijn krentenbomen en fruitbomen zijn erg, doch ook bij de jonge magnolia en heesters zie ik hetzelfde gebeuren. Verkleurde en vervormde bladeren en ook laten ze veel bladeren vallen.

Ik vrees voor een virus en dat ik heel drastisch moet handelen. Is er een middel of oplossing zonder drastisch alles weg te halen? Misschien, en dat hoop ik vooral, is het niet zo ernstig als ik denk, maar als beginner en zonder kennis over de plantenziektes heb ik echt de handen in mijn haren en voel ik me radeloos worden, omdat steeds meer aangetast wordt. Alvast bedankt voor je reactie.

MVG MARIO

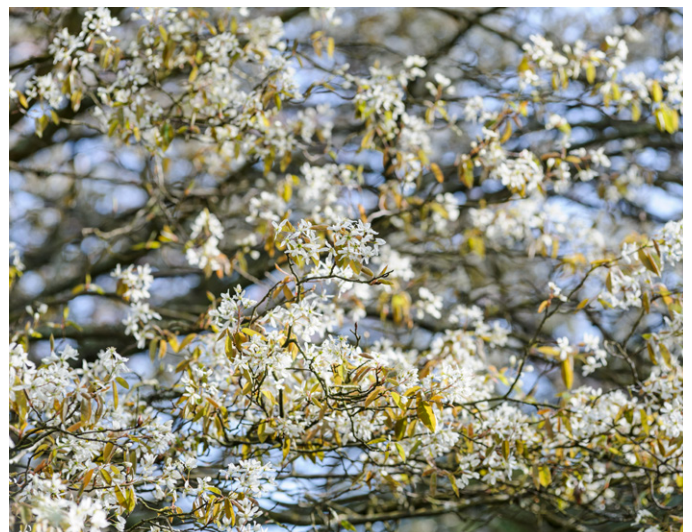
A Wat fijn dat je tuinieren ontdekt hebt als therapeutische bezigheid. Ik begrijp je stress. Laat ik beginnen te zeggen dat het een heel lastig tuinjaar is geweest met historisch veel regen, dus ik vind persoonlijk dat iedere tuinier een medaille verdient voor dit seizoen.

Nu is het voor een krentenboom best normaal om wat korter blad te dragen. Daar staat tegenover dat ze wel al vroeg in het blad staan. Mijn eigen krent in de voortuin verliest al flink blad sinds augustus en doet dit al jaren. Ik vermoed dat je die stress in ieder geval los kan laten.

Wat betreft jouw fruitbomen: drastische maatregelen zou ik vermijden. De tijd van de natuurlijke bladval is gearri-

veerd, en ik zou als ik jou was die bladeren verzamelen en in de groenbak gooien. Het kan zomaar zijn dat de winter – eindelijk – wat nodige vorst brengt. Dat is de natuurlijke schoonmaak van de natuur die ziektes en plagen onder de duim houdt. Dan zou ik de planten een goede mulch geven van compost of bladaarde. Zo hebben ze een goede start volgend jaar.

Geef eventueel, zodra de planten weer blad krijgen, om de week een vloeibare zeewiervoeding. Dit geeft kwakkelende planten echt een boost. Houd dan in de lente alles goed in de gaten. Zie je takken die er minder gezond uitzien, snoei ze dan weg. Ook kan het lonen de kruinen van de boompjes

Een krentenboom komt vroeg in blad en draagt kort.

en planten iets uit te dunnen. Haal bijvoorbeeld wat dunnere takken weg met een scherpe zaag en zorg dat er voldoende

luchtcirculatie plaatsvindt. Dat scheelt weer ziektes. Succes!

ANNE

V Ik heb een appelboom met appels die je goed kan bewaren. Nu is mijn kelder best koel, maar weet ik verder niet hoe ik dit het beste aanpak. Doe ik ze gewoon in een linnen tasje of zo? Ik wilde ze hoog hangen tegen ongedierte.

GROET, BERNADETTE

A Het beste bewaar je appels op zo'n manier dat ze elkaar niet raken. Een kelder is een fantastische plek hiervoor.

Vroeger had je speciale 'vliegenkasten' voor het opbergen van oogst in kelders. Die waren heel luchtig, omdat de voorkant bestond uit een gaas, en de planken onderling wat ruimte openlieten voor zoveel mogelijk beluchting. Mocht je er eentje tweedehands kunnen

vinden of zelf handig zijn, kan ik dit van harte aanbevelen.

Houten planken zijn ook handig. Leg ze dan wel een klein stukje uit elkaar. Zo voorkom je rotten. Check ook iedere appel extra goed voordat je ze naar de kelder brengt. Zit er een kleine beschadiging op, eet ze dan meteen of bak een lekkere appeltaart, want die bewaren niet goed. Succes!

V Ik zoek een leuk kinderboek voor mijn kleinkinderen. Het hoeft niet per se helemaal over tuinieren te gaan maar een boek wat er wel mee te maken heeft vind ik wel gezellig. Mijn kleinkindjes zijn 4, 5, en 7.

LIEVE GROET! ERIC

A Ik moet meteen denken aan de reeks boeken over Gijsbert, een regenton-kabouter die woont in een prachtige tuin, en daar allerlei avonturen in beleeft, samen met elfjes, Munz de kater en andere tuinbewoners. En passant komt er allerlei leuke plantenkennis voorbij.

Het is geschreven door Daniela Drescher en verscheen bij uitgeverij Christofoor. Ik denk dat die voor alle drie jouw kleinkinderen geschikt is, dus zo kan je ze gezellig tegelijk voorlezen. De illustraties zijn echt een genot om naar te kijken. Veel voorleesplezier!

ANNE

FOTO'S: CHRISTOFOOR

V Wat zaai jij voor de winter? Ik heb echt niks met bittere groenten en juist die worden steeds aangeraden. Mizuna en zo ... Niks voor mij! Ik heb een grote koude bak. Hoor graag!

JOZIEN

A Dat is heel herkenbaar. Ik heb er ook minder mee. Rucola daarentegen vind ik heerlijk. Misschien is die nootachtige smaak meer iets voor je? Die is zowel in kleine hoeveelheden heerlijk om over een pizza of in een pastagerecht te verwerken, en in grote hoeveelheden maak je er een heerlijke pesto van. Ook radijsjes zaai je makkelijk in de koude bak. Succes!

FOTO'S: SARAH CUTTLE; TIM SANDALL

V Moet ik mijn tomaten weghalen of laten staan? Ik weet het even niet. Ik zag laatst iemand op Instagram ook al hele planten weghalen vol rode tomaten, maar dat is toch zonde? Hoe doe jij dat? De mijne staan in de kas.

LIEVE GROETEN, BAS

A Dit is een vraag die ik vaak krijg, vooral na dit jaar waarin de zomer maar laat op gang kwam. Ik denk dat het niet langer zinnig is om vaste regels te hanteren in de tuin. IJsheiligen lijkt niet langer zo heilig, de eerste nachtvorst lijkt later te komen en we gingen een trend in van steeds warmer en droger weer, maar ja, dat lijkt na dit jaar toch ook weer niet iets dat zich voortzet. Het enige dat we kunnen doen als tuiniers is flexibel en voorbereid zijn. Dus mijn tomaten heb ik pas heel erg laat – in september – getopt dit jaar, terwijl de regel van oudsher is dit einde zomer al te doen. Ook wordt er geadviseerd om je tomaten in september al weg te halen om ruimte te maken voor je wintergroente.

Ook dit lap ik aan m'n laars. Waar ik wel op let is of de tomaten nog smaakvol zijn, want als ze weinig zon krijgen en beginnen te proeven als de tomaten uit de winkel, hebben ze voor mij hun recht een plekje op te nemen in de kas verloren. Kijk vooral ook goed naar de gezondheid van je planten. In de kas tomaten kweken betekent dat wisselteelt niet echt mogelijk is. Best een onnatuurlijke situatie. Het laatste wat je dan wilt is dat er een ziekte als phytophthora in de kas komt, want daar kom je lastig weer af. Dus resumerend: proef, kijk, en voel, en maak op basis daarvan je besluit. Dat zal de komende jaren steeds vaker gaan gelden. Op pagina 68 leg ik uit hoe ik dit aanpak in mijn kas.

V Beste Anne, wat kan ik doen tegen larven op mijn akelei?

BARBARA

A Ik vermoed dat het hier gaat om de akeleigalmug, *Macrolabis aquilegiae*, een mug die haar eitjes legt in de zich ontwikkelende bloemknoppen, waardoor de larven bij het uitkomen vervormingen aan de bloem veroorzaken. Als je goed kijkt zodra je het probleem opmerkt, kun je misschien de kleine, lichtoranje

larven in de knoppen vinden. Om de cyclus van deze plaag te doorbreken, verwijder je alle aangetaste bloemen en knoppen voordat de larven klaar zijn met eten en in de grond onder de planten verdwijnen. Een voordeel is dat deze plaag slechts één generatie per jaar heeft en alleen ooit in akelei is aangetroffen. Succes!

V Hoe voorkom ik dat de kat onze tuin als één grote kattenbak gaat zien?

LAURA

A Katten banen zich niet graag een weg door de planten om hun behoefte te doen. Dus zet je borders flink vol. Kale grond is ook erg uitnodigend voor katten, dus bedek het oppervlak met een dikke mulchlaag om ze ervan te weerhouden om in jouw tuin te gaan poepen.

gend voor katten, dus bedek het oppervlak met een dikke mulchlaag om ze ervan te weerhouden om in jouw tuin te gaan poepen.

V Ik ga *Lathyrus odoratus* zaaien. Welke kleuren en soorten vind jij mooi? Ik ga ze overwinteren in mijn mini-muurkas.

LIEFS, ANNEMIEKE

A Wat een goede timing! De planten kunnen dan in april al lekker de grond in volgend jaar, zodat je al vroeg bloemen hebt. Ik vind heel veel *Lathyrus odoratus*-soorten mooi maar deze hebben mijn hart wel veroverd:

- 'Cupani', een van de oudste en meest welriekende soorten die er zijn;
- 'Bobby's girl', een prachtige, mooie roze tint;
- 'Villa Roma raspberry', een geweldige dwergvariant.

V De bessen van mijn oude vuurdoorn zijn aangetast. Hoe komt dat?

STEFAN

A Dit lijkt op vuurdoornschurft, een schimmel die nauw verwant is aan de meer bekende schurftinfecties bij appels en peren. De schimmel kan de bloemen en het blad evenals de bessen infecteren en kan zorgen voor voortijdig bladverlies en taksterfte. Hoewel deze schimmel geen bedreiging vormt voor je appels en peren, zal hij wel mispels

of loquats aantasten. Omdat de schimmel overwintert op gevallen bladeren en op stengels en bessen, is het belangrijk om gevallen bladeren op te harken en aangetaste delen weg te snoeien. Houd er rekening mee dat als je veel moet snoeien, dit het aantal bloemen en bessen dat je volgend jaar krijgt, kan verminderen. Sterkte ermee!

V Hoe kunnen we duiven weghouden van zacht fruit?

GROET, DAVID

A Het is een goed idee om fruitstruiken te bedekken met beschermend gaas zodra het fruit begint te kleuren. Bevestig het met wasknijpers en bakstenen aan de onderkant. Als je geen nieuw plastic wilt

kopen, kun je oude vitrage gebruiken, al blijft dit vaak haken aan doorns. Er zijn ook plasticvrije, biologisch afbreekbare producten verkrijgbaar, al zijn die meestal minder duurzaam.

V Ik mulch mijn zanderige, zonnige perceel, maar het droogt uit. Help!

PATRICIA

A Water, organisch materiaal en voedingsstoffen verdwijnen snel uit zandgronden, dus succes hangt helemaal af van het kiezen van de juiste planten voor jouw locatie en bodem. In jouw goed doorlatende zand zouden mediterrane planten de koude winters moeten overleven, maar als er sprake is van enige wateroverlast, is het het beste om de bedden iets op te hogen of te verhogen.

Omdat vocht altijd onder stenen wordt vastgehouden, is het beste mulchmateriaal een hard materiaal, zoals leisteen.

Cercis siliquastrum, de judasboom, zou goed moeten gedijen en als je beschutting tegen de wind hebt, probeer dan eens geelhout (*Cladrastis kentukea*).

Als je een kleine groenblijvende struik wilt, is *Lotus hirsutus* een goede keuze, en

Cistus en lavendel zouden ook goed moeten groeien. *Salvia forsskaolei* is ook uitstekend: winterhard, droogtebestendig en zaait zich goed uit. Blijf goed voor de bodem

zorgen: mulch, vermijd chemicaliën en vervang synthetische meststoffen door voedingsrijke mulch en de planten zullen meer en gevarieerdere voedingsstoffen kunnen benutten

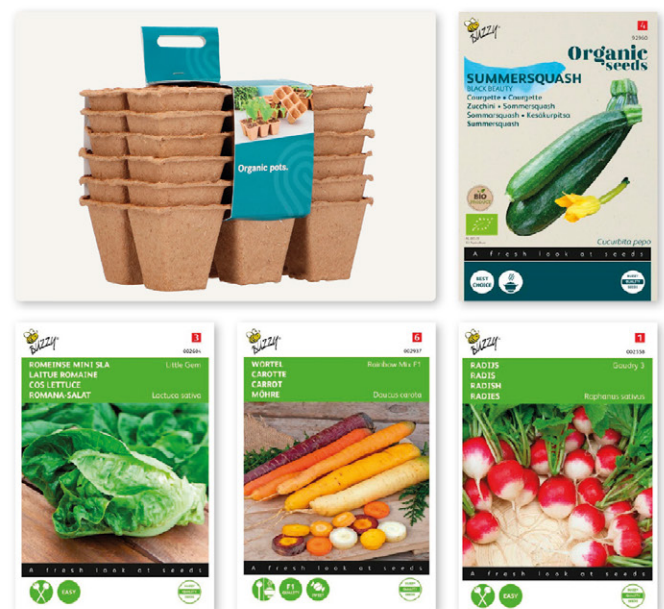
en beter met droogte omgaan. Hoewel het nodig is om nieuwe planten water te geven, zou ik vermijden om te veel water te geven. Dit helpt droogtebestendige planten beter te groeien.

Lotus hirsutus gedijt goed in zonnige, arme grond met goede afwatering.

Radijs, wortel, sla en nog veel meer.

Kijk wat je nu kunt zaaien op www.DeZaden.nl

DEZADEN

www.dezaden.nl [f](#) [t](#) [i](#)

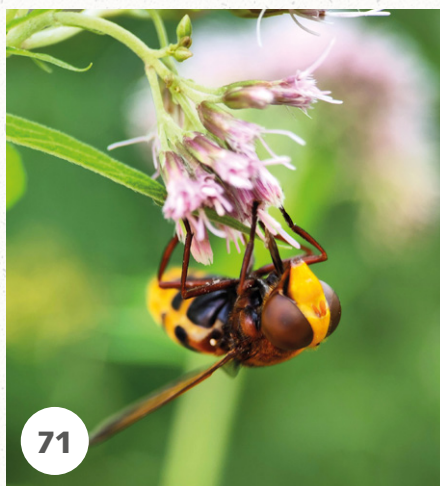

Inspiratie

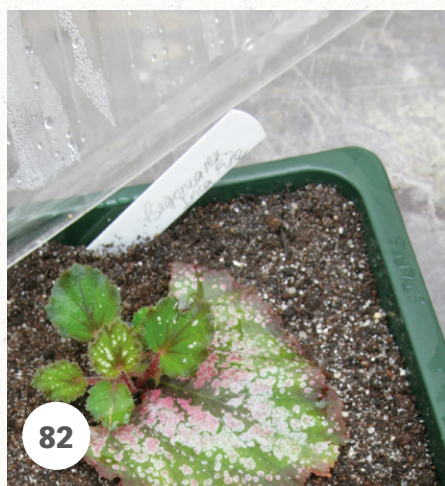
Mis je kleur in de tuin? Is je tuin net niet die beschutte plek die je voor ogen had? Elke maand lees je hier alles over slimme tuinontwerpen, mooie bloeiers en tips om van je tuin een paradijs te maken.

60

71

82

85

89

90

Deze maand

- 60 Vorstgevoelige planten**
Alan legt uit hoe je vorstgevoelige planten beschermt.
- 68 In de kas van Anne**
Anne legt de basis voor de winteroogst.
- 71 Govert gidst**
Welke inheemse planten passen in jouw tuin?
- 77 Moeiteloos oogsten**
Plant gewassen voor volgend jaar.
- 82 Makkelijk vermeerderen**
Nick Bailey laat zien hoe je nieuwe planten maakt met bladherfstekken.
- 85 Een zorgeloos najaar**
10 topklussen om je tuin 'herfstklaar' te maken.
- 89 Inheemse held**
Viltroos (*Rosa tomentosa*).
- 90 Bloemen drogen**
Met droogbloemen fleurt je de donkere maanden op.

77

A man with grey hair, wearing a red V-neck sweater over a blue and white checkered shirt and blue jeans, is watering a variety of plants in a greenhouse. He is holding a green watering can with both hands. The plants include large red and pink flowers, green foliage, and some dark purple leaves. The background shows more potted plants and the structure of the greenhouse.

Vorstgevoelige planten

Plotselinge kou kan veel schade aanrichten in je tuin als je vorstgevoelige planten niet beschermt. **Alan Titchmarsh** legt uit wat je moet doen.

Bescherm vorstgevoelige
planten in de winter bedekt
op een vorstvrije plek

*“De planten van over de hele
wereld die we in onze tuin
hebben staan kunnen door
plotselinge kou worden verrast.”*

Wanneer het in december plotseling heel koud wordt, realiseren we ons dat veel planten die we als winterhard zijn gaan beschouwen toch niet zo sterk zijn als we dachten. Ruim tien jaar lang lieten we penstemons en salviaheesters 's winters zonder problemen in de tuin staan, maar in de winter van 2022 verloren veel tuiniers die planten allemaal.

De opwarming van de aarde is geen verzinsel, maar er is ook nog zoets als 'het weer': zelfs nu de temperaturen over de hele linie stijgen, zullen er altijd koude perioden met plotselinge temperatuurdalingen zijn waardoor de planten van over de hele wereld die we in onze tuin hebben staan – en wij – worden verrast.

Ik herinner me nog een twintig jaar durend experiment dat bedoeld was om te kijken hoe winterhard eucalyptus in Groot-Brittannië was. Daaruit bleek dat de planten een verrassend koude winter konden overleven als de temperatuur geleidelijk daalde. Maar bij plotselinge kou (ook als de temperatuur hoger was dan bij een meer geleidelijke daling) gingen ze plotseling dood.

Vorstgevoelige perkplanten helpen we de overgang naar lagere temperaturen te maken door ze 'af te harden': geleidelijk laten we ze daaraan wennen in de weken voordat we ze in mei uitplanten. Planten zijn net zo gevoelig voor plotselinge dalingen in de temperatuur als wij. Alleen kunnen zij niet even een vest of trui aantrekken.

Wat betekent 'vorstgevoelig'?

Veel tuinplanten vallen in de categorie 'vorstgevoelig'. Ze komen uit warmere landen waar het niet of nauwelijks vriest. Door temperaturen onder het vriespunt bevroert het sap in hun cellen en scheurt de celwand, waardoor ze tot pulp worden. Planten uit een koel, gematigd klimaat als het onze zijn uitgerust met een soort botanisch antivriesmiddel dat dit scheuren voorkomt. Hun groei komt tussen oktober en maart tot stilstand en dan kunnen ze veel lagere temperaturen verdragen dan planten die zo'n voorzorgsmaatregel, vanwege hun land van oorsprong, niet nodig hebben.

Als je twijfelt over de winterhardheid van een plant in je tuin, kijk dan uit welk land hij oorspronkelijk komt en trek je eigen conclusies – al gaat er niets boven zwaarbevochten ervaring.

Als je 's winters grote bakken met licht vorstgevoelige planten buiten hebt staan, kun je hun overlevingskansen op een paar manieren vergroten. Maar wikkel ze niet in plastic: daarin blijft te vaak vocht zitten en

Vorstgevoelige favorieten

1 Pelargoniums

Pelargonium zijn fantastisch, of ze nu in een koele kas, in potten of in een border in de tuin staan. Ze bloeien het hele jaar door. Ik neem het liefst stekken in de nazomer, die ik laat overwinteren in een vorst-vrije kas zodat ze in de lente mijn oude planten kunnen vervangen. Maar oudere planten hebben hun eigen charme!

2 Spaanse margrietten

Osteospermum in allerlei kleuren is een prachtige plant om vooraan in de border te zetten. Een zachte winter overleven ze wel, maar het is veiliger een paar stekken te nemen en die in modules in een vorstvrije kas te laten overwinteren.

3 Fuchsia's

Sommige fuchsia's zijn volledig winterhard, andere zijn vorstgevoelig. Zorg dat je ze uit elkaar houdt! Snoei vorstgevoelige soorten terug, pot ze op als 'voorraadplanten' in de herfst en laat ze onder glas overwinteren. Neem eind winter, begin voorjaar stekken en kweek de planten op tot je ze in mei, als het risico op vorst voorbij is, kunt uitplanten.

4 Dahlia's

Vaste bewoners van de zomerborder. Graaf de knollen na de eerste vorst op en laat ze tot het voorjaar overwinteren in de schuur, of laat ze in de grond zitten onder een dikke mulchlaag van compost. Verpot de knollen eind winter en begin voorjaar en neem stekken van de uitlopers die verschijnen in een warme kas.

5 Schildpadbloemen

Sierlijke aren van vingerhoedskruidachtige bloemen in allerlei kleuren. Hoe breder het blad, hoe vorstgevoeliger ze zijn. Geef *Penstemon* een goed doorlatende plaats om de winter door te komen en neem zomerstekken die je in een vorst-vrije kas laat overwinteren.

6 Struiksalie

Dit zijn geweldige 'vulplanten' in de border, met kleuren die variëren van roze en rood tot oranje, blauw en paars. Vele zijn winterhard, tenzij de winter extreem koud is, maar het is altijd de moeite waard ze te laten overwinteren als gewortelde stekplantjes. Snoei in het voorjaar overlevende planten in de tuin terug.

Check de min/max-thermometer als het vriest.

Zo laat je planten binnen overwinteren

Als je planten onder glas in een vorstvrije kas laat overwinteren, houd dan het volgende in gedachten:

- Geef minimaal water: zorg dat de wortels niet helemaal droog zijn, maar bedenk dat de wortels en de voet van de stengel kunnen gaan rotten door drassige potgrond.
- Zorg voor goede luchtcirculatie rond de planten.
- Wees alert op plagen en neem maatregelen om ze te bestrijden zodra je ze ziet.
- Verwijder regelmatig verlepte blaadjes en snoei verwelkende stengels voorzichtig weg.
- Geef planten in de winter geen mest: ze kunnen de voedingsstoffen niet gebruiken.
- Houd de min/max-thermometer in de gaten en check of het 's nachts warm genoeg is om vorst buiten de deur te houden.

kan lucht niet vrij rond de planten stromen. Dan gaan ze dus niet dood van de kou, maar door schimmels die houden van een vochtige omgeving zonder luchtcirculatie. Gebruik in plaats daarvan vliesdoek, want daarin is nog enige ventilatie mogelijk.

Potten van terracotta en keramiek kun je gerust met noppenfolie isoleren: dat helpt voorkomen dat de pot bevriest en barst, en beschermt ook de wortels van de plant. Zet potten tegen het huis, waar de temperaturen meestal iets hoger blijven dan in de open tuin.

De wortelhals van boomvarens kun je bedekken met bijvoorbeeld droog stro als isolatie. (Al zei een Nieuw-Zeelanders eens tegen me: "Het wordt hier bij ons verdraaid koud, hoor, vriend!" Koud, ja, maar niet zo vochtig als in Groot-Brittannië. Boomvarens vinden een vochtige groeitop in de zomer weliswaar prettig, maar als dat vocht in de winter bevriest, kunnen ze het loodje leggen.)

Voor bananenplanten, zoals *Musa basjoo*, is een alomvattende aanpak nodig om ze door

de winter te helpen. Snij alle bladeren af en wikkel de 'stam' (feitelijk de voet van bladeren) in vliesdoek. Doe daar jute overheen, die je vastmaakt met tuindraad. Je kunt ook een cilinder van kippengaas rond de kale stam maken, die opvullen met droog stro en de bovenkant afdekken met een plastic 'deksel' tegen de regen. Dit soort maatregelen kun je het beste nemen in oktober of begin november, voordat het gaat vriezen.

De gok wagen

Dahlia's (inheems in Mexico) kun je opgraven als hun blad door de vorst zwart is geworden. Snij alle topgroei af en bewaar de knollen op een droge, vorstvrije plek. Die van mij worden zonder pardon in de schuur onder een werkbank opgestapeld – niks geen 'bewaar ze in droge potgrond' of dat soort nonsens. Als we ze in het voorjaar weer uitplanten, overleven ze vrijwel allemaal. Een andere optie is dat je de topgroei afsnijdt en de knollen in de grond laat zitten, met een dikke mulch van goed verteerde stalmest of compost eroverheen als isolatie. Maak je keus, de kans is groot dat je dahlia's het, als de winter niet extreem koud is, wel redden.

Zet vaste planten waarvan je weet dat ze licht vorstgevoelig zijn, zoals *Convolvulus cneorum*, altijd in goed doorlatende grond en op een zonnige plek, beschermd tegen harde wind. Veel planten geven de geest door drassige grond rond de wortels, dus verbeter de afwatering van plakkerige grond met scherp zand.

Als je een border hebt langs een muur op het zuiden of westen, zet daar dan je vorstgevoelige vaste planten. De stenen van de muur

slaan de warmte op en zorgen in de winter dat de temperatuur daar net die een of twee graden hoger is dan in de onbeschutte tuin.

En dan is er nog de ultieme verzekeringspolis: stekken. Het is me in de winter gelukt op die manier vrij veel planten over te houden toen planten in de tuin doodgingen. Als je een vorstvrije kas hebt, kun je stekken van vorstgevoelige vaste planten en heesters die aan het eind van de zomer geworteld zijn daarin laten overwinteren en laat in het voorjaar uitplanten. Ik geef toe dat de temperatuur in een kas zonder verwarming nauwelijks twee graden hoger zal zijn dan daarbuiten, maar soms is dat net genoeg om opgepotte, gewortelde stekken de winter door te helpen.

Pelargoniums die je in de zomer in de border hebt gezet, kun je nu opgraven, tot de helft terugsnijden en oppotten in goed doorlatende, turfrijke potgrond voordat je ze als 'voorraadplanten' naar een vorstvrije kas verhuist. In steden overleven ze de winter vaak buiten, doordat het daar warmer blijft dan op het platteland.

Als je het weer in de gaten houdt, weet je wanneer je beschermingsmaatregelen moet nemen. Dit doe je hetzij door planten te bedekken met wat lagen vliesdoek, hetzij door ze naar binnen te halen als er plotselinge kou wordt verwacht.

Veeg na zware sneeuwval met een bezem de sneeuw van groenblijvende planten, vooral vormsnoeiheesters. Maar neem eerst een paar foto's, want besneeuwd ziet elke tuin er schilderachtig uit! Als sneeuw smelt, wordt hij zwaarder, waardoor takken van taxus, buxus en soms zelfs hulst kunnen afbreken. Bespaar jezelf de ellende en grijp snel in.

Neem in de zomer stekken van vorstgevoelige planten om de verliezen van een strenge winter op te vangen.

VOLGENDE MAAND Alan laat zien hoe je je borders (en tuin) perfect voorbereidt op volgend jaar.

Puzzel & win

Vul de puzzel in en maak kans op **een paar Dubarry hoge outdoorlaarzen in de kleur Mocha t.w.v. € 429,-**.

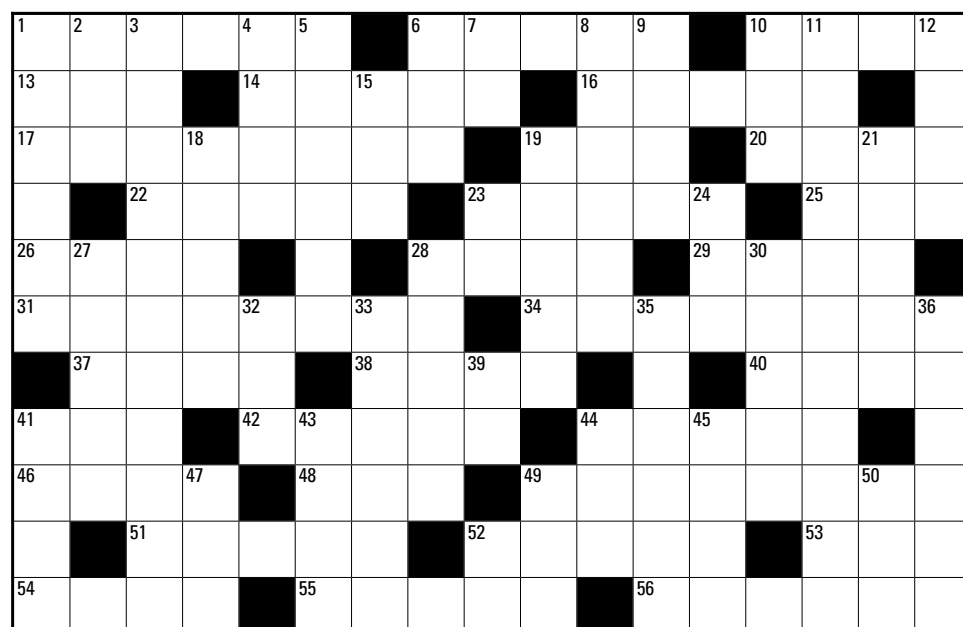
Kruiswoordpuzzel

horizontaal

1 smederij 6 tennisterm 10 peulvrucht 13 blauwwit metaal 14 kinderdoek 16 haarkleurmiddel 17 in het oog krijgen 19 ogenblik 20 feestgewaad 22 projectiel 23 zelf 25 kinbaardje 26 erbinen 28 metalen staaf 29 verstand 31 organisator 34 rokkenjager 37 schaamte 38 verdwenen 40 moeilijkheid 41 pose 42 teken van de dierenriem 44 vrome handeling 46 vloek 48 vaartuig 49 Nederlandse prinses 51 lamsleer 52 vereerd symbool 53 herkauwer 54 strand bij Venetië 55 stenen opstap 56 luieren.

verticaal

1 schip 2 rekenteken 3 nieuwsgierig makend 4 traag dier 5 ik heb het gevonden! 6 de mensen 7 paardenslee 8 katachtig roofdier 9 hoofddeksel 10 krap 11 grauwe erwten 12 tropisch hardhout 15 een weinig 18 ten onrechte menen 19 vrachtwagen 21 koosnaam 23 kobalt (afk.) 24 jaartelling 27 zone 28 pantalon 30 eenmalig 32 onderwijs 33 bewoner van een werelddeel 35 opschikken 36 zonder anderen 39 daar 41 stand van de edelen 43 schuin toelopend 44 kleine plaats 45 aspergebroccoli 47 Chinese staatsman 49 grapje 50 afwijzing 52 overdreven.

Breng de letters uit de genummerde vakjes over naar de gelijkgenummerde vakjes van de oplossingbalk.

42	5	3	38	17	39	50	30	56
----	---	---	----	----	----	----	----	----

WIN!

Dubarry Galway-laarzen

Stap de herfst in met de nieuwe Dubarry Galway in de kleur Mocha. Deze iconische laars is nu verkrijgbaar in een warme, aardse kleur die perfect past bij de herfst.

Met zijn robuuste uitstraling en hoogwaardige materialen is hij de ideale keuze voor lange wandelingen in

de natuur of voor urenlang tuinplezier. Geniet van de frisse buitenlucht, terwijl je voeten warm en droog blijven. Ook als het regent, want de laars is namelijk 100% waterdicht en ademend.

Deze hoge, uniseks outdoorlaarzen zijn beschikbaar in de maten EU 35-48, met een winkelwaarde van € 429,-.

Vul het antwoord vóór 22 oktober 2024 in op www.gardenersworldmagazine.nl/puzzel

De beste tuintips op het perfecte moment

Gardeners' World wordt gemaakt met een passie voor tuinieren. Je krijgt op het juiste moment de juiste tips, zodat je tuin er nu perfect bij ligt, maar ook dat je het volgende seizoen weer kunt genieten van je tuin in bloei.

**Gardeners'
World**

**Ontvang 12x
Gardeners' World
van €83,88 voor**

55,-

- ✓ Praktische uitleg om lekker te gaan tuinieren
- ✓ Inspiratie en tips wat je nú in de tuin kunt doen
- ✓ Altijd de duurzame oplossing: tuinier met de natuur

Abonneer je nu via:

www.gardenersworldmagazine.nl/abo

Deze actie is geldig t/m 13 oktober 2024 of zo lang de voorraad strekt. Je abonneert tot wederopzegging en voor ten minste de actieperiode van 12 nummers. Na afloop van de actieperiode geldt de reguliere abonnementsprijs en is het abonnement per maand opzegbaar. Opzeggen is heel eenvoudig en kan via onze klantenservice.

 Janssens
since 1946

De kas van Anne is van Janssens Alusystems. Ze koos voor een custom model waarbij ze zelf precies kon aangeven wat ze wilde, zoals de kleur. Er is voor iedere tuin een mooie Janssens kas te vinden, dus zoek vooral een showroom op in Nederland of België om je te laten informeren.
www.janssens.be

In de kas van Anne

De allerlaatste tomaten rijpen af, waardoor het nog zomers voelt in Anne's kas, en dat terwijl ze de basis voor de winteroogst al aan het leggen is. Tuinieren, ook in de kas, is vooruitdenken.

De eerste smaak van de winter

Het is deze maand tijd om afscheid te nemen van tomaten. Ik wacht er zo lang mogelijk mee, want na een late zomer wil ik optimaal gebruikmaken van de herfstzon, om alles nog af te laten rijpen, en met klimaatverandering is het lukraak opvolgen van regels niet zo handig.

Er is een trucje om ervoor te zorgen dat je zoveel mogelijk tomaten oogst, maar ook de wintergewassen vast uitplant. Ik haal, zodra de planten hoogte krijgen, de onderste bladeren weg, zodat er stammetjes ontstaan. Hieronder plant ik in de zomer basilicum uit, zodat ik iedere vierkante centimeter gebruik.

Nu is basilicum een echte mediterrane diva, die als eerste laat zien dat de herfst in aantocht is. De blaadjes vertonen sinds september kleurverschillen en ik heb ze dan ook – na de laatste porties pesto te hebben gemaakt – ingeruild voor planten die in de winter voor oogst zullen zorgen.

Achterin staan de palmkolen al pal naast de tomaten, aangezien ze best wat hoogte gaan krijgen. Omdat die laatste planten er bijna uitgaan, kunnen de kolen mooi deze ruimte op gaan vullen. Verder zaai ik rucola, radijsjes, paksoi en sla, die de vollegrond in de kas deze maand helemaal gaan opvullen.

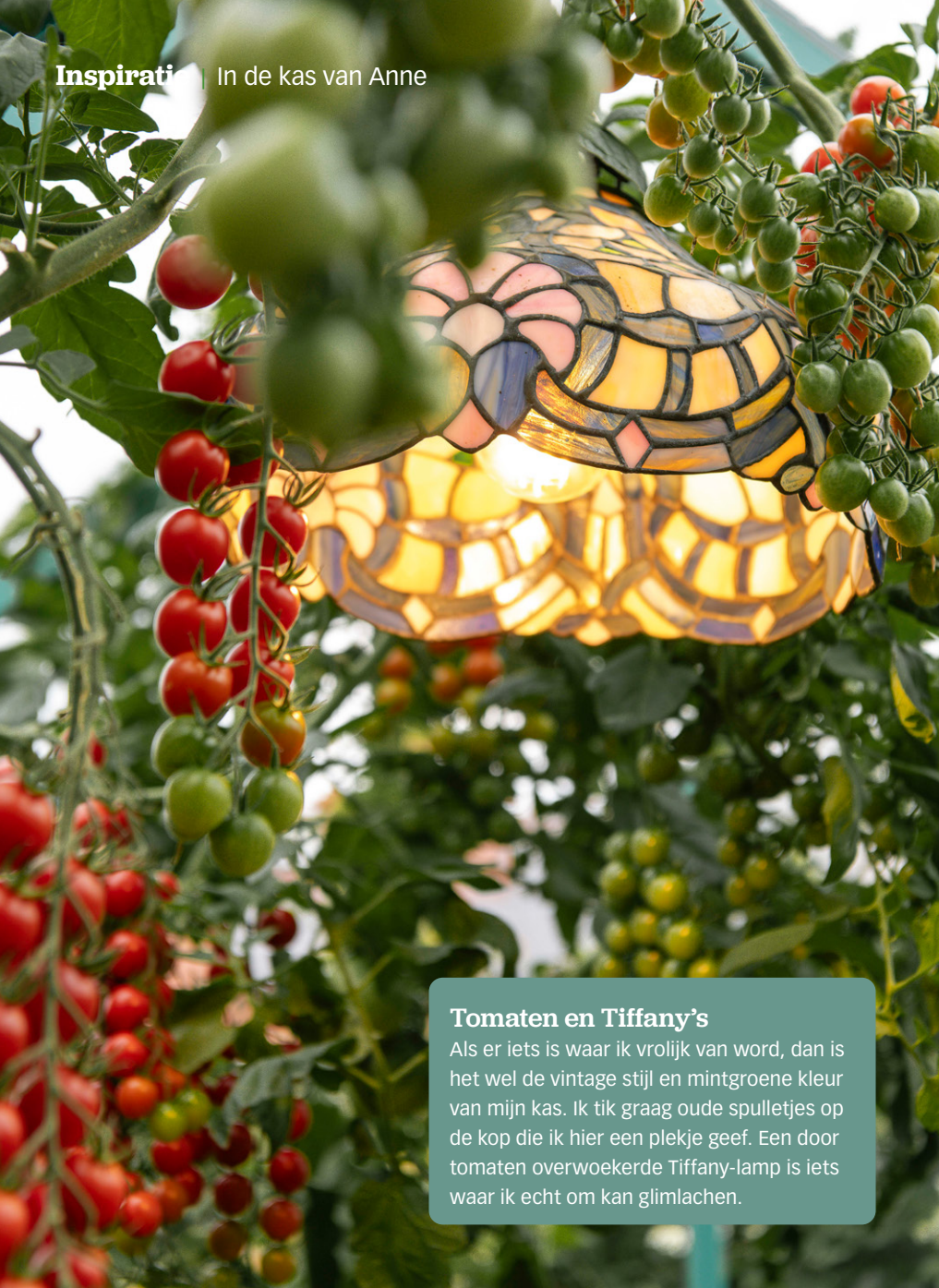

Winterbloei

Als straks mijn tomaten-oerwoud weg is, wordt het een stuk leger in de kas. Hier zie ik niet naar uit. Vandaar dat ik vol ben gegaan voor planten die het hier in de herfst en winter vrolijk gaan houden. De Suzanne-met-de-mooie-ogen, die ik in een pot naast mijn stoel opkweekte, heeft inmiddels de nok van de kas bereikt en trekt zich nog niets aan van de koudere nachten.

De ramen, die ik in de zomer altijd wijd openhoud, zijn nu vaker dicht. Wanneer het wat opgewarmd is, zet ik overdag alles even open, en 'vang' ik de warmte door net voor het afkoelt alles weer te sluiten.

Voor een fijne winterbloei ben ik *Jasminum polyanthum* (kamerjasmijn) via een koperdraadje naar boven aan het leiden. Ik heb deze na de laatste bloei dit voorjaar sterk teruggesnoeid. Toen er vanaf juli weer hoogte in kwam, heb ik de plant wekelijks gevoed met smeewortelvoeding, voor een volgende bloei in de winter.

Tomaten en Tiffany's

Als er iets is waar ik vrolijk van word, dan is het wel de vintage stijl en mintgroene kleur van mijn kas. Ik tik graag oude spulletjes op de kop die ik hier een plekje geef. Een door tomaten overwoekerde Tiffany-lamp is iets waar ik echt om kan glimlachen.

Leeshoekje

Doordat de kas heel goed doorlucht dankzij het louvreraampje en de automatische ramen die openen als het er warm is, kon ik een mooie fauteuil neerzetten in de kas. Door het dikke glas en de beschutte plek waar de kas staat, is het er zelfs op killere dagen heerlijk knus. Zo zit ik in het groen – omgeven door bloemen en de geur van planten en aarde – lekker te lezen en te plannen voor volgend jaar. Dit scheelt enorm, want zo kom ik veel meer in de tuin, wat wonderen doet voor mijn gemoed.

Een winterdip door de afname van licht stel ik zo mooi nog even uit. Het knusse getik van de regen op de kas maakt het er alleen maar gezelliger op.

Voedingsstop citrussen

Nu het licht afneemt, wil ik graag dat de citroenen stoppen met te hard werken. Vandaar dat ik stop met voeren en ook minder water geef. Ze gaan nu rustig in de overwinterstand en zullen minder groeien, en dus ook minder water nodig hebben. Door ze droger te laten staan, komen ze makkelijker in rust.

Overwinterraars

De pelargoniums verhuizen deze maand naar binnen. Daar bloeien ze nog vrolijk door, en zijn ze mooi stekmateriaal deze herfst en in het voorjaar. Ze zorgen ervoor dat de kas voelt als een knusse tuinkamer, helemaal wanneer straks – zodra de eerste echte nachtvorst zich aandient – alle citrusplanten erbij komen.

Nieuwe serie:

Als natuurgids leid ik graag mensen door onze prachtige natuur en daarnaast ben ik gek op tuinieren! In deze nieuwe serie gids ik jullie graag door de wereld van de natuur(lijke) tuin. Het is niet nodig om je tuin volledig op de schop te doen en je favoriete tuinplanten bij het compost te zetten, integendeel! Met kleine aanpassingen kun je vaak al een wereld van verschil maken. Door verschillende experts (zoals Arjan van kwekerij NL Bloeit!) aan het woord te laten, delen we inspiratie, praktische tips én verdiepende informatie en kunnen we samen in de tuinen van Nederland en België meer ruimte geven aan de natuur. Laat je inspireren en beleef de natuur in je tuin!

Govert gidst

Welke inheemse planten passen in jouw tuin?

Niets maakt mij zo blij in de tuin als het gonzen van vele soorten insecten op een warme zomerdag en op hun beurt de dieren die erop jagen, zoals vogels en libellen overdag en vleermuizen en kikkers in de avondschemer. Biodiversiteit staat bij mij hoog in het vaandel en ik probeer mijn tuin hiervoor optimaal in te richten. En dat werkt! Inmiddels heb ik ruim 260 soorten dieren vastgelegd in de tuin. Inheemse beplanting is een van de sleutels die dit mogelijk maakt. Om inspiratie op te doen, ga ik op bezoek bij Arjan Vernhout van *Stichting NL Bloeit!*.

Bij Stichting NL Bloeit! kweken ze met ziel en zaligheid inheemse planten voor eigen projecten, waarvoor zij zelf de zaden (met toestemming) verzamelen van wilde plantpopulaties. De échte wilde planten die uit deze (bron)zaden worden gekweekt zijn genetisch optimaal afgestemd op de Nederlandse en Belgische klimatologische omstandigheden.

Arjan Vernhout is een van de drijvende krachten achter de kwekerij en bij hem ben ik op bezoek om meer te weten te komen over inheemse planten voor in de tuin. Bij projecten stelt hij de planten zelf als doel en niet als middel. De planten die hij aanplant, zijn afgestemd op de behoeften van de plant zelf, zodat ze floreren en bijdragen aan de soortenrijkdom in de tuin. Door deze inheemse planten op de juiste manier te combineren met elkaar, krijg je prachtige borders. Ook in jouw tuin kun je uitstekend inheemse borders aanleggen. Arjan deelt met ons zijn tips!

Vijf succesfactoren

“Het succes van een inheems beplante tuin (en eigenlijk alle tuinen) hangt af van een vijftal factoren: de tuineigenaar, de bodem, het licht, hoeveelheid vocht en andere ‘abiotische factoren’, bijvoorbeeld temperatuur en blootstelling aan wind. In totaal geeft dit minstens vijftientig variaties waar je rekening mee kunt houden”, vertelt Arjan.

Dat klinkt misschien veel, maar het is vooral belangrijk dat je kijkt naar welke inheemse planten, struiken en bomen geschikt zijn voor jouw eigen tuin. Uit eigen ervaring weet ik dat eigenwijsheid in dit geval niet altijd loont. Planten die ik fantastisch vind, heb ik zien wegwijnen en verdwijnen. Sindsdien heb ik het roer omgegooid en kijk ik specifiek naar welke planten wel zullen gedijen in mijn tuin. En natuurlijk, soms heb je ook gewoon een beetje geluk nodig.

Vind de juiste inheemse planten

Een goed uitgangspunt voor het vinden van de juiste planten en struiken, is kijken wat er in de directe omgeving groeit in de natuur, vertelt Arjan. Grote kans dat de bodem overeenkomt met de diepere lagen in je tuin, een voorbode dat de planten die er groeien het naar hun zin zullen hebben.

De tuinbodem zal nooit helemaal overeenkomen met de bodem van bijvoorbeeld natuurgebieden in de buurt. Jaren- of decennialang gebruik van de tuin heeft een heel andere bovenlaag gecreëerd. Dit betekent ook dat bepaalde inheemse planten die niet van oorsprong uit jouw directe omgeving komen, toch kunnen gedijen in jouw tuin.

Duifkruid (*Scabiosa columbaria*) is een perfecte plant voor wilde bijen en vlinders.

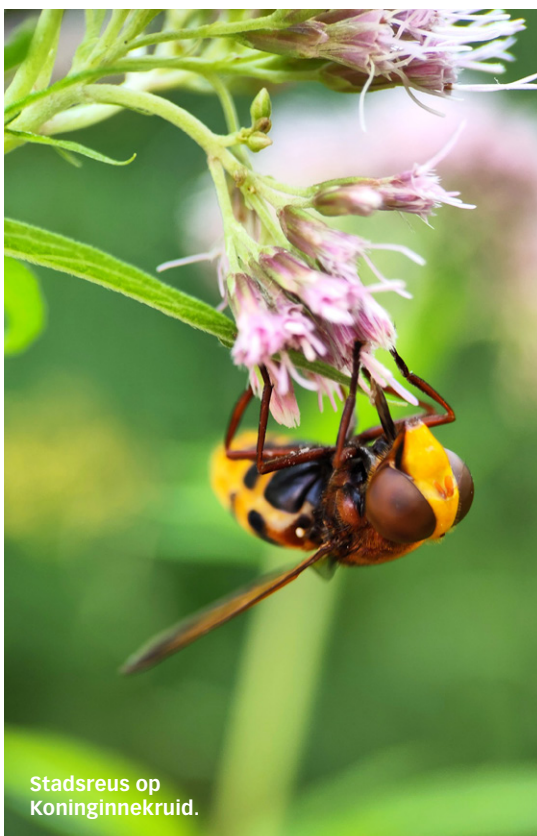

Deze inheemse planten zijn geschikt voor vrijwel elke tuin

Naast hele specialistische planten die je kunt vinden in Nederland en België, heb je ook inheemse planten die niet zoveel eisen stellen en in veel omstandigheden kunnen groeien én bovendien een boost geven aan de biodiversiteit in jouw tuin. Deze planten raden Arjan en ik zeker aan voor jouw tuin:

- Wilde marjolein (*Origanum vulgare*)
- Wilde kamperfoelie (*Lonicera periclymenum*)
- Duifkruid (*Scabiosa columbaria*)
- Prachtanjer (*Dianthus superbus*)
- Beemdkroon (*Knautia arvensis*)
- Hemelsleutel (*Hylotelephium telephium*)
- Beemdooievaarsbek (*Geranium pratense*)
- Koninginnekruid (*Eupatorium cannabinum*)
- Sporkehout (*Frangula alnus*) - Heester

Onze grootste zweefvlieg, de stadsreus (*Volucella zonaria*), kun je geregeld vinden op koninginnekruid (*Eupatorium cannabinum*).

Stadsreus op Koninginnekruid.

Tip van Arjan

"Wanneer je graag bepaalde inheemse planten in de tuin wilt die niet geschikt zijn voor je bodem, zet ze dan in potten of bakken."

De prachtanjer is inheems in Nederland, maar sinds 1905 niet meer waargenomen. Je vindt hem nu soms verwilderd of ingezaaid. Een prachtige bloem, perfect voor nachtvlinders door de sterke geur.

Gemengde border met inheemse planten

Een selectie van de planten,
te zien in deze border van NL Bloeit!:

- ① Gele kamille (*Anthemis tinctoria*)
- ② Zeepkruid (*Saponaria officinalis*)
- ③ Beemdooievaarsbek (*Geranium pratense*)
- ④ Zwarte toorts (*Verbascum nigrum*)
- ⑤ Koninginnekruid (*Eupatorium cannabinum*)
- ⑥ Lange ereprijs (*Veronica longifolia*)
- ⑦ Duifkruid (*Scabiosa columbaria*)

Aan de slag

Na mijn bezoek aan Arjan heb ik weer veel inspiratie opgedaan om dit najaar mee aan de slag te gaan. Ik heb nog een 'lege' schaduwborder die ik wil aanpakken en de beplanting rondom mijn zithoek wil ik nóg diverser maken en heeft bovendien een onderhoudsbeurt nodig. Wordt vervolgd ...

Tip van Govert

"Inspiratie voor inheemse planten in mijn tuin haal ik onder andere uit het *Plantenvademecum* van Arie Koster en het boek *Planten van hier*."

Over Govert

In mijn vrije tijd (en eigenlijk ook tijdens werk) ben ik erg gepassioneerd over de natuur. Als natuurgids heeft werkelijk alles wat groeit, bloeit, scharrelt, vliegt of zwemt mijn aandacht. Naast mijn gonzende tuin, geniet ik ook van de vele vragen die het mij in de schoot werpt. De antwoorden leiden automatisch weer tot méér vragen en dat leren vind ik heerlijk. Wat kan ik veranderen in de tuin en wat moet ik behouden? Welke planten kunnen erbij? Welke moeten juist weg? Waarom zie ik sommige dieren heel veel en degenen die ik verwacht nauwelijks? Deze vragen helpen mij om de natuurwaarde van mijn tuin te verhogen en er een fijne plek van te maken. En dit wil ik graag met jullie delen!

Hoe beheer je een tuin met inheemse beplanting

Bij een inheems beplante tuin denk je al snel aan een wilde tuin. Toch is er een verschil tussen een wilde tuin en een *verwilderde* tuin. "Hoe minder je ingrijpt, hoe meer bepaalde soorten de overhand krijgen. Uiteindelijk kom je dan tot een zogenaamde *vegetatieclimax* met enkele dominante soorten. Biodiversiteit kan dan juist afnemen", vertelt Arjan.

Beheer is noodzakelijk om de variëteit aan soortenrijkdom te behouden en te stimuleren, en om te zorgen dat al jouw gekozen planten het goed blijven doen. Zo gebeurt dat ook in natuurgebieden. Houd voor het beheer de volgende richtlijnen aan:

- Maak je tuin niet té netjes, zorg dat je 'rommelige' plekken houdt in de tuin.
- Zorg dat bepaalde planten niet de overhand krijgen door ze terug te snoeien of zaailingen te verwijderen.
- Heb je een bloemrijk grasland of gazon aangelegd? Maai deze dan in fases en voer het maaisel af. Je verschaalt hiermee de bodem, wat graslandbloemen fantastisch vinden! Door niet alles in één keer te maaien, zorg je dat zaden kunnen ontkiemen en insecten een plek houden waar ze zich kunnen handhaven.
- Laat in het najaar de stengels van de uitgebloeide planten staan. Verwijder deze pas in het voorjaar en leg ze dan in een hoek van de tuin. Overwinterende insecten zullen je dankbaar zijn.

Zwarte toorts (*Verbascum nigrum*).

DEEL JOUW ZAAIMOMENT

Deel jouw zaaimoment met ons op Instagram en Facebook via **#inheemsezaaiweek**

Inheemse Zaaiweek, doe mee!

Zaai tijdens de Inheemse Zaaiweek – van 23 t/m 29 september – zoveel mogelijk inheemse planten in je tuin, op het balkon, op je dak, in potten op het terras of in je volkstuin! Inheemse planten zijn namelijk ontzettend belangrijk voor onze natuur en onmisbaar voor de vele bestuivers en andere insecten in Nederland en België.

Abonnees ontvangen bij dit nummer een gratis zakje biologische, inheemse zaden. Geen abonnee? Je kunt alsnog meezaaien! Zorg dat je biologische, inheemse zaden koopt. Zo weet je zeker dat de bestuivers in jouw tuin geen gif binnenkrijgen. Goede inheemse zaden kun je bijvoorbeeld kopen bij de Bijenstichting (www.bijenlint-shop.nl) en Cruydt-Hoeck (www.cruydthoeck.nl).

STAP VOOR STAP

Een inheemse bloemenweide zaaien, zo werkt het:

1 Kies je zadenmengsel Het inzaaien kun je het beste doen in het vroege najaar met een zadenmix van biologische weidebloemen. Kijk op de website www.cruydthoeck.nl voor een mengselwijzer waarmee je in een paar stappen het juiste mengsel voor jouw tuin kiest.

2 Bereid de grond goed voor Zorg dat de grond kaal is, vrij van kruiden en grassen. Dat doe je door de bovenste laag van 4-6 cm te verwijderen. De zoden kun je eventueel composteren of opstapelen.

3 vast onkruid weghalen Verwijder ook hardnekkige, sterke wortelonkruiden, zoals akkerdistel, kweekgras en ridderzuring, zodat zij niet gaan concurreren met je bloemenzaden.

4 Breedwerpig zaaien Zaai je bloemenzaden breedwerpig met de hand. Je kunt ze eventueel licht inharken, maar als je de toplaag van de grond al hebt losgemaakt, is dat niet nodig en zal een regenbui de klus voor je klaren. Meng je zaden eventueel met wat wit zand om te zien waar je gezaaid hebt en om niet te dik te zaaien.

5 Laat het over aan de natuur De zaden wachten zelf op het juiste kiemmoment, bijvoorbeeld na een regenbui of een koudeperiode. Zaai liever niet als het langdurig erg nat of erg droog is. Heb verder geduld en vertrouw erop dat de natuur weet wat ze doet. Verwijder na het kiemen wel ontwikkelende grassen.

Kom in actie en zaai mee!

INHEEMSE ZAAIWEEK

23 T/M 29
SEPTEMBER 2024

■ **Jack Wallington** is een biologisch kweker die tuiniert op een winderige heuvel in het Penninisch Gebergte in het Engelse West Yorkshire. Zijn groentetuin biedt ook plaats aan allerlei dieren en wilde bloemen.

Moeiteloos oogsten

Oktober luidt dan wel het einde in van het groeiseizoen, maar voor **Jack Wallington** valt er nog genoeg te doen en te genieten: van oogsten en schitterende herfstkleuren tot het planten van gewassen voor volgend jaar.

Deze tijd van het jaar is er vooral een van ontspannen, omdat het nu meer draait om eten dan om winterklussen of de drukte van zaaien in het voorjaar. Het is ook het seizoen van veranderende kleuren: tegen de achtergrond van grijze luchten en korter wordende dagen verkleuren bladeren naar allerlei hartverwarmende tinten rood, amber en sepia. Oranje pompoenen geven welkome kleur aan de moestuin, net als de eetbare Oost-Indische kers die her en der groeit en past bij sfeer van het seizoen. Ik pluk er een paar om salades wat meer kleur en pit te geven.

De *Phacelia tanacetifolia* die ik in augustus heb gezaaid als tijdelijke bodembedekker heeft het geweldig gedaan en de meeste onkruidzaailingen tegengehouden. Hij bloeit als een waanzinnige en wordt druk bezocht door allerlei bijen. Nu is het tijd om de plant eruit te schoffelen, zodat hij zich niet uitzaait en ik volgend voorjaar extra moet wieden. Maar ik laat hem nog tot ver in de winter staan – niet alleen om onkruid te onderdrukken, maar omdat ik het niet over mijn hart kan verkrijgen om nu al afscheid te nemen.

Oogsten

We oogsten nog steeds Padrón-pepers, veel tomaten uit de tunnelkas en van de vollegrond en 'Farmer's Long'-aubergines, waarvan ik had gehoopt dat je er per vrucht meer plakken van kon snijden. Ze hadden dezelfde lengte als gewone aubergines, maar waren dunner. Er zaten er wel meer aan een plant.

Ik heb een paar gewassen gekweekt die langere vruchten beloven. Dat betekent meer voedsel per plant en dus minder gedoe om ze te plukken en te bereiden per maaltijd. De rode biet 'Cylindra' is een absolute topper, net als de langwerpige, milde radijs 'French Breakfast'. Op een zonnige dag oogst ik al onze pompoenen, met een flink stuk van de steel er nog aan, en ik laat ze binnen op een vensterbank drogen. Drogen neemt een paar weken in beslag en is belangrijk om te voorkomen dat pompoenen rond de steel gaan schimmelen en rotten. Ze zijn droog als de steel hard en houtig is en dan knip ik hem soms wat korter.

Appels en peren zijn oogstrijp zodra ze makkelijk loslaten als je ze iets optilt. Pluk naar behoefte of bewaar ze op een koele, donkere, droge plek. Laat de vruchten elkaar niet raken, anders kunnen ze schimmelen.

3
**groenten met
langere knollen**

Rode biet 'Cylindra'
Radijs 'French
Breakfast'
Rettich

Planten

Plant nu knoflook, dan kun je volgend jaar eerder oogsten.

Ik heb de knoflook 'Picardy Wight' gekweekt, nog van dezelfde bollen die ik een paar jaar geleden heb gekocht: in wezen zijn dat vaste eetbare gewassen. Elke zomer als ik ze oogst, leg ik de grootste drie bollen opzij om in oktober weer uit te planten (toen ik in het zuiden woonde, deed ik dat in november omdat het klimaat daar milder was). Op die manier hoef ik niet na te denken over het kopen van nieuwe knoflook, wat ook weer minder gedoe is. En al onze knoflook is nu gratis.

Knoflook planten is makkelijk. Breek eerst alle tenen zo voorzichtig mogelijk los en gooi de kleinste weg. Gebruik een plantboor om de tenen zo'n 2,5 cm onder het oppervlak en 15 cm uit elkaar te planten. Laat genoeg ruimte tussen rijen om te schoffelen. Afgezien van wieden hoef je niets aan knoflook te doen,

Ik heb ooit voor 'Picardy Wight' gekozen omdat die het goed doet op natte, koude grond en, omdat het een 'softneck'-variëteit is, die de hele winter ongelofelijk goed blijft. Ideaal voor onze onbeschutte moestuin in Yorkshire. Ik kweek hem hier al drie jaar in allerlei soorten winterweer.

Oogst deze maand rode biet om te eten of in de winter te bewaren.

Rucola kan de hele winter worden gekweekt in een tunnelkas of onverwarmde kas.

3 pompoenen om in de winter te bewaren

'Marina di Chioggia'
'Black Futsu'
'Hunter'

"Ik heb overwinterende erwten en tuinbonen vorige maand gezaaid, maar als jij dat nog niet gedaan hebt, kan het deze maand nog."

Binnen en buiten zaaien

Buiten Ik heb onze overwinterende erwten (3 cm diep, 10 cm uit elkaar) en tuinbonen (5 cm diep, 20 cm uit elkaar) vorige maand gezaaid, omdat we hier al vroeg koud weer krijgen. Maar als jij ze nog niet gezaaid hebt, kan dat deze maand nog. Zaai beide in rechte rijen, 30 cm uit elkaar, of in een dubbele rij met zigzagpatroon voor voldoende tussenruimte. Als het koud wordt voordat ze meer dan 20 cm hoog zijn, houd ze dan met vliesdoek op temperatuur.

Binnen Deze winter ga ik proberen wilde rucola in potten te kweken in mijn tunnelkas. Je kunt dat nu ook doen in een onverwarmde of koude kas, of zelfs op een koude vensterbank. Ik ben van plan een paar zaden per pot van 9 cm te zaaien in turfrijke universele potgrond, 1 cm diep, en later uit te dunnen tot één plant per pot. De hele winter voeg ik dan wat pittige rucola toe aan salades. Omdat wilde rucola een winterharde vaste plant is, plant ik hem in de lente uit in de moestuin.

Zaai de erwt 'Meteor' nu buiten voor een vroege oogst volgend voorjaar. Hij verdraagt een standplaats met veel wind.

Klusjes

Laat de groenten in een rij die er het sterkst uitzien bloeien en zaad zetten, en bewaar het zaad voor volgend jaar. Erwten en bonen zijn het makkelijkst: wacht gewoon tot de peulen beginnen te drogen en pluk ze op een droge dag als ze net opengaan. Bewaar de zaden in een papieren zakje of envelop en schrijf er meteen op wat erin zit, zodat je dat niet vergeet. Zet de naam van de variëteit, de datum en de plaats erbij. Bewaar de zakjes op een koele, donkere en droge plaats en gebruik ze het volgende jaar.

De meeste zaden kun je op deze manier bewaren. Ik doe wel altijd mijn best om de kans op kruisbestuiving te verkleinen, want dan kunnen de nakomelingen verschillen van de moederplanten. Ik kweek en bewaar bijvoorbeeld het zaad van maar één variëteit erwten en zorg dat die niet tegelijkertijd met andere bloeit.

Tomatenzaad kun je bewaren door de zaadjes eerst op een bord te scheppen en ze dan een week of twee te laten drogen. Het kan zijn dat ze eerst wat schimmelen, omdat tomaten vol vocht zitten, maar als ze eenmaal helemaal droog zijn, is dat geen probleem.

Oogst erwten voor ze uit hun peulen vallen en zaai ze volgend jaar.

Vang de drogende erwten direct van de plant op in papieren zakjes en bewaar ze.

VOLGENDE MAAND Jack laat zien hoe je onkruid voorkomt door de bodem te bedekken.

Bladnerfstekken

Nick Bailey laat zien hoe je nieuwe planten maakt met bladnerfstekken.

Sommige tropische en subtropische kamerplanten, zoals de Kaapse primula, *Gloxinia* en *Smithiantha*, kunnen vrij prijzig zijn, dus als je ze zelf vermeerdert, bespaar je veel geld.

Bladnerfstekken nemen lijkt in het begin misschien een flinke uitdaging, maar is verrassend makkelijk. En met deze techniek haal je uit één enkel blad van bijvoorbeeld een *Begonia rex* tot wel tien nieuwe planten! Ik heb er in de loop van de jaren honderden gekweekt in elke kas die ik beheerde of in mijn tuin had staan.

Stekken kun je het gehele jaar nemen, maar de zomer is de ideale tijd hiervoor. Je hebt dan tegen de herfst gewortelde plantjes die je kunt oppotten. De techniek lijkt op het nemen van bladstekken, maar heeft zijn eigen uitdagingen.

Zo neem je bladnerfstekken

1 Plantmateriaal verzamelen.

Net als bij de meeste vormen van vegetatieve vermeerdering kun je plantmateriaal het beste verzamelen als de plant het meeste vocht bevat, wat gewoonlijk 's ochtends is. Snij met een gesteriliseerd mes bladeren van de moederplant en bewaar ze, als je niet meteen verder gaat, uit het licht en de warmte in een afsluitbare diepvrieszak met een druppeltje water.

2 Maak een snee in bladnerven. Leg het blad met de bovenkant op een tegel of spiegel en zoek de sterkste nerven. Meestal zitten die dicht bij de stengel. Maak 3-4 sneden van ca. 1 cm in deze nerven en doe dan hetzelfde met nog 2-3 nerven verderop in het blad.

3 Zet het blad vast. Vul een pot met turfrijke universele potgrond en druk deze plat aan. Bevochtig de potgrond en leg de gesneden kant van het blad erop. Zet het blad vast met nietjes van bloemistendraad, net achter elke snee.

4 Geef de stekken een label. Hoe je een plant ook vermeerdert, labelen is altijd belangrijk. Veel cultivars van *Begonia rex* lijken op elkaar, dus noteer de datum waarop je de stek genomen hebt en de naam van de cultivar.

5 Maak de pot nat. Zet de pot in een bak met water, zodat het vocht door de capillaire werking wordt opgezogen. Zo voorkom je dat de potgrond en het contact van de stekken ermee verstoord worden.

Binnen zes tot acht weken verschijnen er nieuwe plantjes op het blad.

Verzorging

Alle soorten bladstekken hebben een vochtige omgeving nodig om te wortelen.

Het vraagt heel wat van een simpel blad om nieuwe plantjes te maken, dus is het belangrijk dat jij zorgt voor de juiste omstandigheden om dat te doen. Alle bladstekken hebben constant vochtige grond en vochtige lucht nodig. Om ze dat te geven, kun

je ze tijdens het wortelen in een kweekbak met deksel zetten of in een pot met daaroverheen een diepvrieszak die je vastmaakt met een elastiek. Zet ze op een lichte plek, zorg dat ze vochtig blijven en houd ze op een temperatuur van 20-25°C.

Bladstekken zijn ook makkelijk, maar leveren minder plantjes op dan bladnerfstekken.

Geschikte planten

Vermeerder deze prachtige kamerplanten met behulp van bladnerfstekken.

Slechts een paar planten laten zich vermeerderen met bladnerfstekken. De meeste daarvan zijn vorstgevoelige soorten van tropische of subtropische oorsprong, zoals *Begonia masoniana*, *Begonia rex*, Kaapse primula, *Gloxinia* en *Smithiantha*.

Kaapse primula (*Streptocarpus*) stek je het beste in de zomer.

Vermeerder met deze techniek ook sinningia's, voorheen *Gloxinia*.

Zorg dat je planten die je vermeerdert, zoals *Begonia rex*, een correct label geeft.

FOTO'S: TORIE CHUGG, SARAH CUTTLE, PAUL DEBOIS, NICK SMITH

VOLGENDE MAAND Nick gaat ondergronds en legt het nemen van wortelstekken uit.

Een zorgeloos najaar

Bereid je tuin moeiteloos voor op de koudere maanden die komen – en op het groeiseizoen van volgend jaar – met de tips van **Sue Kent**.

“De tuin klaarmaken voor de winter komt, geeft me veel voldoening.”

Winterharde plantjes verzorgen die ik eerder dit jaar gezaaid heb, geeft de tuin volgend jaar een voorsprong.

Oktober is een milde maand met een ontspannen sfeer van romantische vergankelijkheid. Geniet ervan terwijl je je tuin op orde brengt. Er is nog steeds groente en fruit om te oogsten en te bewaren en zo het harde werk van het afgelopen jaar optimaal te benutten. En jonge planten moeten beschermd worden tegen de dalende temperaturen.

Ik hou er altijd rekening mee dat het een heel koude winter wordt – mijn kleine handen zijn niet geschikt voor handschoenen en ik kan dus niet altijd buiten werken – en eind oktober moet ik mijn belangrijkste tuinklussen af hebben. Ik geef het toe: huishouden is niet mijn ding. Maar de tuin voorbereiden op de winter geeft me veel voldoening.

10 topklussen om je tuin 'herfstklaar' te maken

De milde warmte van deze periode biedt tuiniers de perfecte gelegenheid om te genieten van een paar kalme dagen in de buitenlucht, laatste oogsten binnen te halen en te bewaren, en zich alvast voor te bereiden op het volgende groeiseizoen.

Verplaats zaailingen

Ik heb veel planten in mijn tuin die zichzelf uitzaaïen, zoals muurbloemen, vergeet-me-nietjes en toortsen. De meeste komen op ongewenste plaatsen op, dus verhuis ik ze. Dat is een mooie manier om geld te besparen.

Bewaar appels

De kookappels zijn nu rijp en kunnen het beste geplukt worden in de ochtend, als het fruit nog koel is. Ik wikkel ze losjes in krantenpapier zodat ze elkaar niet raken en bewaar ze in enkele rijen in bakken bij 3-7°C. Beschadigde appels gebruik ik meteen: daarvan maak ik appelazijn.

Maak bladcompost

De vallende bladeren markeren het voorbijgaan van het seizoen. Ik hou van bladeren – tuingoud dat je opveegt en bewaart in zakken achter de schuur, waar het verandert in bladcompost. Bladcompost kan na één jaar worden gebruikt als mulch en na twee jaar als stekgrond.

Blijf koppen

Ik ben nog steeds regelmatig bloemen aan het koppen. Cosmea en duifkruid blijven bloeien, vooral omdat ik in een milde kustregio woon waar het zelden vriest, en sommige

doorbloeiende rozen gaan door tot kerstmis. Door te koppen zorg ik dat mijn borders kleurig blijven, al moeten rozen vaak teruggesnoeid worden om harde herfstwinden te kunnen weerstaan.

Verzamel en droog bloemen

Er is meer in het leven dan voedsel oogsten – mooie zaadhoofden uitkiezen en hortensiabloemen drogen is fijn om te doen. Pluk bloemen van boerenhortensia's als ze een beetje van kleur veranderd zijn en stevig aanvoelen.

Conserveer groene tomaten

Mijn tomaten in de tuin en de kas produceren deze maand geen levensvatbare vruchten meer en zijn klaar voor een laatste oogst. Ik oogst graag veel groene tomaten: daar maak ik groene tomatenmarmelade en ingelegde groene tomaten van – dat zijn bij mij thuis winterfavorieten.

Oogst aardappelen

Dit heeft prioriteit, vooral bij de aardappelen in potten. Als ze rijp zijn, duw ik de pot omver met mijn voeten. Er komt geen tuinvork aan te pas en de aardappelen worden niet beschadigd. Ze zijn makkelijk te pakken en ook vrij schoon.

Zaailingen van sla planten

Appels bewaren

Bladcompost maken

Blijf koppen

Hortensia's drogen

Groene tomaten conserveren

Aardappelen oogsten

Bescherm
tuinpullen

Plant bollen

Bescherm potten en gereedschap

Mijn schuur staat bloot aan de elementen en 's winters kan het er vochtig zijn. Daarom haal ik zaadzakjes die ik heb laten liggen weg, evenals gereedschap dat in de zoute zeelucht kan roesten. Ik verzamel ook lege plastic potten, sorteer ze op grootte en bewaar ze uit het zonlicht tot ik ze volgend jaar weer gebruik. Lege terracotta potten zet ik buiten op hun kop op een beschutte plek om vorstschade te voorkomen.

Plant bollen

Een kleine, gedroogde bol is een wonder: hij draagt de

belofte van de schoonheid van de lente in zich. Omdat ik in Wales woon, moet ik narcissen absoluut in deze tijd van het jaar planten. Ik heb gekozen voor *Narcissus* 'Albus Plenus Odoratus', een witte narcis met een sterke geur.

Verpot planten

Iets eerder in de zomer heb ik zaden geoogst en gezaaid van vingerhoedskruid, judaspenning en groot akkerscherm. Inmiddels heb ik een heleboel gratis, zelf gezaaide zaailingen die kunnen worden verpot. Ik zet ze op een beschutte plek en volgend voorjaar vul ik er mijn borders mee.

Planten verpotten

Zo werkt het voor jou

Met deze werkbesparende tips van Sue en het gereedschap dat ze aanbeveelt, blijft je takenlijst voor de herfst binnen de perken.

■ Beperk het werk volgend voorjaar door lege groente-bedden een mulch te geven van goed verteerde stalmest – dat houdt onkruid weg en verbetert de bodem.

■ Laat aantrekkelijke zaadhoofden staan: ze zijn mooi in de winter en goed voor tuindieren. Knip wel de uitgebloeide bloemen weg van planten die zich te veel uitzaaien, zoals vlasbekjes. Dan hoef je in de lente minder te wieden.

■ Gebruik gereedschap met een lange steel om gevallen appels op te rapen – dat kost veel minder tijd.

■ Plant voorjaarsbollen met behulp van een bollenplanter met lange steel. Dat is

makkelijker en zo'n planter maakt gaten die geschikt zijn voor de meeste voorjaarsbollen.

■ Verzamel gevallen blad met een bladgrijper met steel. Je rug zal je dankbaar zijn en een bladgrijper is stiller en lichter dan een bladblazer.

■ Snoei met gereedschap met lange handvatten. Investeer in een lichtgewicht snoeischaar van goede kwaliteit. Kies er een die het snoeisel vasthoudt, zodat het niet op je hoofd valt.

Als je merkt dat sommige planten zich meer uitzaaien dan je wilt, knip dan uitgebloeide bloemen terug voor ze zaad kunnen zetten.

Volg Sue op TV

Kijk voor meer tips en inspiratie van Sue en het team, elke vrijdag naar *Gardeners' World* op BBC2. Zie onze nieuwsbrief voor data en tijden.

FOTO'S: GAP/VISONS; GETTY/MINT IMAGES; JASON INGRAM

Stichting NL Bloeit!

Wij kweken bijzonder aantrekkelijke inheemse planten, soorten waar de wilde bijen, vlinders en heel veel andere insecten dol op zijn. In Nederland zijn er nog maar weinig van deze planten in het wild te vinden en jij kunt helpen door juist de inheemse planten in je tuin te zetten. Op een paar vierkante meter kun je al een prachtige wilde weelde creëren.

www.nlbloeit.nl

Inheemse held stelt zich voor

Met inheemse planten help je de biodiversiteit enorm. Ze zijn prachtig, maar helaas niet zo bekend. Elke maand stelt een inheemse plant zich aan je voor, in de hoop een plekje in jouw tuin te krijgen. Ze zullen je niet teleurstellen!

Viltroos

Rosa tomentosa

Ik, viltroos, ben een forse rozenstruik met veel gebogen takken, met tamelijk slanke en lichtgebogen stekels en opvallend grijsgroen gekleurde bladeren. Ik ben een zeldzame inheemse rozensoort en mijn naam dank ik aan de onderkant van mijn blad, dat dicht-bezet is met zachte haren. Deze bekleerde bladeren voelen viltachtig aan.

Ik maak deel uit van de rozenfamilie (*Rosaceae*) en kan wel drie tot vier meter hoog worden. Mijn zacht geurende bloemen zijn 3-5 cm breed, variërend van helder wit tot helder roze. Ze worden bezocht door diverse insectensoorten, met name hommels zoals de aardhommel, akkerhommel, steenhommel en weidehommel. Ik bloei hoofdzakelijk in juni en na de bestuiving van mijn prachtige bloemen ontstaan dieprode bottels die kogelvormig en tamelijk smal zijn en ook opvallend vol met klierhaartjes en stekeltjes zitten. Mijn bloemen en bottels hebben relatief lange stelen.

Van nature groei ik in bosranden, houtwallen, (duin)struwelen, heggen en kalkgraslanden, waar de grond niet te arm en vaak kalk- en leemhoudend is. In Nederland is dat met name op plaatsen in Drenthe, Gelderland, Zeeland, Zuid-Limburg en langs de grote rivieren.

Ik ben een aantrekkelijke soort om toe te passen in tuinen waar wat ruimte is voor struiken c.q. struweel. Hier ben ik bijvoorbeeld goed te combineren met struiken als een- en tweestijlige meidoorn, gele kornoelje, wegedoorn, wilde appel, Gelderse roos en zuurbes. Ik ben gemakkelijk te snoeien, maar bedenk wel dat ik bloei op oud hout: wilde rozen snoei je om de struik te verjongen of omdat takken overgroeien. Hou ook rekening met voldoende (zon)licht voor mij. Je kan mij vermeerderen via (zomer)stek van jonge niet bloeiende takken. Vanuit het zaad – als de vruchten rijp zijn – kan ook, maar dit is doorgaans minder succesvol.

FLOUR

Droogbloemen hebben geen water nodig, dus je kunt ze overal in kwijt. Laat je fantasie de vrije loop.

Bloemen drogen

Plukbloemen kweken is ontzettend leuk in voorjaar en zomer, maar wat te doen in de winter? Bloemen drogen is het antwoord. **Frances Tophill** laat zien hoe je dat doet.

Het drogen van bloemen heeft fases van populariteit (en impopulariteit) doormaakt, maar de laatste jaren lijkt het iets te zijn wat mensen steeds meer proberen. Plukbloemen kweken is geweldig in de lente en zomer, maar vrijwel onmogelijk in de winter, dus zomerbloemen bewaren om het huis mee op te fleuren lijkt een logische stap.

Een grote factor die heeft bijgedragen aan de hernieuwde populariteit van droogbloemen is duurzaamheid. Het overgrote deel van de snijbloemen die je koopt, wordt geïmporteerd uit andere

landen, vooral in de winter. Je eigen bloemen drogen is veel milieuvriendelijker. In sommige gevallen heb je er niet eens een eigen tuin voor nodig. Je trekt gewoon de natuur in en verzamelt bloemen, zoals de boterbloem of lavendel.

Het proces is ook eenvoudig. Soms kun je planten gewoon in hun vaas laten drogen, waarbij je de lelijke bloemen weggooit en de bloemen die mooi blijven behoudt. Viooltjes en hortensia's werken goed met deze methode. Voor andere soorten is ondersteboven ophangen de beste manier.

Bloemen om te drogen

▼ *Craspedia globosa*

Zaai trommelstokjes in de lente in de vollegrond. Pluk ze met een zo lang mogelijke steel op een droge dag wanneer de kleur op zijn mooist is. Hang ze ondersteboven in trossen in een donkere, goed geventileerde en droge ruimte gedurende één tot twee weken.

Hoogte x Breedte 90 cm x 50 cm **Bloei** mei-sep

▲ *Ammi majus* (groot akkerscherf)

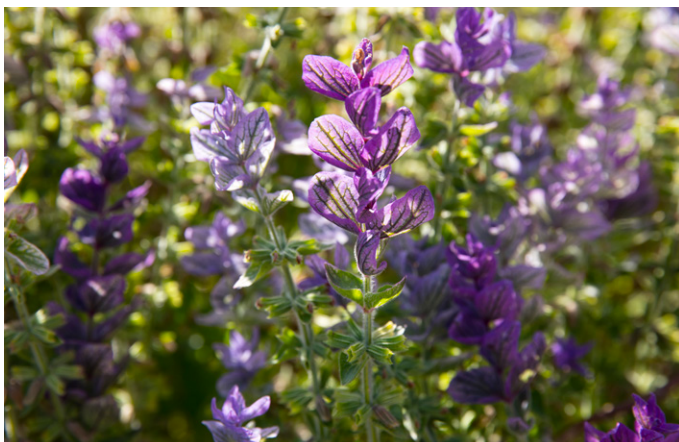
Zaai deze mooie eenjarige van maart tot mei, in de vollegrond of in bakken of modules. Plant ze uit vanaf eind mei en verwacht bloemen tegen augustus. Om ze te drogen, hang je ze ongeveer drie weken ondersteboven in een goed geventileerde, droge ruimte, uit direct zonlicht.

H x B 1,5 m x 50 cm **B** jun-sep

▼ *Salvia viridis* (bonte salie)

Dit is een eenjarige salie, met diepblauwe schutbladen. Omdat deze plant in één jaar groeit, zijn de bloemen niet zo groot, maar ze zien er prachtig uit in gedroogde bloemstukken en bieden wat stevigheid. Kweek ze uit zaad en oogst ze wanneer hun kleur op zijn mooist is.

H x B 50 cm x 50 cm **B** jun-aug

▲ *Gomphrena globosa* (kogelamarant)

Gedroogd kunnen deze een beetje broos zijn, dus wees voorzichtig als je ze aan het schikken bent. Ze groeien het best in de volle zon, maar gedeeltelijke schaduw is ook prima (ze bloeien dan alleen wat minder uitbundig). Om te drogen, bundel je ze en hang je ze drie weken op.

H x B 60 cm x 30 cm **B** jun-sep

▼ ***Xeranthemum annuum* (papierbloem)**

De papierbloem kun je in een vaas laten drogen en er dan steeds blaadjes van afplukken. Je kunt hem ook ophangen in een donkere, goed geventileerde kamer. Deze eenjarige planten hebben er een hekel aan om verplaatst te worden, dus ze presteren veel beter als ze in de lente direct op hun definitieve plek worden gezaaid.

H x B 60 cm x 30 cm **B** jun-sep

▲ **Ridderspoor**

Geschikt om heerlijke potpourri van te maken, dus haal alle bloemblaadjes van de bloemaren en leg ze plat op een droge ondergrond. Een doek of krant kan helpen om vocht te verwijderen. Als je roze of blauwe bloemen hebt, houd de bloemblaadjes dan uit direct zonlicht om te voorkomen dat de kleur vervaagt.

H x B 60 cm-1,2 m x 1 m **B** jul-sep

▼ ***Briza maxima* (trilgras)**

Dit broze en beweeglijke gras is gemakkelijk uit zaad te kweken, in de vollegrond of in bakken. De schoonheid van dit gras zit in de hangende zaadhoofden, dus de beste manier om ze te drogen is ter plaatse, door ze gedroogd uit de tuin te plukken. In een nat seizoen kun je ze binnen ondersteboven drogen.

H x B 60 cm x 60 cm **B** jun-aug

▲ ***Juffertje-in-het-groen***

Juffertje-in-het-groen is een geweldige aanvulling op elk droogboeket. De bloemen zien er niet alleen prachtig uit, de gedroogde zaadhoofden geven ook structuur. *Nigella papillosa* zaait zichzelf vaak uit. Zo niet, dan kun je hem het beste rechtstreeks zaaien.

H x B 50 cm x 30 cm **B** jun-aug

De zaadhoofden van de klaproos 'Candy Floss' zijn ideaal om te drogen.

◀ Bloemen kweken om te drogen

Deze bloemen staan niet alleen mooi in de tuin, maar zorgen meestal ook voor nectar voor bestuivers. Waar je ze kweekt hangt af van de ruimte. Hoe groter je tuin, hoe meer ruimte je alleen aan snijbloemen kunt besteden.

In kleinere ruimtes is het een goed idee om deze 'functionele' planten te kweken tussen de andere sierplanten. De meeste zijn eenjarigen en kun je in de lente uit zaad opkweken, verspenen als je ze binnenshuis kweekt, oppotten en uitplanten. Als je ze in de vollegrond zaait, dun ze dan uit.

Bij langere stengels kun je ze het beste verankeren voordat ze omvallen, anders krijg je knikkende bloemen die omhoog buigen naar de zon.

▶ De bloemen oogsten

De beste tijd om bloemen te oogsten die je wilt drogen, is op een droge dag, nadat de dauw weg is, maar voordat de hitte van de dag de bloem heeft verschroeid en uitgeput.

Als je snijbloemen plukt, is de beste tijd om ze af te snijden over het algemeen nét wanneer ze op het punt staan open te gaan, zodat ze kunnen openbloeien in de vaas.

Het drogen van bloemen werkt anders. Het doel is om ze zo goed mogelijk te bewaren zoals ze waren op het moment van plukken, dus je kunt ze het beste plukken als ze in bloei zijn. Vergeet niet om er een paar te laten staan voor de insecten!

“In kleinere ruimtes is het een goed idee om ‘functionele’ planten te kweken tussen de andere sierplanten.”

Strobloemen staan fantastisch in een droogboeket.

► Droogbloemen schikken

Werken met droogbloemen is erg leuk, omdat je er creatief mee kunt zijn. De variatie is enorm: bloemen, zaden en zelfs fruit en groenten zijn geschikt,

Ze kunnen vervaagde gouden of strokleurige tinten hebben als je ze minimaal gebruikt, of warm oker, vurig oranje, zilverachtig blauw en roze – allemaal mooie kleuren en patronen.

Voel je vrij om heel speels te zijn met hoe en waar je ze neerzet. Ze hebben geen vaas met water nodig, dus je kunt ze ophangen, er een muur van maken, ze weven of ze waar dan ook in zetten.

Zaadhoofden van kardenbol, allium, amarant en judaspenning zien er spectaculair uit.

Hang de bloemen ondersteboven in een droge, goed geventileerde ruimte.

◄ Bloemen drogen

Hoe je bloemen moet drogen, verschilt van soort tot soort. Sommigen, zoals hortensia's, moeten worden gedroogd met een constante watertoevoer en mogen niet ondersteboven worden opgehangen. De meeste bloemen hang je echter wel ondersteboven.

De reden hiervoor is dat de bloemen dan in hun juiste positie drogen en niet omvallen onder het gewicht van de bloem als de stengel verwelkt.

Om ze zo goed mogelijk te bewaren en voor een lange levensduur, moeten ze droog en goed geventileerd blijven. Als ze dat niet doen, kan schimmel gemakkelijk de plant binnendringen.

De reden om direct zonlicht te vermijden is om te voorkomen dat de bloemen verbleken en hun kleur verliezen.

Zaden zijn o.a. te koop bij:

- Droogbloemen Kwekerij droogbloemenkwekerij.nl
- De Bolster - bolster.nl
- Lottta - lottta.nl
- Bloem en Oogst - bloemenoogst.nl
- Puur van't veld - puurvantveld.eu
- Kwekerij KWEK - kwekerijkweek.be

Volg Frances op tv

Kijk voor meer tips en inspiratie van **Frances** en het team elke vrijdagavond naar *Gardeners' World*. Zie onze nieuwsbrief voor data en tijden.

Woldoek: een natuurlijke hulp voor je tuin

Woldoek is een veelzijdige hulp in de tuin, bestaat uit natuurlijk materiaal én is ook nog eens gemaakt van een restproduct, namelijk schapenwol. Zoek je naar een duurzame oplossing om bijvoorbeeld je borders te mulchen, de bodem te voeden en vochtig te houden of ongewenste planten op een plasticvrije manier te onderdrukken, dan biedt dit handige doek uitkomst. Twee tuiniers delen hun ervaringen.

De tuin van Annelies Leeters

Annelies groeide op met een liefde voor tuinieren. "Mijn vader had ooit een enorme moestuin achter het huis", vertelt ze. "Ik herinner me dat mijn moeder 's ochtends de tuin in ging om groenten te oogsten voor onze warme lunch." Nu kweekt ze ook eetbare gewassen in haar eigen tuin aan huis. Toch is er een gewas dat problemen oplevert: haar aardbeien worden links en rechts opgegeten door slakken. "Ze verbergen zich in het stro dat ervoor moet zorgen dat de aardbeien niet gaan rotten op de grond. Toen ik in Gardeners' World magazine las over woldoek, vroeg ik me af of dit dan een goede oplossing kon zijn."

Daarom ging Annelies aan de slag in haar tuin om de bodem van de verhoogde aardbeienbedden in haar tuin te bedekken met woldoek. Met hulp van haar dochter ging dat sneller dan gedacht. "De plantbedden zijn 1 m x 2 m breed en daarmee heeft het doek van 1 m breed de perfecte afmeting. Het is een fijn materiaal om mee te werken. Je knipt het gemakkelijk in stukken en legt het zo op de bodem." Zelf gebruikt Annelies al jaren potgrond en compost van Bio-Kultura, maar dit product kende ze nog niet. "Het is fijn dat het van een restproduct wordt gemaakt én de bodem voedt."

Annelies denkt erover om het woldoek, dat door zijn textuur hopelijk slakken weert, te combineren met stro om zo te zorgen dat de aardbeien niet gaan rotten. Als het doek snel genoeg opdroogt, is stro wellicht niet eens nodig. "Ik kijk ernaar uit om het uit te proberen. Ik ben dol op tuinieren en geniet ervan om uit mijn eigen tuin te oogsten." Het enthousiasme voor tuinieren geeft ze ook door aan de volgende generaties. "Laatst heb ik met mijn kleinzoon van drie gezaaid. Je kan maar beter vroeg beginnen!" lacht ze.

FOTO'S: KEN STOFFELS FOTOGRAFIE

Over Bio-Kultura

Bio-Kultura maakt biologische potgrond, tuinaarde-compost, mest-compost en woldoek met hart voor plant, mens, dier en milieu. Bio-Kultura inspireert met interessante informatie over onder andere het bodemleven en hoe je jouw tuin gezond houdt. Bovendien test de kwekerij met vervangers van turf en veen in potgrond en met het verwerken van rest-producten tot verantwoorde producten die jouw bodem verbeteren, zoals woldoek.

Bio°Kultura
DE BODEM IS DE BASIS

De tuin van Christina Høyer

Waar woldoek nog nieuw is voor Annelies, werkt ecologisch tuinontwerper Christina Høyer al tijden met dit product. "Ik tuinier mijn hele leven al", vertelt ze. Vanuit haar passie voor tuinieren informeert Christina ook mensen over gezonde opties voor hun tuin. "Tuinieren is voor mij pure ontspanning en genieten. Ik vind het leuk om mensen op een andere manier naar hun tuin te laten kijken. Steeds meer mensen weten bijvoorbeeld dat karton beter is voor de bodem van je tuin dan producten als worteldoek waar plastic in verwerkt is, maar woldoek is vaak nog nieuw voor ze. Voor mijn bedrijf De Wilde Margriet en ook op De Glinstertuin werk ik al tijden met producten van Bio-Kultura en ik probeerde woldoek al uit voordat het op de markt was. Vooral voor het leggen van paden gebruik ik het graag, onder andere

om onkruid te onderdrukken. Uiteindelijk voedt het woldoek de grond weer."

Woldoek is een 'levend materiaal', iets dat organisch afbreekt en dat je zo nu en dan moet vervangen. "Wat dat betreft is het net als een patchwork: soms vallen er gaten en moet je een nieuw stuk toevoegen. Dan knip je het gedeelte uit dat je nodig hebt en plaats je die." Deze lappendeken vormt zo de altijd veranderende onderlaag van een pad met bijvoorbeeld houtsnippers. "Ik merk een groot verschil tussen plekken waar ik woldoek heb neergelegd en waar niet. Daar waar geen woldoek ligt, komt er aanzienlijk meer onkruid op. Ook kun je het makkelijk op maat knippen en zo rond je planten leggen." Wat ooit een restproduct was speelt als woldoek nu een sleutelrol in Christina's manier van gezond tuinieren.

Aan de slag

Er is altijd genoeg te doen in de tuin, maar de taken verschillen per seizoen. In deze rubriek vind je alle tuintaken die handig zijn om deze maand uit te voeren. Loop de handige checklists na en hou zo makkelijk je tuin bij.

103

104

106

107

Deze maand

- 100 Algemene tuintaken**
Maak een korf voor bladaarde en plant winterbloeiende heesters.
- 103 De basis**
Oudere vaste planten opgraven en delen.
- 104 Bloemen**
Blijf koppen en plant bollen in lagen in een pot.
- 106 Adams tuintaak van de maand**
Graaf dahlia's op voor de winter.
- 107 Kamerplanten**
Pelargoniums laten overwinteren.
- 108 In de kas**
Zet vetplanten binnen.
- 110 Groente & fruit**
Verpot bieslook en oogst pompoenen.

108

110

STAP VOOR STAP

Maak een korf voor bladaarde

Maak bladaarde door gevallen bladeren te verzamelen in een bladkorf. Schimmels verteren het blad langzaam tot kruimelige compost. Het resultaat: de beste bodemverbeteraar voor meer humus in de grond. Je kunt het ook gebruiken in zelfgemaakte potgrond.

1 Sla vier palen diep in de grond, zodat er draadgaas omheen kan waarbinnen de bladeren kunnen verteren.

2 Bevestig het gaas langs de buitenkant van de palen. Maak het met binddraad vast aan elke paal en trek het gaas strak.

3 Vul de korf met bladeren. Na circa twee jaar is het blad helemaal verteerd. Na een jaar heb je een geweldige mulch.

Blijf potten water geven – zelfs als het geregend heeft. Ze kunnen ook uitdrogen als het waait.

Geef herfstpotten water

Blijf alle potten met bloeiende bloemen water geven. De wortelkruit in een pot die tot de rand gevuld is, heeft veel water nodig, dus zorg ervoor dat hij goed

doordrenkt is. Check hoe vochtig de potgrond is, door onder het oppervlak te voelen of een stokje in de pot te steken en te kijken tot waar dit vochtig is.

Denk niet dat regen – zelfs een flinke bui – genoeg is, want die bereikt vooral de bladeren en niet de wortels. Planten drogen ook snel uit als het waait.

SNELLE OPLOSSINGEN

Wied onkruid, maar voorkom dat je zaailingen verwijdert van planten die je wilt behouden, zoals goudsbloem en *Verbena bonariensis*. Het makkelijkste is om stokjes rond die zaailingen te zetten. Wil je zaailingen verplaatsen, graaf dan een plantgat, schep de plantjes uit de grond, zet ze in het gat en geef goed water.

Composteer uitgebloeide eenjarigen, maak de mand schoon en berg hem op.

Maak hangmanden leeg

Maak hangmanden met eenjarig zomerperkgoed leeg. Wees meedogenloos tijdens het opruimen en bewaar alleen vaste planten als die ertussen staan. Versnipper de verwelkte planten en wortels

en gooi ze op de composthoop. Veeg potgrond en plantenresten uit de lege mand, maak de binnen- en buitenkant goed schoon en berg de mand op tot het volgende voorjaar.

Een kist met materiaal uit de tuin geeft insecten een veilige habitat om in te overwinteren.

Maak een insectenhotel

Vul een open kist met nestmateriaal waarin allerlei tuindieren kunnen overwinteren. Om volgend jaar weer bloemen te bestuiven en plagen te kunnen bestrijden,

hebben bijen, lieveheersbeestjes, loopkevers en gaasvliegen allemaal beschutting nodig.

Gebruik een mix van materialen, zoals holle stengels, stukjes pot of

stenen, blaadjes, dennenappels en wat je maar kunt vinden. Zet het insectenhotel op een beschutte plek op de grond of bevestig het aan een paal in de border.

Plant heesters die mooi zijn in de winter

Zet nu winterbloeiende heesters, zoals de groenblijvende sneeuwbal (*Viburnum tinus*), in de tuin zodat ze tijd hebben om aan te slaan en de tuin in de koudere maanden verlevendigen.

Plant ze vooral op plaatsen die je vanuit het huis kunt zien of langs paden waar je geregeld loopt, dan heb je er het meest plezier van. Plant de heester even diep als hij in zijn pot stond en voeg wat mycorrhizaschimmels toe aan het plantgat voor een goed wortelstelsel.

Geef de heester direct na het planten water en daarna tot het volgende voorjaar alleen als de grond helemaal uitdroogt en licht en stoffig wordt.

Strooi mycorrhiza-schimmels in het plantgat voor gezonde wortels.

Snoei vaste planten

Snoei blad van vaste planten terug, evenals oude bloemstengels die geen visuele waarde meer hebben voor de borders. Knip ze terug tot aan de voet, versnipper ze en gooi ze op de composthoop. Laat stengels met zaadhoofden staan: daar kunnen de vogels deze winter van eten.

Als je pioenrozen, zoals die hieronder, na het snoeien een mulch geeft, bedek dan niet de wortelkluif, anders heb je volgend jaar minder kans op bloemen.

Snoei overblijvende vaste planten terug tot de voet.

Checklist

- ☐ Belucht en verticuteer het gazon voor een betere afwatering.
- ☐ Plant bollen zoals narcissen en krokussen in het gras om ze te laten verwilderen.
- ☐ Haal dood blad uit de vijver, leg het een uur aan de kant en composteer het dan.
- ☐ Plant haagplanten uit nadat het flink geregend heeft.

Haal blad weg van rotsplanten

Verwijder blad en vuil dat op rotsplanten is gevallen. Rotsplanten hebben veel licht en een goede afwatering nodig, dus als ze bedekt zijn met natte blaadjes gaan ze rotten. Kijk goed in de plant en trek blaadjes eruit die zich tussen het gebladerte of onder uitlopers hebben genesteld.

Pluk slakken weg die daar een schuilplek voor de winter hebben gevonden en vul dan de laag steentjes rond de planten aan.

Verwijder gevallen blad van rotsplanten zodat ze niet rotten.

Breng organische mulch aan in borders, zodat de bodem beter vocht vasthoudt en gezonder wordt.

Mulch herfstborders

Geef borders een dikke laag compost. Haal eerst onkruid weg, want zo maak je ook dichtgeslagen grond open en luchtig voordat je die bedekt. Idealiter mulch je

nadat het geregend heeft, zodat de grond vochtig is.

Een laag van 5-10 cm compost, bodemverbeteraar, verteerde stalmest of bladaarde is het beste.

Wormen en kevers zullen die langzaam de bodem in werken. Breng een mulch van schors of houtsnippers alleen aan in heesterborders, waar het kan blijven liggen.

Pak terracotta potten in stevig noppenfolie in, zodat ze bij strenge vorst niet barsten.

Bescherm kwetsbare planten

Wat het weer in de winter brengt is lastig te voorspellen. Maar temperaturen onder de -10 °C en koude wind kunnen een verwoestend effect hebben op boomvarens en Japanse esdoorns. Zet daarom esdoorns in potten op een beschutte plek tot ze hun blad laten vallen. Geef minder water en stop met gieten als al het blad gevallen is.

Wikkel de planten dan in vliesdoek en doe noppenfolie rond de potten (terracotta kan barsten als het hard vriest). Bind de bladen van boomvarens deze maand aan elkaar en bedek de wortelhalzen met stro. Isoleer de stam tegen het winterweer met stro en daaromheen noppenfolie.

Checklist

- ☐ Oogst laatrijpende appels zoals 'Braeburn'.
- ☐ Graaf winterwortelen zoals 'Autumn King' op.
- ☐ Snoei hagen van berken, taxus en haagdoorn.
- ☐ Oogst pompoenen als ze hol klinken wanneer je erop tikt.
- ☐ Zaai *Lathyrus* in de vollegrond in een foliekas.
- ☐ Laat rozenbottels zitten als voedsel voor vogels.

Hou de vorken zo dat je handen niet tegen elkaar botsen als je planten scheurt.

Oudere vaste planten opgraven en delen

De grond is nog warm en vochtig, dus dit is de tijd om bladverliezende vaste planten te delen. Polvormende planten delen zorgt ervoor dat ze gezond en sterk blijven. Het geeft je ook de kans het oudste deel, in het midden, weg te gooien.

Vaste planten met vezelachtige wortels, zoals zonnekruid (*Helenium*), kun je goed delen in de herfst. Voor het delen van Zeeuws knoopje, zonnehoeed en duizendblad is dit ook een goed moment. De hardst groeiende vaste planten, zoals asters en *Rudbeckia*, kunnen om het jaar gedeeld worden, maar de meeste kun je het beste delen om de drie of vier jaar.

Wees niet bang om een spade of oud keukenmes te gebruiken als de pol te hard is om met een tuinvork te splitsen.

Planten met vlezig wortels, zoals hosta's en daglelies, kun je het beste delen als ze in de lente beginnen uit te lopen, vooral als ze in zware grond staan. Deze kunnen gaan rotten door winterse neerslag.

STAP VOOR STAP Planten scheuren om ze te verjongen

1 Kies een droge, bewolkte dag uit om vaste planten te delen. Snoei alle oude bloemstengels terug en steek dan rondom de pol een schop in de grond. Wrik de pol voorzichtig los en haal hem uit de grond om hem te delen.

2 Steek twee vorken met de achterkanten naar elkaar toe en in een schuine hoek in de pol. Duw de handvatten naar elkaar toe. Als dat niet genoeg is om de pol te delen, duw je ze ver uit elkaar om de wortels helemaal te scheiden.

3 Kies de beste delen om weer uit te planten. Die zitten aan de buitenkant van de pol, waar het plantmateriaal jonger is. Verwijder eventueel onkruid tussen de wortels en knip uitlopers weg die tijdens het scheuren zijn beschadigd.

4 Graaf een gat dat diep genoeg is voor de wortels en begiet voor het planten de bodem van het gat. Spreid de wortels uit in het gat en vul het op met aarde tot aan de uitlopers. Druk de grond aan en geef de plant weer water.

TIP

Bescherm rotsplanten tegen winterse natheid in een stolp met een open bovenkant. Je kunt ook een doorzichtige plastic fles gebruiken, die je met iets zwaars op zijn plaats houdt zonder dat hij de plant raakt. Zorg dat er aan de zijkant lucht kan stromen. Laat de stolp of fles staan tot het eind van de winter, als de planten beginnen uit te lopen.

Blijf koppen

Zelfs in oktober heeft het zin vaste planten regelmatig te koppen om nieuwe knoppen te stimuleren en de planten langer in bloei te houden. Japanse anemonen, dahlia's en zelfs rozen blijven deze maand nieuwe knoppen maken. Maar als je deze winter veel rozenbottels wilt, is het nu tijd om te stoppen met koppen, zodat de vruchten zich kunnen ontwikkelen. Gooi na het koppen afval op de composthoop, want in alles wat op de grond achterblijft, kunnen zich schimmelziekten verspreiden.

Kop dahliabloemen om de bloei te verlengen tot de vorst.

Checklist

- ☐ Verpot zomerstekken zodat ze op een beschutte plek verder kunnen groeien.
- ☐ Snoei kaasjeskruid, vlinderstruik en hoge rozen met de helft terug om windschade te voorkomen.
- ☐ Gooi plantenresten op de composthoop en wissel daarbij lagen groen en bruin materiaal af.
- ☐ Plant voorjaarsbloeiende bollen, perkgoed en overblijvende vaste planten.
- ☐ Blijf checken of zaad al rijp is om te oogsten. Bewaar het op een koele, droge plaats.

Nieuwe planten slaan in deze tijd van het jaar goed aan en blijven vrolijk bloeien.

Zorg voor extra kleur

Geef potten en borders een oppepper met wat nieuwe planten, die voor extra kleur zorgen. Als je wilt aansluiten bij bestaande kleuren, is het ideaal om planten te kopen als

ze in bloei zijn. Dit vetkruid (*Hylotelephium* 'Carl') bloeit nog wel even en volgend jaar komt hij terug. Hij heeft dan wekenlang aantrekkelijke groepjes bloemknoppen voordat de

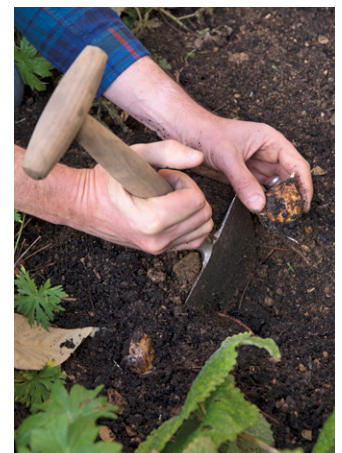
bloemen zich aan het eind van de zomer openen.

Graaf een ruim gat, zet de plant op dezelfde hoogte als in de pot, druk de aarde aan en geef water.

Plant camassia's

Camassia's produceren in de lente prachtige hemelsblauwe, witte of roze bloemaren. Kies een plek in de zon of halfschaduw met humusrijke, vochtvasthoudende grond die niet drassig wordt.

Maak met een tuinschepje of bollenplanter gaten van ongeveer 15 cm diep, met 10 cm tussenruimte. Doe in elk gat één bol, met het puntje omhoog, en bedek de bol met aarde. Markeer met een label of wat scherp zand waar je de bol geplant hebt, zodat je er niets overheen plant. In gras verwilderen ze ook goed. In de lente lopen ze uit en in april en mei bloeien ze.

Plant camassia's in groepen voor een maximaal effect.

FOTO'S: SARAH CUTTLE; JASON INGRAM; TIM SANDALL

Zaai lathyrus in de herfst, zodat je volgend jaar vroeg bloemen hebt.

STAP VOOR STAP Plant bollen in lagen in een pot

Bollen planten in lagen levert extra bloemen en een langere bloei op. Doe de bollen die het laatst bloeien onderin en de vroegste bloeiers bovenin. De uitlopers groeien makkelijk langs elkaar heen. Gebruik een grote, diepe pot met goede drainagegaten.

1 Doe ongeveer 10 cm turfrijpe potgrond in een diepe pot en schik de eerste laag bollen daar bovenop. Tulpen zijn hier perfect voor en kunnen dieper geplant te worden.

2 Bedek met nog eens 10 cm potgrond en voeg de tweede laag bollen toe. Kies een vroegbloeiër, zoals een narcis. Herhaal dit met krokusbollen als er nog ruimte is.

3 Voeg tot net onder de rand potgrond toe en druk voorzichtig aan. Zet de pot op zijn definitieve standplaats, op een beschutte, zonnige plek en geef royaal water.

Begin met lathyrus

Vul een pot met turfrijpe universele potgrond, bevochtig die met lauw water en leg twee of drie lathyrus-zaden een beetje uit elkaar op het oppervlak. Bedek met 1 cm van dezelfde potgrond en druk die

voorzichtig aan, zodat de bovenlaag goed contact maakt met de zaden. Geef nogmaals water en zet de pot op een beschutte plek in de tuin of in een onverwarmde kas. In deze tijd van het jaar ontkiemen de

zaden na twee of drie weken en als je ze koel houdt, worden ze niet te slungelig. Volgend voorjaar kunnen ze als eerste in de border. Bekijk ook onze website voor kweek- en zaaitips!

Zaai een hoekje wilde bloemen

Zelfs het kleinste stukje kale grond tover je makkelijk om tot een kleurig hoekje wilde bloemen. Dit is een goede tijd om te zaaien, omdat de grond nog wat zomerwarmte vasthoudt. Wied vast 'onkruid', hark de grond egaal en druk aan. Hark tot slot nogmaals tot het oppervlak fijn en kruimelig is. Check hoeveel zaad je moet zaaien: dat kan variëren van 1 g tot 3 g per vierkante meter. Verspreid het zaad zo gelijkmatig mogelijk, geef water met een fijne sproeikop en bescherm het zaad met een net tot de kiemplanten verschijnen.

Lok volgend jaar meer bestuivers met een nieuw wildebloemenhoekje.

Pas op dat je de kwetsbare dahliaknollen niet beschadigt als je ze opgraaft.

Graaf dahlia's op voor de winter

Haal dahliaknollen uit de grond voordat deze bevroert en de knollen tot pap maakt. Dit is belangrijk als je dahlia's kweekt op zware, watervasthoudende grond of in koude streken tuiniert. Tuiniers in een minder extreem klimaat kunnen dahlia's 's winters in de border laten staan met een dikke laag mulch als extra bescherming.

Knollen die je uit vochtige aarde hebt gehaald, moeten een paar uur drogen. Veeg aarde van de knollen en leg ze binnen, op een warme en droge plek, op een krant of hang ze op zodat de buitenkant kan drogen. Als een knol losraakt van de rest van de knollen, kun je hem nog altijd bewaren en planten.

Als je meerdere variëteiten hebt, of je ze nu in de grond laat zitten of in bakken bewaart, is het belangrijk ze te labelen. Dan weet je, als ze in de lente uitlopen, om welke variëteit het gaat en waar je ze moet planten.

STAP VOOR STAP Dahlia's opgraven en laten overwinteren

1 Verwijder zacht blad dat door de vorst beschadigd is en gooi het op de composthoop. Snoei dan alle dahliastengels terug tot zo'n 5 cm boven de grond.

2 Til de knollen uit de grond door 15 cm vanaf de buitenste stengels een vork diep in de grond te steken, zodat je alle knollen er in één keer uit haalt.

3 Veeg aarde of vuil van de knollen af voor je ze opslaat. Alles op de knol wat vocht kan vasthouden, vergroot de kans op rotten.

4 Begraaf de knollen in diepe bakken met potgrond zodat ze droog blijven, maar de knollen zelf vocht vasthouden. Zet ze tot de lente op een koele, vorstvrije plek.

FOTO'S: SARAH CUTTLE

STAP VOOR STAP

Pelargoniums
overwinteren

Haal pelargoniums binnen om ze te beschermen tegen kou en nattigheid. In de winter bloeien ze een beetje en als aan het eind van het voorjaar de kans op vorst voorbij is, kun je ze weer buiten zetten. Hier zijn drie manieren om ze te laten overwinteren.

1 Graaf de pelargoniums op voordat het gaat vriezen. Zet ze in turfvrije potgrond, in een pot die iets breder is dan de wortelkluit.

2 Bedek terraspotten en zet ze daar waar je de hele winter kunt genieten van hun geur, kleur en blad.

3 Knip stukken van 10 cm van nieuwe groei, net onder een bladpaar. Zet ze in potten met goed doorlatende potgrond en geef water. Houd de temperatuur op ongeveer 15-20°C.

Na het snoeien komt er uit de knoop als het goed is een nieuwe bloemstengel.

Zorg voor vlinderorchideeën

Snoei de bloemstengels van uitgebloeide vlinderorchideeën terug om meer bloemen te stimuleren. Knip ze voorzichtig terug tot net

boven een gezonde knoop (bobbeltje op de stengel). Zorg dat je in het leven knipt en niet in een bruine, dode stengel. Als je plant al een

tijdje niet gebloeid heeft, zet hem dan op een iets koelere plek. Een nieuwe, bloeiende uitloper kan het resultaat zijn.

Pot *Hippeastrum* op

Plant losse *Hippeastrum*-bollen in potten met turfvrije universele potgrond en zet ze binnen. Na een week of acht barsten de bloemen open. Kies een pot die iets breder is dan de bol en zorg dat twee derde van de bol boven de potgrond uitsteekt.

Geef je potten spaarzaam water - net genoeg om te voorkomen dat de potgrond stoffig wordt - tot de eerste blaadjes verschijnen. Geef ze daarna telkens als de potgrond uitdroogt royaal water.

Hippeastrum-bollen, die vaak worden verkocht als *Amaryllis*, groeien het best op een goed verlichte plek bij een temperatuur van 21°C.

Laat twee derde van de bol boven het oppervlak uitsteken.

Checklist

- ☐ Verwijder oude bloemen en blaadjes die geel worden en verwelken.
- ☐ Veeg met een vochtige doek stof van het oppervlak van bladeren.
- ☐ Zet planten dicht bij het raam, zodat ze meer licht krijgen nu de dagen korter worden.
- ☐ Geef minder water naarmate de groei afneemt.
- ☐ Plant loten van vetplanten in potjes met goed doorlatende potgrond.

Bescherm je vetplanten tegen herfstbuien en vroege vorst.

Geef de kas een schoonmaakbeurt

Maak je kas winterklaar met een schoonmaakbeurt. Veeg gemorste potgrond en plantenresten op. Hierin kunnen plagen en schimmelmelziekten, die gedijen bij minder licht, zich schuilhouden.

Pak een emmer met zeepsop en een doek, en maak het frame van je kas, de werkbanken en zelfs buitenpotten die je voor de winter naar binnen hebt gehaald, schoon. Ook alles wat je niet nodig hebt, zoals bamboestokken en netten, haal je weg of maak je schoon.

Verklein de kans op ziekten met een grote schoonmaak.

Zet vetplanten binnen

Zet potten met vetplanten weer in de kas om te overwinteren. Veel vetplanten, zoals aeniums, aloë's en echeveria's, houden van de warmte en het zomerlicht in de

tuin, maar in de winter moet je ze beschermen tegen vorst en regen.

Neem eerst de tijd om ze te fatsoeneren. Haal oude blaadjes weg, vooral bij de voet, en snoei oude

bloemstengels terug. Zet ze op een koele plek, in zoveel mogelijk licht, om te voorkomen dat ze zachte, slungelige uitlopers maken die gevoelig zijn voor schimmel.

SNELLE OPLOSSINGEN

Amaryllis (*Hippeastrum*) staat het liefst in een krappe pot, maar als je hem al een paar jaar hebt, kan het goed zijn om hem te verpotten, vooral als hij niet goed gebloeid heeft. Kies een pot die aan alle kanten 2 cm breder is dan de bol en doe er turfvrige potgrond in. Laat twee derde van de bol boven het oppervlak uitsteken.

FOTO'S: SARAH CUTTLE

Oogst je laatste tomaten

Pluk je laatste tomaten voordat ze bederven door de kou. Ze rijpen nu niet echt meer, maar als ze al wat verkleurd zijn, zullen ze verder rijpen in de keuken. Knip de hele tros af en hang die binnen op een warme plek of pluk de afzonderlijke tomaten en leg ze op een schaal met ander fruit.

Groene tomaten kun je veilig eten, dus bewaar die ook. Ze zijn heerlijk in chutney's en sauzen of gebakken bij een roerei.

Oogst nu al je tomaten en laat ze rijpen in een warme kamer.

Checklist

- ☐ Blijf op warme dagen je kas ventileren, maar sluit deuren en ramen tegen de middag.
- ☐ Gooi gewassen die klaar zijn en alle dode blaadjes meteen weg.
- ☐ Zaai mizuna en slasoorten zoals 'Winter Density' voor salades in de winter.
- ☐ Maak verwarmde kweekbakken grondig schoon.
- ☐ Koop een min/max-thermometer om de kastemperatuur bij te houden.
- ☐ Geef knolbegonia's geen water meer, zodat ze in rust kunnen gaan.

Oogst koken

Knolselderijsteaks met salsa verde

Bereidingstijd: ca. 45 min.

Niveau: makkelijk

VOOR 3 PERSONEN

- 1 knolselderij *geschild*
- 25 g boter
- 1 el olie
- 2 teentjes knoflook *geplet*
- 4 takjes tijm
- 100 ml witte wijn
- 150 ml groentebouillon
- 100 g boerenkool
- 600 g witte bonen *blik, afgespoeld en uitgelekt*

VOOR DE SALSA VERDE

- bosje peterselie *alleen de blaadjes, fijngehakt*
- bosje munt *alleen de blaadjes, fijngehakt*
- 1 el kappertjes *uitgelekt en fijngehakt*
- 1 tl dijonmosterd
- 1 el rodewijnazijn
- 3 el olijfolie *extra vierge*
- zout en peper

1 Snijd de knolselderij in 3 schijven van 2 cm dik (bewaar de restjes voor bouillon of soep). Verhit de boter met de olie in een grote koekenpan tot heel heet en leg er de selderijsteaks in. Bak ca. 5 minuten tot de onderkant mooi goudbruin wordt. Draai de steaks om en voeg de knoflook en de tijm toe aan de pan. Bak ca. 5 minuten verder tot de andere kant ook mooi goudbruin wordt, bestrijk de steaks regelmatig met de hete boter. Schenk de witte wijn erbij en laat hem tot de helft inkoken. Schenk de bouillon erbij en breng aan de kook. Gaar de steaks ca. 15 minuten in de bouillon tot ze heel zacht zijn. Leg de steaks op een bord. Voeg de boerenkool en 100 ml water toe aan de pan en kook 5 minuten verder. Voeg de bonen toe en verwarm enkele minuten mee.

2 Meng voor de salsa verde alle ingrediënten in een kom en breng op smaak met zout en peper. Verdeel de bonen en de boerenkool over 3 borden en leg er de selderijsteaks bovenop. Maak af met de salsa verde.

Per portie: ca. 423 kcal

5 g eiwit | 24 g vet | 22 g koolhydraten

Ben jij op zoek naar lekkere recepten, zodat je direct met je oogst aan de slag kan? Onze collega's van Foodies Magazine geven je niet alleen iedere maand een heerlijk recept maar hebben in hun magazine en op hun website heel veel heerlijke gerechten staan.

Neem snel een kijkje op
www.foodiesmagazine.nl

Gardeners'
World magazine

Bescherm cichorei met cloches zodat het blad en het hart niet rotten in het nattere weer.

Bescherm cichorei

Zorg dat je afdek materiaal klaar hebt liggen om je cichorei te bedekken nu het weer kouder en natter wordt.

Zo help je voorkomen dat de bladeren en het hart van de plant

als het erg nat is gaan rotten. Het zorgt ook voor wat extra warmte die late groei stimuleert en houdt slakken weg die op zoek zijn naar zachte, verse uitlopers. Na de laatste oogst van het jaar kun je

planten net boven de grond afknippen, oppotten en onder een doorzichtige zak of een deksel op een vorstvrije plek zetten. In de winter kun je dan nog smakelijke scheuten oogsten.

Plant voorjaarskool

Geef kolen die je in de zomer gezaaid hebt wat meer ruimte, zodat ze in de lente een krop kunnen vormen. Lentekool wordt vaak in rijen in de vollegrond gezaaid. Het jonge blad kun je al eten.

Als je er nu een paar uit de grond haalt of koopt en ze apart uitplant, vormen ze kroppen in het late voorjaar voordat de zomerkolen het overnemen.

Plant ze 40 cm uit elkaar in stevige grond, geef water en bescherm ze met vogelvriendelijke netten tegen duiven.

Plant nu wat kolen uit om in het voorjaar te oogsten.

STAP VOOR STAP Verpot bieslook

Deel en verpot bieslook nu. Kies een bosje aan de buitenkant van de pol en gooi de oudste stukken in het midden weg. Zet een paar potten binnen om te gebruiken. Zet de rest op een beschutte plek en plant die volgend voorjaar weer uit.

1 Duw een schop of vork diep en een beetje schuin in de grond onder een pol en til die er met aarde aan de wortels uit.

2 Trek de pol met je handen uit elkaar. Knip de wortels en uitlopers bij om groei te stimuleren als je de planten hebt opgepot.

3 Zet de polletjes in turfrijke potgrond. Druk de grond voorzichtig aan, geef water en zet de potten op een beschutte plaats.

Plant knoflook

Plant nu knoflook, dan kun je die de komende zomer oogsten. Maak een stuk grond onkruidvrij en hark er wat lavameel doorheen.

Koop knoflookbollen en verdeel ze in afzonderlijke tenen. Plant ze met behulp van een tuinschepje zo'n 7-9 cm diep, of drie keer de hoogte van de teen, met 20 cm tussenruimte.

De tenen zullen meteen wortelen en na een paar weken verschijnen er uitlopers. Blijf ze volgend voorjaar goed water geven, zodat de bollen opzwellen.

Gebruik geen bollen uit de supermarkt maar bestel pootgoed.

Checklist

- ☐ Knip vergelend blad aan aspergestengels weg en wied vast onkruid rond de voet van de plant.
- ☐ Sla geoogste wortelgroenten op, zodat er geen knaagdieren bij kunnen.
- ☐ Snoei aardperen terug tot de grond en oogst de knollen wanneer je ze nodig hebt.
- ☐ Bewerk de grond voor om in het rustseizoen fruitheesters en -bomen met kale wortel te planten.
- ☐ Neem stekken van kruisbessen en aalbessen.

Vervang wat oude potgrond door nieuwe tot net onder de rand.

Geef bosbessen extra grond

Bosbessen zijn in de herfst een mooie blikvanger op het terras. Zorg dus dat ze er netjes bij staan. Verwijder onkruid of zaailingen van bomen aan de voet van de plant en schraap de bovenste 5 cm aarde, met eventueel mos en vuil, weg.

Voeg een verse laag voedingsrijke potgrond voor zuurminnende planten toe tot net onder de rand van de pot. Steek een vinger in de oude potgrond om te checken of die niet te droog is. Geef de plant zo nodig water.

Laat bij het oogsten zoveel mogelijk steel aan de pompoen zitten.

Oogst pompoenen

Oogst pompoenen nu ze volgroeid en goed rijp zijn. Laat bij het snijden een flink stuk steel aan de vrucht zitten: dan blijven ze langer goed.

Kies een droge, windrijke dag uit en laat de pompoenen als het kan

op een zonnige plek liggen, zodat de schil hard kan worden. Een zonnige vensterbank is al genoeg.

In een droge, goed geventileerde ruimte kun je ze een hele winter lang bewaren.

Check of appels rijp zijn

Pluk rijpe appels. Rijp fruit laat los zonder dat je eraan hoeft te trekken als je het zachtjes optilt en draait. Als je weerstand voelt, is de vrucht nog niet rijp. Laat hem dan nog wat langer zitten.

Gebruik appels die spontaan uit de boom gevallen zijn als eerste.

Leg het fruit, terwijl je plukt, voorzichtig in een mand. Zo voorkom je dat het kneust en gaat rotten als je het bewaart. Sla de appels op in bakken, in een donkere, droge, goed geventileerde ruimte.

Rijp fruit laat makkelijk los als je het voorzichtig draait.

Volgende maand

- ☐ Mulch groentebedden.
- ☐ Fleur potten op met winterplanten.
- ☐ Neem houtstekken van zomerbloeiende heesters.
- ☐ Bind klimrozen vast aan hun steunen.
- ☐ Plant bomen en rozen met kale wortel.

Klantenservice

Wil je abonnee worden of heb je vragen over je abonnement? Op onze website vind je antwoord op de meeste vragen.

[www.gardenersworldmagazine.nl/
contact](http://www.gardenersworldmagazine.nl/contact)

Wist je dat je tegenwoordig eenvoudig zelf je adres kan wijzigen? Ga naar www.gardenersworldmagazine.nl/adreswijzigen om je nieuwe adres door te geven. Het nieuwe adres wordt vervolgens automatisch in ons systeem gewijzigd.

Telefoon

We zijn er maandag tot en met vrijdag van 09.00 tot 17.00 uur om je vragen te beantwoorden.
+31 (0)24-2027 827

E-mail

Stel je vraag per e-mail aan een van onze service medewerkers.
**[klantenservice@
gardenersworldmagazine.nl](mailto:klantenservice@gardenersworldmagazine.nl)**

ABONNEMENTSINFORMATIE Gardeners' World kost € 6,99 per nummer. De abonnementsprijs is in Nederland € 72,50 en in België € 75,50 (12 nummers). Deze prijs geldt bij betaling per automatische incasso. Voor betaling via een (digitale) factuur geldt een toeslag van € 2,50. Je kunt eenvoudig een machtiging afgeven via www.magazineshop.nl/machtigen. Abonnementen worden automatisch verlengd, tenzij anders vermeld. Het opzeggen van een abonnement kan eenvoudig telefonisch via +31 (0)24-2027827 of per mail via klantenservice@gardenersworldmagazine.nl.

BBC

Gardeners' World

Gardeners' World is een uitgave van F&L Media B.V.

in licentie van BBC Studios

Hoofredacteur Anne Wiegers

Redactie Lizanne Croonen, Iona van den Dries, Jos Heijmans, Govert de Jong en Helga Kluiter

Met medewerking van Berthe Bogers, Milly Born, Julie Deman en Michiel Dewey (De Verwildering), Jaap Molenaar (De Bijenstichting), Stichting NL Bloeit!, Bart Vosselman en redactie Gardeners' World UK

Art Direction Nick Groenewold

Vormgeving Mylène Nales, Tom Gerrits, Lisanne Cobussen, Susan Gerbrands-Derksen, Ferry Dorrestein en Ellen Willemsen

Sales Gavin Woesthoff +31 (0)6 20509854
gwoesthoff@fnl.nl

Marketing Anouk Tolboom +31 (0)24 2404595
atolboom@fnl.nl

Drukkerij Senefelder Misset Doetinchem B.V.

Vragen aan de redactie

Heb jij opmerkingen, suggesties of vragen aan de redactie? redactie@gardenersworldmagazine.nl

Nieuwsredactie / Pers

redactie@gardenersworldmagazine.nl of het onderstaande adres o.v.v. redactie Gardeners' World Jonkerbosplein 52, 6534 AB Nijmegen

F&L Media

COPYRIGHT Alle rechten van dit materiaal behoren toe aan Immediate Media Co. Limited en mogen niet worden herdrukt of hergebruikt, in welke vorm dan ook, zonder uitdrukkelijke schriftelijke toestemming. Het auteursrecht op deze uitgave en op daarin verschenen artikelen wordt door de uitgever voorbehouden. Het verlenen van toestemming tot publicatie in de gedrukte uitgave houdt in dat de auteur de uitgever, met uitsluiting van ieder ander onherroepelijk machtigt de bij of krachtens de auteurswet door derden verschuldigde vergoedingen voor kopiëren te innen en dat de auteur alle rechten overdraagt aan de uitgever, tenzij anders bepaald. Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen, vernieuwvuldigd of gekopieerd zonder uitdrukkelijke schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever stelt zich niet aansprakelijk voor eventuele onjuistheden die in deze uitgave zouden kunnen voorkomen.

BBC Gardeners' World magazine is published by F&L Media B.V. under licence from BBC Studios, Television Centre, Wood Lane, London W12 7TQ. The Gardeners' World logo and the BBC Blocks are the trade marks of the British Broadcasting Corporation. Used under licence. © Immediate Media Company Limited. All rights reserved. Reproduction in whole or part prohibited without permission.

Gardeners' World
Managing Director - Catriona Bolger
Head of Content - Kevin Smith

Immediate Media Co Ltd
Chairman - Martin Weiss
CEO - Tom Bureau
Director of International Licensing and
Syndication - Tim Hudson
International Partners Manager -
Molly Hope-Seton

BBC Studios, UK Publishing
Chair, Editorial Review Boards: Nicholas Brett
Managing Director, Consumer Products and
Licensing - Stephen Davies
Director, Magazines and Consumer Products -
Mandy Thwaites
Compliance Manager - Cameron McEwan
UK.publishing@bbc.com
www.bbcbroadcast.com

oktober Groeigids

Plant asperges, knoflook en appelbomen met kale wortel en zaai wintersla en stengeluien.

Binnen zaaien Buiten planten/zaaien Oogsten

De beste keuzes voor oktober		jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
	Appels Rijk aan pectine, een vezel die de opname van voedingsvetten minimaliseert. Schil ze niet, want dat vermindert het vezelgehalte.												
		Tips Plant bomen met kale wortel zo snel mogelijk na ontvangst. Week de wortels een paar uur in water voor het planten. Plant ↓ op zelfde niveau als in de pot Afstand ↔ 3-5 m uit elkaar ↗ 3-5 m tussen rijen											
	Asperges Bevatten rutine, een plantaardig bestanddeel dat de bloedvaten beschermt en de absorptie van vitamine C ondersteunt.												
		Tips Houd aspergebedden onkruidvrij en bedek de kronen elk najaar met goed verteerde mest. Plant ↓ 8 cm diep, op een rug Afstand ↔ 15 cm uit elkaar ↗ 30 cm tussen rijen											
	Doperwtten Deze zitten boordevol vezels, eiwitten en mineralen zoals magnesium en kalium die de bloeddruk kunnen verlagen.												
		Tips Zaai winterharde soorten zoals 'Eminent' en bescherm de planten met cloches of vliesdoek, ook om duiven weg te houden. Zaai ↓ 3 cm diep Afstand ↔ 5 cm uit elkaar ↗ 30 cm tussen rijen											
	Knoflook Voeg bij het koken gekneusde teentjes pas aan het einde toe als je zoveel mogelijk gezonde stoffen voor het hart en vitamine C wilt behouden.												
		Tips Voeg geplette teentjes toe aan het einde van de bereiding om het meeste te profiteren van de gezonde ingrediënten en vitamine C. Zaai ↓ 3 cm diep Afstand ↔ 20 cm uit elkaar ↗ 30 cm tussen rijen											
	Rabarber Ondersteunt het evenwicht van goede darmbacteriën, bevordert de spijsvertering en is goed voor het immuunsysteem.												
		Tips Plant in vochtige, rijke grond en begin spaarzaam te oogsten in het tweede voorjaar. Plant ↓ met kroontje net boven het oppervlak. Afstand ↔ 90 cm uit elkaar ↗ 90 cm tussen rijen											
	Sla Sla bevat vitamine C en E, evenals vezels en carotenoiden. Kan helpen het cholesterolgehalte te verlagen.												
		Tips Zaai regelmatig kleine partijen. Kweek wintervariëteiten onder cloches of in een kas om te oogsten in de koudere maanden. Zaai ↓ 1 cm diep Afstand ↔ 30 cm uit elkaar ↗ 40 cm tussen rijen											
	Stengel-uien De zwavelverbindingen in stengel-uien stimuleren de immuunfunctie. Verwerk hun milde, zoete smaak in roerbakgerechten.												
		Tips Zaai onder cloches of vliesdoek of in de kas. Oogst wanneer ze zo dik zijn als een potlood. Zaai ↓ 2 cm diep Afstand ↔ 3 cm uit elkaar ↗ 30 cm tussen rijen											
	Tuinbonen De peulvruchten zitten vol diverse B-vitamines, die de ontwikkeling van zenuwen en bloedcellen ondersteunen.												
		Tips Ondersteun lange variëteiten zodat ze niet omwaaien. Nijp de topjes van scheuten in de lente om luizen op afstand te houden. Zaai ↓ 5-8 cm diep Afstand ↔ 25 cm uit elkaar ↗ 45 cm tussen rijen											
	Wilde rucola Verse bladeren zijn rijk aan vitamine K, wat kan helpen bij het reguleren van de bloeddruk.												
		Tips Zaai onder cloches of binnenshuis. Winterhard, maar dek ze af in de winter om de oogst te verlengen. Zaai ↓ 1 cm diep Afstand ↔ 15 cm uit elkaar ↗ 30 cm tussen rijen											
	Zwarte bessen Misschien niet het zoetste fruit, maar deze bessen behoren tot de beste vanwege de vele vitaminen en mineralen.												
		Tips Mulch jaarlijks met goed verteerde mest en geef water in droge periodes. Bescherm het fruit tegen vogels. Plant ↓ 5 cm dieper dan in de kweekpot Afstand ↔ 1,5 m uit elkaar ↗ 1,5 m tussen rijen											

Volgende maand

Het novembernummer ligt vanaf **22 oktober** in de winkel.

Grondbeginselen

Geef je bodem een oppepper met zelfgemaakte compost en bladaarde.

Fatsoeneer bamboe en hou hem in toom met de snoeitips van Frances.

Vermeerder je favoriete planten door wortelstekken te nemen.

Monty geeft tips voor de verzorging van kamerplanten.

FOTO'S: SARAH CUTLER; JASON INGRAM; NEIL HEPWORTH

6,99

Bestel het volgende nummer
vóór 7 oktober met
GRATIS VERZENDING
Ga naar [gardenersworld
magazine.nl/voorverkoop](http://gardenersworldmagazine.nl/voorverkoop)

Mis geen nummer meer!

Neem nu een abonnement en krijg voortaan elke uitgave van Gardener's World automatisch in je brievenbus.

Ga naar www.gardenersworldmagazine.nl/abo
of bel gratis naar **+31 (0)24 2027 827**

**Gardeners'
World** magazine

HENCHMAN®

DÉ ULTIEME TUINLADDER

Ongelijke grond, verschillende hoogtes en een combinatie van zachte en harde bodem: de tuin heeft verschillende uitdagingen waar een gewone ladder geen goede oplossing voor heeft.

Een **HENCHMAN Tripod Ladder** is ontworpen om je veilig, stabiel en zelfverzekerd te laten werken. De verhoogde stabiliteit geeft je het vertrouwen om op hoogte te werken en maakt het trimmen van heggen en het snoeien van bomen makkelijk. Als je hem eenmaal hebt, zou je willen dat je hem eerder had aangeschaft.

Door het lichtgewicht ontwerp van de **HENCHMAN Tripod Ladder** is het prettig om hem te tillen en te gebruiken – perfect voor de lastig bereikbare klusjes in je tuin en in huis.

1. VEILIG WERKEN

Elk van de drie poten kan individueel versteld worden voor complete stabiliteit op ongelijke ondergronden.

2. COMFORTABEL WERKEN

De ingebouwde platformtrede en hoge leuning zorgen ervoor dat je makkelijk handsfree kunt werken.

3. ZELFVERZEKERD WERKEN

De klauwvormige voeten van de ladder zorgen voor extra stabiliteit op zachte ondergronden. De gratis rubberen voetjes houden je stabiel op harde ondergronden, zowel binnen als buiten.

PRIJZEN V.A. € 349 . MATEN 1,8 - 4,8 M
GRATIS VERZENDING . 5 JAAR GARANTIE

"Kwalitatief hoogwaardige producten die ervoor zorgen dat je met vertrouwen werkt op hoogtes!" Daniel. G

4,9

Op basis van meer dan 3000 reviews in het VK

DE ONGEËVENAARDE
VEILIGHEIDSKENMERKEN
VAN DE HENCHMAN
TRIPOD LADDER ZIJN
ONDER MEER:

2,4 M
3 VERSTELBARE
POTEN

Krijg 5%
korting met de
code NL10GW24

NEEM ZELF EEN KIJKJE!
Scan de QR-code om meer te weten
te komen over alle HENCHMAN-ladders

BESTELLEN OF MEER INFORMATIE:

www.henchman.nl

Nieuwe tuinreis 2025!

5 dagen
645,-*
halfpension

Wil jij Monty live meemaken?

**Dat kan! Ga mee op een fantastische tuinreis naar
het Gardeners' World Live Event in Groot-Brittannië!**

ONTDEK HET PARADIJS VOOR TUINLIEFHEBBERS

Het belooft een onvergetelijke reis vol bloemenpracht, inspirerende groene ontwerpen en buitengewone groenexpertise te worden. Naast dit unieke evenement, dat plaatsvindt in Birmingham zelf, zie je ook op de heenreis al een aantal fantastische tuinen, zoals het gerenommeerde koninklijke Savill Garden, maar ook een gloednieuwe privétuin Kingsbridge Farm. Ook spenderen we een mooie tuindag in het graafschap Shropshire. Net naast Wales gelegen, kent dit gebied een echte plattelandssfeer met kleine stadjes, smalle straatjes, vakwerkhuisjes en prachtige tuinen.

**Deze reis is dé plek om nieuwe
plantsoorten te ontdekken!**

PRAKTISCHE INFORMATIE

- Datum: 12 t/m 16 juni 2025
- Prijs: € 645,- p.p. op basis van een halfpension in een 2-persoonskamer
- 1 overnachting op de heenreis in de omgeving van Maidstone
- 3 overnachtingen in viersterrenhotel Mercure Birmingham West Hotel (hoofdverblijf)
- Overtocht op heen- en terugreis naar Engeland per ferry (Frankrijk – Dover)
- Vouchers voor hapje en drankje op ferry (zowel heen als terug)
- Kopje welkomstkoffie/thee in het hoofdhotel
- 4 maal ontbijt
- 4 maal 3-gangen buffet in het hoofdhotel met aansluitend koffie/thee
- Begeleiding door deskundige chauffeur
- Reis per luxe Comfort Class touringcar met minibar, toilet en airconditioning
- Excl. tuin-entrees (ca. € 125,-, incl. ticket Gardeners World Live event)
- Met bezoek aan*: Gardeners' World Live Event, Godinton House Gardens, The Savill Garden, Kingsbridge Farm Steeple Claydon, Dorothy Clive Garden, Hodnet Hall Gardens en Wollerton Old Hall

* Exclusief € 5,- SGR bijdrage (p.p.), € 2,50 Calamiteitenfonds (per boeking) en € 20,- administratiekosten (per boeking)

** Het programma is onder voorbehoud i.v.m. bevestigingen van tuinen

Ga voor meer informatie en boeken naar
www.kuperstuinreizen.nl/gardenersworld